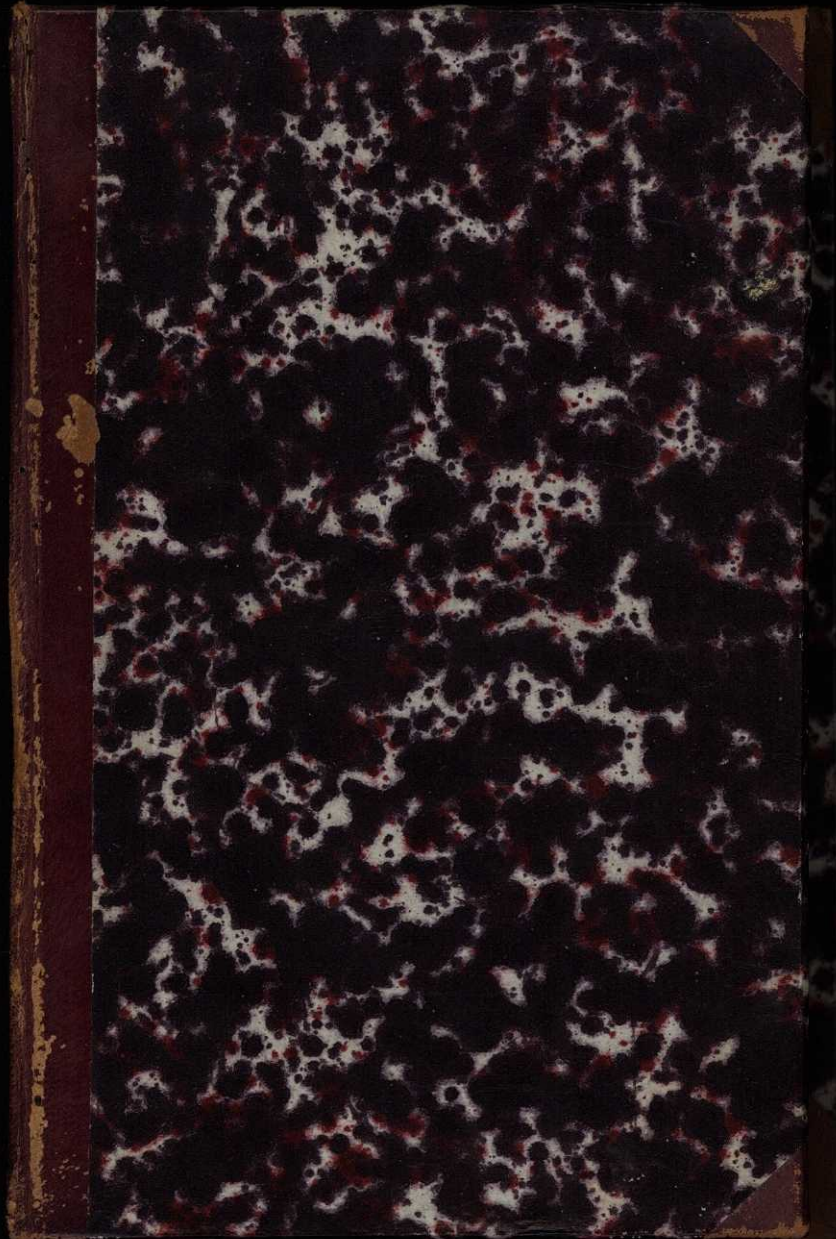




Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.







Biomedicinska biblioteket

"
a 15805

TRANEMÅLA SAMLINGEN



SKÄNKT TILL
GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK
AF
AUGUST RÖHSS



GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK



100171 7905



Allmänna Sektionen

~~Mdd.~~
~~Äldre~~

Bus = och Rese =

APOTHEQUE,

Burn

Man sin hälsa rätt sköta, och the
rätta approberade medel, vti ett
bushäll, bruka skal,

Vti möjligaste Kortthet sammandragie

af

FRANTZ. MICHAËL. von AKEN,

Pharmacop. Oerebroënski



SKAAR/

Tryckt hos Dir. HERM. ARNOLD MOELLER,
Kongl. Gymnas. privil. Boftryckare,

S Henna lilla tractat, kallad
Hus- och Rese-Apotheque,
bestående af Ser. Dehlar, har jag
igenom låsit, och funnit then sam-
ma, så til the theruti befintelige
medicamenter, efter berömda me-
dicorum præscriptioner, försärdi-
gade, såsom ock, i anseende til åt-
skilliga theruti anförda wackra
observationer, wäl wård at til
Erndet befordras, hwaraf för-
modeligen många, tå the med
försigtighet them weta at bruka,
i synnerhet på lands byaden,
theraf god nytta hafwa kunna.
Stockholm, Den 6. Januarii Anno
1746.

E. Ribe,

Arch. & Præses R. C. Medici.

vidi

Pet. Österman.





GUD som tröstar / när Han
spåker;

GUD / som sårar och sielf läker;

GUD / som wet hwad swagt ett
wårck

Wi elende Menstjor äre /

Och hwad krämpor of beswåra /

Han helt nådig är; ty mårk!

När Han of för synden straffar

Med swår Sjukdom, Han ock
Skaffar

Låkedom och hjelp ther mot.

På the wackra Blomster = Ångar /

På the mjuka Orre = Sångar

Gjer Han bot för hwarje sor.

Men / som blomstren ej ha tunga

Til at tala och utsunga

All then kraft / som i them är

Och then låkedom the hysa;

Med förstånd GUD månd vplysa

Wackra Mån / them Han så lär /

Rätt förstå så then rubriquen,
Som wi kalle Botaniquen
Och then Adla Medicin,
Swarmed Sjukdomen förswinner
Och then siute hålsan winner,
Som förr wist en dödlig min.
Gläd dig, Nerke, dig ej fehlar
Thet, som blodet renar / dehlar /
När som kroppen sinker år.
Thet bland andra Herr von Aken
Klart bewisar / han är haken /
När som thet til läkdom bär /
Redan wackra prof och många
Har han wist vppå Guds fångar /
Som vppå sin sote-sång /
Legat vti fiäder-boyor
Bundne vti sina foyor.
Han vtur sin örte sång /
Sitt Ap'theque them örter gifwit,
När man läkdom har förskrifwit /
Så vpricktige och god;
At then förr låg som i daswa
Sunder blifwit / kunnat loswa
HERAN GUD med frögdfullt
mod.

P. Gröndahl.

Thetta

✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠

Thetta
Herd fördehlaß i Her
Dehlar.

Then Förste Dehlen.

Tinnehåller några the förnämste af
förfarne Män och Medicis appro-
berade, säkra och bekante hus-medicam-
enter, til theras råtta effect, nytta
och bruk. Samte tankar om tjär-watt-
nets, samt andra falska medicamenters
insmygande här uti landet. Them til
tjenst och beqwemlighet, som landet be-
bo, så uti en läkares när- som fränwaro,
at bruka.

Andre Dehlen.

Semnar berättelse om the Halliske
medicamenternes compositioner
och egenskaper, af then Adle och widt-
berömde Herr Lif-Medico och Prof.
Nicol. Rosen utgifwen.

Tredie Dehlen.

Söreställer några Diætiska Reglor, efter högtförfarne Medic. anledning, huru en menniska sin lefnad inrätta bör, wid the bätsta närings och läkemedels, samt the nu förtiden wahnliche Liqueurers, som Théé, Caffée, Chocolate, Pouch, Wins, Brännewins, Öhls, Tobacks, samt the här uti Nerike befintelige Surbruns och slett Wattnets försichtige brukande.

Fjerde Dehlen.

Huru wida hwar och en, uti en läkares från-waro, sin egen lekare wara kan.

Femte Dehlen.

Söråldrarnes öma och hälsofama omsorg, för ett spen- eller di-barn, samt skjötsel wid kopporna och måsling.

Sjette Dehlen.

Några säkra husmedel, til boskaps och goda Djurs conserverande, samt onde eller Odjurs dödande, och bortt-skaffande, utur husen och skogar.



Söretal.

Sdet är bekant, at goda och vprich-
tiga medicamenter, hwilka, med en
förfaren Medici consultation, tils-
redde, approberade och brukade äro, mens
niskjorna wid swåra och allahanda tilstötande
kropsens sjukdomar och passioner stor nytta
tilföra; när the i råttan tyd, til rätt Dosis
och hållen Diæt på sådanne Subjecta, hos
hwilka slike hjelpe-medel sig skicka och tarfwa,
applicerade warda. Men tvårt om tilfoga
the stor skada och fördärf, såsom obekanta
narcotiska, hetsiga, empyreumatiska, purge-
rande och vomerande Medel, särdeles när the
af oförfarne läkare, landlöpare och thylife,
hwilke liten eller ingen insickt och begrep hafwa
om medicamenternas egenskaper, när the
gagna eller skada, brukade och utgifne warda,
tå then ene antager then andras läke-medel,
allenast af ett utkommit rop, af hwilket tå
någre, til natur och hälsa starcke, sig wål kun-
nat befinna, thetta strax, som ett arcanum,
uti allehanda Sjukdomar, för starcka och
swaga

svaga naturer, til lika dosin, recommenderas, af thesa, som ei försiktigt och noga estersinna människornas skiljachtighet, til complexion och lefnads art, i hwilket sednare asseende, man har rönt medicamenterna så skadelige och för-
 Därfwelige wara, at mången har både hälsa och lif måst til spillo gifwa. Allt therföre, på någras ifrån Apothequen långt belägne Folcks begäran och åstundan, har jag sökt, uti thetta lilla oprättade Apotheque, sådanne säkre huse-
 medicamenter införa, jämte reglor, hwilka wid förefallande wahnlike sjukliga tilfällen på liteligen brukas kunna, samt en riktig under-
 rättelse lemna, efter the försarne Medicorum ordinationer, när the som ett husemedel brukas skola, och hwad effect the uti åtskilliga sjukdos-
 mar göra. Wid ett sligt öfwerwägande, kan thetta lilla Apotheque eller the therbutinnar bekandta medicamenter med mindre kostnad, större förmögn och säkerhet nyttjas, än the af nedan nämnde utgifne in- och utländske, med stort skryt och förträffeliga Titlar, fulla af interesse och beröm, åberopade empiriska curer.

Såsom Stoughons Elixir magnum Stomachicum, hwilket är allenast en Essentia Absinthii med Pommeransknoppar och Baggesö-
 ra författ. Grand Squirs Elixir, ett watten, eller aqua Carminativa cum vino, färgat med Cochionell och, i stället för åchta borsgull, är thet med metall förgylt. Tylli gratie probatum är intet annat, än en Balsam Sulphuris, eller med Embars och Terpentiu - Olja uplöst bloms-
 swafwel.

svafwel. Thet mest vti alla krydd = bodar nu
 vtgifne Laxerande Mage = Elixir, förliknas wid
 förenämde purger = medel samt med föliande
 Mjält = Effentz; ty en slapp och bortskjänd
 Mage behöfwer man intet mera bry med
 Laxer = medel, om han intet aldeles skal blifwa
 ruinerad. Och ser man, hwad fahrilig påfölgd
 sådanne Laxer = medel med sig hafwa, när the
 i orätt tid brukade warda, vppå en Adelig Per-
 son vti Doctör. Friedr. Hoffmans auserlesener
 casibus von denen vornehmsten Kranckheiten
 pag. 48. observatio IV, de quotidiana anomala
 post *Hypercatharsin*.

Balsamus vitæ Schröderi, är af en Swenssk
 tobacksspinnare, med en Engelsk titul, för en
 ricttig Balsamisk Golden Tincture hedrad, på thet
 at ingen Apothekare må giöra förbud på ho-
 nom, åfwen Grand Mogols Elixir; så at thet,
 som på Apotheket för halft värde kan säljas,
 fårgas om, och för then stora Character och
 vtgifne Sedel för bättre afgang skul, kostbarare
 vara måste, eljest wore thet intet så godt. Så
 är thet ock med Skorflåkarens Skab och lik-
 torns = salswör, som vti alla marknader blifwa
 utropade. Widare, af the til Engelsk hårkomst,
 är thet til hyperbolem vphögde och recommen-
 derade tjärwatnet, wid hwilket är at påminna
 och berättta, at när tjäran vtom lands i the ther
 til gjorde vgnar, af hwilka then yttersta fallas
 en mantel, brännes, gå these operationers
 sensjon eller gradation af the feta sönder flufne
 tallen, så först en Phlegma och Olja theras kom-

mer, hwilken Phlegma, eller Spiritus Lignorum och Oleum Templini tages af och apart uti en vesica, eller Destiler-Blåsa skiljes, ther efter går utaf vgnarna thetta empyreumatiska oleum foetidum, eller stinkande tjära. När nu en Destruction af förenämde suptila delar Spiritu & Oleo skiedde äro, huru mycken kraft byser tå thetta oleum foetidum, som är sielfwa tjäran? Man wet, at alla olea foetida äro öfwer måtton hetsiga, och sätja blodet uti upvällning, eller gåsning, och therföre äro the icke sunda inwärtas at bruka, som then högtförfarne Doctor Casper Neuman i sine Prælectionibus Chemicis pag. 947. om oleo foetido, och pag. 989. om tjära berättar. Huru wida nu thenna stråfwa tjära i medicin med förenämde grofwa medicamenter inwärtas för swaga gall- och blodfulla, delicate Personer, och när the med obstructionibus viscerum thertil laborera och plåsgas, kunna wara nyttiga at bruka, lemnas til hwar förnuftig menniskas ompröfwande, i synnerhet, när här uti Mexike och Bermelands bergslag i bärg eller jorden allenast en grop gjöres, i hwilken the feta tallrötterna samlas, tå the gropen med granris, torfswer och jord betäckja och omkring täppa, at elden allenast genom ett litet hol instickes och upständes, när tjäran utbrennes: hwad jorden, berget eller torfsworna för dunster, af Swafwel och arsenicaliska Particler med sig föra, kan man wäl tänckja, hwilka af Elden äfwenwål ut jorden och berget tillika med fetman, eller tjäran, utur weden eller

eller rötterna utdrifwes. These fuctigheter söka wäl bönderna, så mycket gjordigt är, at skilja, thet the laka kalla och bortkasta; men separationen kan doch af thenna laka ej blifwa så ren, för then myckna Olijan skul, som then qwicka tiاران, i synnerhet then, som måst til tjärwatnet recommenderas, med sig hafwer, at icke thet berömda Tjår-watnet, som til Medicine interne brukas allena thet *sal acidum*, utan af thenna laka ock en dehl beköolja, som färgen utwiszar, med sig förer och uplöser, när thet insunderas, och icke vnder sökning gjöres på hwad sätt tjاران är præparerad, gjord och bränd; utan tjår-watnets prof skal allenast bestå uti smak ock färg, efter then så kallade Engliska Biskopens tjår-watens-bok. Som slika medel nu nyligen i bruk komne äro, för thes höga beskrifning; så hafwa the gifwit them nyfiknom inbilning, och these hafwa sedan, androm persvaderat, at the wore profwostenar wid sådana medels brukande; men Curen lyckas med then effect, som många witna kunna at swulna-ben, starck Colic, kräkningar och wämjelser yppats; hos Hypochondriacos har man befunnit starck ångslan, hos andra åter, thet bröst och magen sig ihop dragit, andetåppa med mera, som här på Apothequen esom oftast höres och flagas öfwer. På en Herregård, ohngefär en fiärdings wäg ifrån Örebro, har man i år gifwit boskapen om morgonen tjåra, och mest alla, som hafwa fått af tjاران, lutade til döden, och 7. stycken

omkommo om morgonen therefter. Thenna tjära kunde wäl af sig sielf ingen gift-liknande Kraft hysa, om hon intet, som ofwannåndt är, af the dunster, ther hon är gjord, en sådan har med sig fört. Men fast än alla these höga qwacksalwares namu och medicamenter högt stigit hafwa; så hafwer doch tjär-byttan öfwer them alla gädt, som sielfwa Grand Mogol med sitt Elixir måste til godo hålla: ty ho war icke curieux, så hög som låg, at antaga thetta uniuersale läkemedlet; ehuruwäl, när thet föll neder igen, lutade strax Tjærbyttan äfwen efter. Ty när thes wärkan fans intet dugelig wara, utan twertom många med swåra sjukdomar theraf besmittade bleswo, gick hwar och en hem, och satte tjærbyttan vndan then, som themed gick omkring, och henne så högeligen recom-menderade. Så at nu mest af somlige bok-handlare, allena hålles tjäre-watnet i renomé, på thet the, the böcker ej til maculatur måga behålla, som the kunna ha öfwer. Swad nu the Halliska medicamenter widkommer, ha the wäl, som andra råtta medel, sin nytta haft, om hwar och ett fått sin råtta Character. Thet är til at vndra, at then förfarne Herr Doctor Richter sombliga medel vphöjer vti många passioner, ther the doch aldrig then ringaste nytta och effect gjort hafwa, som i synnerhet Essentia Dulcis, hwilken som högtförfarne Medici och Laboranter intyga, intet mer gör och är, än en Tinctura Salis Tartari med brändt Säckertingerat; Pulvis vitalis, en Regulus antimonii

medicinalis, och, uti thet förvirrade spasmodi-
 ska malo Hypochondriaco, får ett hetsigt Elixir
 Purgans namn af en mjält-Essentz, tehr han li-
 wål sielf högeligen, uti sin höchstnöthiges Er-
 kändniß des menschlichen lebens wid Mal. Hypo-
 chondriac. 108. SS. warnar för hetsiga medels
 brukande, och, igenom thesa anförde medica-
 menter, hafwa the öfriga mycket fallit, hwilka
 doch sitt wärde och sin nytta, som andra goda
 läkemedel, med sig hafwa, när the rätt applice-
 ras, som hosföljande Tractat lærer, som jag has
 märkt, the 18. åhrs tid, jag sielf handlat med the
 Halliska Medicamenter, hwilka nu i the senare
 åhren kommit i Decadence, kan hända för thet,
 som skiedt, nu thesa tider, i the wål inrättade
 Apothequen här i riket, eller at medicamenter
 äfwen så goda här och för så godt pris, som i
 Hamburg funnits. Swarföre the i Stockholm;
 som varit wahne them at bruka, like här ifrån
 Örebro begiärt och förskrifwit. Ehuruwål thes
 för en Apothekare, som med thesa, så wål som
 med andra medicamenter handlar, lika myckes
 wara kunde, när afgången är stor, och han likar
 fullt af utländska, så wål som af inrikes, sin
 skjälige avance taga kan; så wil jag allenast
 härmed wara mina wänner. Säkra och
 många högtförfarne Mäns wittnesbörder in-
 twaga, at then Halliska mjält-Essentz icke thet
 ringaste wärde hafwer; utan fast mehr contra-
 rium i thenna passion märkeligen wisat; ef-
 eller äro Pilulæ Polychrestæ för hafwande
 Swinner, hwarfen förr, eller uti barnsången

nyttiga at bruka; emedan man har hört, thesa förflutne åhren, swåra och farlige Consequencer. Förthenskul war thet högst anges lågit, wid thesa medicamenters vpkomst och bruk, at en riktig, säker och opartiff vnder rättelse oss här i Riket lemnad blef, af vår högtförfarne Herr Lif-Medicus och Professor N. Roseen, om the Halliske medicamenternas componerande och præparerande, eller hwar af the bestå, samt huru wida theras egenkap och rätta Nyttia sig sträcker, och hwad wid purgerande och andra goda läkemedel är at observera, hwilket alt, uti then härwid bifogade och wälgrundade Tractat tydeligen ut föres. Swarföre och beskriswas här några af the Halliska, med the andra wåhulige Medicamenter, af hwarje Sort uti thetta lilla Apotheque, som länge conserveras kunna. The, som af thesa Medicamenter något åstunda, kunna them mer eller mindre vpriftiga och goda, med vnder rättelse om theras bruk, på Apothequet uti Örebro bekomma.

Ö öfrigit behagar then högtåbrade läsaren, thesa rader sig til thet båtsta och en nödig warning tjena låta; Samt then lilla möda, som härwid använd är, benågit och wål ut tynda, och jemte Guds wålsignelses tilönstkan följande wårck sig til nytta och nöje bruka kunna.

Örebro, Anno 1745.

den 10. Decemb.

F. M. von Aken.



Hus- och Rese-
APOTHEQUE
Förste Dehlen.

Innehåller några the förnämste
af förfarne män och Medicis approbe-
rade, säkra och bekante hus- medica-
menter, til theras råtta effect,
nytta och bruk.

N. I.

Balsamus Vitæ S.

Wett ett hårligt cordial. och ma-
gen samt nerven styrkiande me-
del, i synnerhet när våder förors-
sakar ångslan; vti slag, moder-
passion, epilepsie, colique, och diarrhea,
här

när mund-dragning eller frampe af samma förorsakas, och för tungan faller svårt at tala, eller man stammar, blifstiel af drag eller alteration, tages 5. à 6. Dräppar på en bit säcker som hålles på tungan en eller 2 gånger om dagen, eller strykes litet på tungan och i munnen med en fiäder, brukas och vti slagwatten och moderwatten för både man- och qwinkön. Vti öronwård slås några dräppar på bomull, som sedan sättes i örat. Men när hos fullblodiga en stark hete förmärkes och åderlåtningen erfodras, så är intwårtes at bruka i thée af pulvis antispasmodicus sub N. 16. eljest är thet godt för mjält- och moder- colique- samt steen-passion, och drifwer urin. För delicat folk at bruka, tages in vti ljumt thée, renskt win, dricka, i en sup pommerantz- eller kummin-brántwin 16. à 24. dräppar i sender.

ex ordination. D. Schröderi.

N. 2.

Elixir Contr. Hysteric. & Colic.

Såder fördehlande colique och moder-dräppar, hwilka brukas så wäl hos man- som qwinkön i colique

och påkommande wäder-passioner, för
 kräkning och mjält-tryckning, hickan,
 och för fruentimber uti barnsång, för
 efter-wärkar lindrar, när the taga theraf
 2. eller 3. gånger om dagen uti duriets
 bleka moder-watten; eljes kan man
 brukat uti hwad liqueur man är wahn.

ex ordinat. D.D. Nordenheim.

N. 3.

Essentia Amara.

Sagenstyrkande och appetit gjörande
 dråppar tagas 45. å 50. i sender
 uti bråntwin, thée, eller dricka; för en
 slapp maga, för wåmjelse, eller om
 fråsan bryter och hårrörer af en kall
 maga, när man har vomerat, tages in
 dagen therefter, så thet gjer magan
 styrka igen, och förtärer slem; åswen
 kan thet brukas hos barn, emot matskar
 til 12. å 16. dråppar uti mjölk, wasla,
 eller dricka, en eller 2. gånger om dagen.

ex ordinat. D. Richter. Therhos håller
 man sig efter Lif-Medici Roséns cautel,

N. 4.

Essentia Mirabilis, Flus fördehlande Essentz.

Brukas utvärtes uti starka hufswud-
flusar, och för däningar, åfwen
om tandwård, hufswudwård, eller
öronwård håller heftigt uti, och tå
fuchtas litet på ett arm-flåde, som
hålles för nåsbårorna, och drager man
til sig andan, så länge man orkar; tå
thet straxt en stor lindring gör och för-
dehlar sig, hwilket sedan, medels thet
man håller sig warm, och intager af
Printsens gula dråppar, eller Essentia
Alexipharmaca, sub N. 12, widare för-
dehlar sig. Hon är ock god för rosen uti
hufswudet och för wård, at badda nackan
och hufswudet med.

ex ordinat. D. Rung.

N. 5.

Tinctur. Pector. Reg. Dan. Konungens i Dannemark Bröst- dråppar.

Brukas uti bröst-passion, hwilken af
förkyhning kommer, för gamla
och

och vnga. För theße senare brukas the blandade med Printsens-dråppar emot kiff-hosta, alt som åldren är ifrån 10, 12. å 16 dråppar i sender, vti thée, öl-ost-waßla, Sjöf-watten, eller bröst-thée. Af gammalt fold tagas the vti bröst-thée til 30. å 35 dråppar i sender. I håll och sting och hetsige bröst-febrer måste man gå wahrsamt härmed til wåga, woid hwilka kan med Printsens-dråppar, samt med pulvis antispasmodicus til halft lod blandas fierdendels lod pulvis Sem. Cardui Mariæ, hwaraf tages hwar 3die tima en knifsvdd, hwarpå man afwachtar en transpiration, som fördeklar stingen. Thenna tinctur är ock god för hest bröst, eller hals, när man vti ett qwarter hånings-watten, watten af röd wallmoge, eller Sjöf-watten tilförne litet wårmt dryper 20. å 30. dråppar; då man kan betjena sig theraf til ett gurgel-watten, at gurgla sig med. Eljes vti bröst-passioner samt blodspättning gjør then härlike Meybohms bröst-balsam, efter ordinat. Herr Lif-Medici Roseens, godt, 2ne gånger om dagen til en thée-skjed full intagen.

N. 6.

Tinctura Bezoartica, Bezoar-Tinctur

Ett af the båtsta swett-medel för alla
 tilstötande, både hetsiga och falla
 febrer, som intet hafwa någon hosta i
 följe, hwilken kommer af lungorna.
 När någor passion sig yttrar af rosen
 flåda, måpling, eller kåppor, och uti
 fleck-feber, kan tagas ifrån 7, 25, 40
 à 50. dråppar i sender uti thee, eller öl-
 ost-wasla; men will man gå uti bad,
 kan tagas 60. à 70. dråppar uti swaga
 liqueurer. ex ordinat. D. Michaëlis.

N. 7.

Theriaca Veneta, Benedis Theriac.

Arhwar och en bekant at bruka; men,
 som thet är ett motgift, så kan man
 intet lita på, om någor skulle hafwa
 fått förgift uti sig, utan man måste först
 igenom ett vomitiv, eller olja och mjölk,
 strax thereafter, som hastigast befrias,
 och, efter then myckna kräkning, eller
 Diarhé, som theraf herrörer, kan
 oswan nämde Theriac wara en god
 hjelp

Hjelp och medel: eljes har thet ock sin goda nytta vti Rödsofen, när skarpheten, eller miasma, först med rhabarbara är afförd, at swettas på, och på magan lagd, antingen för sig, eller ock blandad med balsam Burrhi, vtbredd på skinn, om intet dysenterien wil stilla sig, så wäl för gammalt folk, som barn; eljes kan ock tagas ett eller 2. lod til ett qwarter söt mjölk, vplöst til clyster. Vti heftigt löst lif, buk-ref, fräkning och magge-wärck, är thetta, på förenämde sätt applicerat, ett härligt medel, stillar värck och dödar matskar, när therhos är förmycket öpet lif.

N. 8.

Mixtura Simplex.

Har samma värckan med Bezoar-tinctur, hwilken tienar lindrigare för barnen vti tand- och matsk-feber: och kan man med nytta hos husfolk vti många passioner och febrer, åfwen för nasblek febern vti barnsängen, betjena sig theraf. När man intet har något fräsk-medel wid handen, kan allena thetta be-

fria ifrån fråsan; och när man förvt
 har tagit ett vomitiv, befriar thet och
 ifrån fråsans recidiver. Vti hetsiga
 Sjukdomar brukas then för sig, eller
 blandad med spiritus nitri dulcis, och är
 ett hårligt medel at släckja hetan och
 torsten, och brukas tå til 15. å 20. dråp-
 per i sänder, 2. å 3. gånger om dagen,
 för gammalt fold; men för barn brukas
 efter åldren 6. til 12. dråppar, vti thée,
 wasla, eller kalt watten. Eljes brukas
 thetta och, som ett swet-medel at vtdrifwa
 skjörbjugg, och tages 60, 70. til 80.
 dråppar at swetas på. Thet drifwer
 och urin samt swett och kåppor, måsling
 och inslagen klåda med hårlig effect; och
 til ett præservativ kan om wåhren, när
 fråsan bryter, tagas ibland om morgo-
 nen 20. til 24. dråppar för osund lufft.

N. 9.

Liqvor Cornu Cervi
 Succinatus,

Printsens gubla dråppar

Thetta är måst hwart husfold bekant,
 och är ett hårligt swet-medel för

fruentimber och barn, ibland ock för
 manifold, i synnerhet vti alla flug-febrar;
 för hufwudwård, ångslan, hjertsprång,
 slag och swimmingar, för alterationer;
 thet dödar matskar, lindrar hostan, sär-
 deles kif-hostan hos barn; är äfwen wäl
 godt för sten-passion, dyffuria, sehn-drag
 och moder-passion samt Rosen. Dosis
 för gammalt folk är 30, 40. å 50. dråp-
 par; men för barn 4, 6, 10. til 12. dråp-
 par vti kallt thée, watten, dricka, mjölk
 eller wasla. ex ordinat, D. Ettmüller.

N. 10.

Elixir Stomach. Aperitiv.

Sindrigt öpnande, och wäder fördeh-
 lande mag-dråppar til 30. å 40.
 i sender. Thetta är ett godt Elixir för
 then, som har en swag maga och af ob-
 struction incormoderas; gör mat-
 lust, drifwer wäder och menses, som
 hos fruentimber äro förstoppade, eller
 intet efter wahnligheten wisa sig: hwar-
 före thet är mycket nyttigt. The, som
 hafwa ett swagt bröst, kunna af thetta
 med mera nytta, än af andre thyliska,
 betjena sig, i synnerhet fruentimber.

Thet tages vti hwad liqveur man hållt behagar. För mjält-tryckning, som kommer af förstoppat gyllen-åder, är thet åfwen ett hårligt medel.

ex ordinat. D. Hoffman.

N. II.

Roob Sambuci, Gläder-Saft.

Thetta wahnliga och simple medel har sin stora nytta, hos ringa och förnåmare: thet intages mycket för Rosen til at swettas på, ett eller 2. skjed-blad i sender, i thée, gläder-watten, eller swag dricka, för heta vti kroppen och alla anstötande gångbara febrer: kan wid snufliga tider om morgonen til en knifs vdd, som ett præservativ, intagas; eljes brukas thet ock, när man går vti badstugan, eller ordinairt til swettning, ett skjedblad Gläder-saft och 20. dräppar Mixtura Simplex, som är en god swetta dosis, i synnerhet för husfolk.

N. 12.

Essentia Alexipharmaca.

Stagenstyrkijande, fluss- och feber fördehljande dräppar til 30. å 40. i sender,

sender, som præservera för alla gångbara sjukdomar, särdehles hos them, som intet hafwa mycket hetlig blod; eljes är thetta en hårlig medicin vti alla flusar och catharr-febrer, at bruka 16. å 24. Dråppar, 2 å 3. gånger om dagen, vti thée, caffè, wasla, eller swag dricka, hwar igenom en lindrig transpiration befordras. Thet drifwer ock urin. För måsling och kåppor gifwas 4. å 12. dråppar med mixtura simplex blandat. Eljes är dosis at swettas på, 30, 40. til 60. dråppar i sender. Mot skörbjugg, swulna fötter, flåda, wattusot och Cachexia, är thet ock nyttigt.

ex ordinat. D. Stahl.

N. 13.

Liqvor Vitrioli anodinus.

Wärck lindrande, heta dämpande, magenstyrkande samt wäder fördehlande dråppar. Thetta är ett hårligt medicament vti moder- mjält- steen- och njure- passion för man- och qwinkön. Thet swalkar blodet, öppnar förstoppning vti inålsfwerne, är godt för hufwud-

wärck, magwärck, slag och fram-
 dragning, för moder=epilepsie, hjert-
 språng, heta på tungan och i magan,
 stillar torsten uti hetsige febrer, när thet
 om dagen til 15. å 20. Dråppar med
 wasla, eller watten gifwes. Ur ock en
 hårlig medicine måst för alla com-
 plexioner. Och som hafwande fruen-
 timber äro ofta incommoderade af
 fråkning, wäder, ångslan, halsbrånna
 och blinda wärkar, hwaremot Kinder-
 balsamen är mycket god; så är åntå hos
 blodrika personer thesa dråppar mycket
 nyttigare för sådanne passioner at bruka.
 ex ordinat. D. Hoffman.

N. 14.

Spiritus Cephalicus externus,

Sucht=spiritus, som ock kan slås på
 swamp=dosor, styrcker hufwudet,
 och är god för swimmingar samt moder-
 passion. Uti tiöckt, dunstigt och illack
 wäder är thenne at lucta på, som ett
 præservativ, såsom ock, när man är in-
 com-

commoderad af fluser och tandwård:
thenne spiritus starckt vpdragen i nåsan,
fördehlar thetta onda.

ex ordinat. D. Ribe.

N. 15.

Aqva Hysterica, Blett Moder = Watten.

Brukas för moder = passion, vpkast-
ning, colique och wäder = passion,
för man = och qwinkön, hwilket ock med
moder = dräppar sub N. 2. kan förstärkas,
i thet man låter drypa 10. à 15. dräppar
til en dosis af thetta moder = watten, tå
thet är ock mycket tjenligt för efter = ref-
vti barnsång: hwarjämte, wid ofwan-
nämde passioner, patienten kan vnder
hjelpas med en warm sten = tallrik, eller
med warma sand = påsar, lagde på ma-
gan. Wid starcka obstructioner ko-
mer man, jämte theß brukande, til hjelp
med ett clystér, suppositor. eller en des-
mans kula. Dosis är 1. à 2. skjed blad i
sender, hwar 4de tiina, eller allenast
2ne gånger om dagen.

ex ordinat. D. Dürietz.

N. 16.

N. 16.

Pulvis Antispasmodicus.

Thetta hårliga Pulswer är nyttigt
 för många passioner, i synnerhet
 för them, som af heta, eller fullblodig-
 het härröra, item för krampe- och sendrag
 och slag, hindrar abortum. eller missfall.
 Halft lod pulvis antispasmodicus,
 med ett quintin Borax försatt, befordrar
 barnsvårskar, är godt för wärck uti
 lemmerna; thet dämpar hetan uti hets-
 ge febrer, är godt för hjertsprång, när
 thet kommer af matskar, för tänder, och
 alterationer; thet minskar full-blodig-
 heten; är nyttigt uti hetsig mage- colic-
 que, steen-passion, blodspättning, item
 för håll och styng, samt öfverflödiga
 menses och lochia hos fruentimber; för
 öfverflödig gyllen-åder, näse-blod och
 blod-urin; men för alla ofwannämde
 passioner, i synnerhet uti steen-passion,
 gicht och blotstörtningar, måste man
 flere gånger om dagen taga in, än eljes,
 om thet onda intet gifwer sig, nemligen
 til en knifs vdd eller halft quintin i
 skåder 3. å 4. gånger om dagen: eljes
 tages

tages här af in, morgon och afton, och
 afwachtas therpå en lindrig dåfwenhet.
 Swad mera härwid är at observera,
 ses uti Relation D. Roséns.

ex ordinat. D. Richter.

N. 17.

Philonium Romanum.

Brukas mycket af bonde-folck, som
 ett souveraint medel för colique,
 eller then af them så kallade flehn, och
 buk-ref; theras tages en god knifs vdd
 isender. För löst lif och moder-passion
 brukas en knifs vdd så trott, som thet
 är, eller uti litet dricka, och therjämte
 lägges en warm tallrick på magan.
 Somliga lägga sig thermed at swettas
 på. Ut barn gjer thet oc sömn; men
 måste intet gifwas them mehr, än som
 en årt stor om aftenen, en eller 2. gånger
 om weckan.

N. 18.

Pulvis Absorbens, Pulswer emot Syra.

Thetta Pulswer kan säkert brukas
 emot

emot halsbränna, så wäl förr, som efter middagen, uti fjersbårs-watten, thée eller annan liqueur, til en knifsvydd i sänder; ty thetta pulswer består allenast af kräfte-stenar, oster-skahl och præparerat hjort-horn, dermed mest andra adstringerande, eller öpnande medel äro beblandade, som intet alltid på maten skicka sig. När man faller, eller stöter sig, som ock för håll och sting, tages helften af thetta pulver och helfter af pulvis antispasmodicus samman blandat 2. eller 3. gånger om dagen, at awachta en swettning derpå, då thet fördeklar sig, så at blodet intet kommer at sätta sig til maturation, och förorsaka pleuresie eller blodspåtning.

N. 19.

Electuar. Diascordii.

Är ock ett godt medel at gifwa legofolck en knifsvydd i sänder, til at swettas på, samt emot buk-refs, hetlige smittomars begynnelse, för frågan och feber. Är ock öfwer måtton tjenligt för rödsoten och löst lif. När en eller 2. gånge

en dosis af rhubarber-
pulver för ut är intagen,
så tages sedan af theta
Diacordium til at styrka
magan, och stoppa thetta
siekdomen. För giftiga gang-
kars siekdomar och feberer,
med litet citronsaft, eller
16. drappar mictura Jim-
plex, blandat och en knifs-
udd, intagit gör en barlig
warkan, när man thet för
afwachtar en lindrig svete-
ning. Thet tages in uti
wassla, thet, eller fläder-
watern.

No 20.

Pulv. Contra Vermes,
Katsk = Pulver.

Theta pulver brukas, efter
karnens alder, för matskas
med jaden myta, at icke
wid förete intagandet, hela
matske-lost gör ifrån them.

Hus: och Rese-

Det tagis til ett halft quin-
tin för ett 8. à 9. åhrs barn, och
ifrån 10. til 20. puppar-korn
tyngd för barn af 2, 3, 4. à 6.
åhr, om morgonen fastande,
uti upkokad jote mjölk, el-
ler, litet hanning. Aftorn
förret, om man ja vil, gif-
wes 2. til 6 stycken af hosfö-
jande matchpiller, efter bar-
nens ålder, uti litet wategröt,
och thesa brukas uti midamt,
eller begynnelsen af nyct, 4. à 6.
morgnar å rad, då barnet in-
tet måste äta stort om morgo-
nen, ej uer hard, eller rosig
mat om dagen. Det är hos
föneliga barn swart, at ja
them til, at intaga sadane
medel; therfor fins ett had-
ligt plaster för matchar, som
til sadane barn brukas at
kiuda ofor magen, swarar
den slag finna, thät en bru-

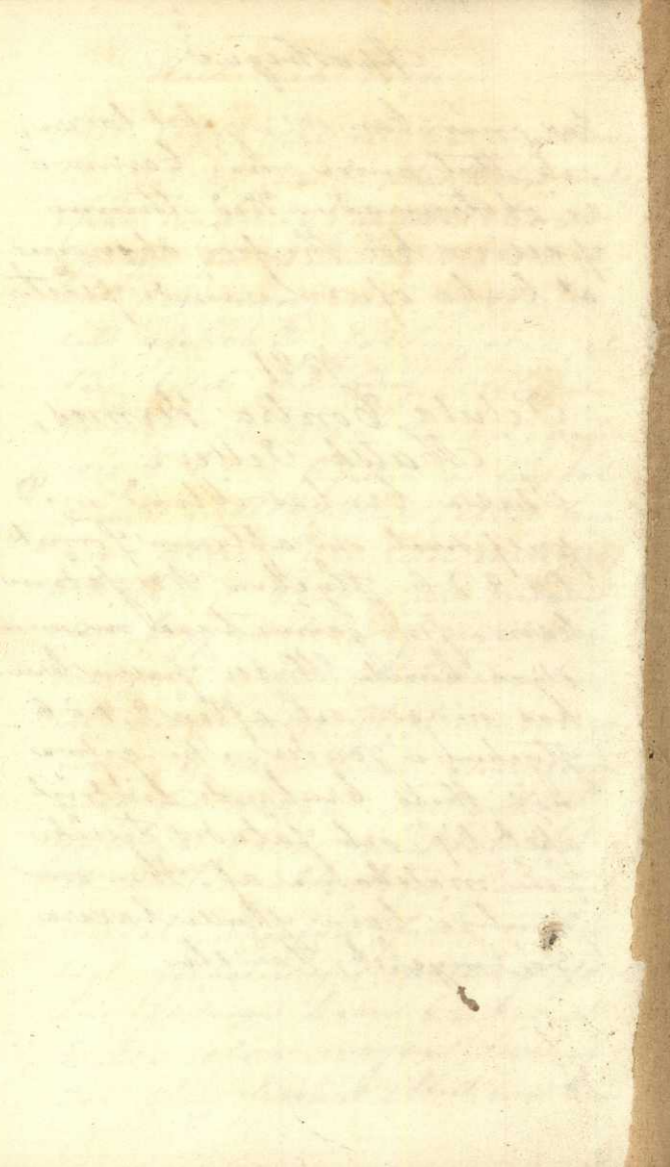
Apothegue.

kas, när barnen mycket laxera,
och thut andra, när barnen ä-
ro obstruerade. Vid thinnu
passion bör therför observeras
at bruka ofwan nämnde pläctis.

N^o 91.

Pilula Contra Vermes,
Matsk-Piller.

Thessa brukas ibland med
pulfwerit om aftonen förrut
til 2. à 6. stycken hos sadane
barn, som gärna taga in; men
eljis kunde thessa piller bru-
kas morgon och afton 2, 4. à 6
stycken i fender. In gifwa
wid thess brukande lindrigt
öpet lif, och således tillika
föra matskarna af. Men om
jombiga barn skulle laxera
för mycket, så etc.



laxera för mycket, så brukas intet så mycket piller, eller tages hwar annan dag i nedanet, eller först i nyet, när man ser at matskarna gå ifrån barnen. Vro therwid starka febrer, så är nödigt, at jemte thetta bruka af mixtura simplex, eljes brukas hela saken af piller, som är halft, I. å 2 qvintin.

ex ordinat. D. Hoffman.

N. 22.

Pulvis Rhabarbaræ, Rhabarbar - Pulfwer.

Thetta lindrigt laxerande pulfwer brukas måst för hetliga och chole-
riska personer, för sig, eller och halft qvintin rhabarbara med 2 lod manna för-
satt, och tages vti varmt thée, eller bouil-
lon: dosis är eljes för sig halft qvintin
til ett qvintin. Är ett härligt medel för
durchloy och rödsoten. När man tager en
eller 2 dagar af thetta pulfwer in, stop-
pas sedan lindrigt med Electuar. Diaacor-
dii sub N. 19. hwar wid bör i acht tagas,
at man intet åter mycket tjött-mat, utan

allahanda slags gröt, bo-hwete- och ris-
gryns gröt med watten kokad, therhos
drickes öl-ost-wasla, eller watten, som
intet bör wara kalt, utan alltid luumt,
och kan man ibland dricka ett glas Pon-
tac. När af thenna Rhabarbara tages
ett lod och kokas med en kanna watten
och halft stop söt mjölk och silas; så
drickes then sedan warm uti rödsoten,
i stället för dricka, som skjöljer och renar
tarmarna ifrån then skarpa och brän-
nande materien, som alltid följer wid
rödsoten. Och om thet sedermera, när
förenämde diæt har hållits, intet af sig
sielf stadnar, så brukas af diascordium
en eller 2. gånger om dagen til hjelp,
hwilket har gjordt oförlifeliga prof, som
jag sielf offta funnit och försökt.

ex Relation. D. Weisbach.

N. 23.

Pulvis Rad. Ipecacuannæ.

Sindrigt kräf-pulswer N. I, therpå
slås en jungfru fransk win, sättes
i blöt öfwer natten i lindrig wärma, om
morgonen therpå silas thet igenom en li-
ten

ten sin duk, och frammas wäl ut, sedan drickes thet ut på en gång hjunt, och therpå drickes strax wäl warmit watten, eller thée, til ungefär halft stop, eller 3. qwarter, och sedan alt emellan man har vomerat, drickes å nyo warmit watten eller thée, så länge at man har 3. å 4 gånger, eller så offta man will, vomerat. Man kan til en kanna, eller ett stop, dricka efter åt warmit watten, eller thée, emellan thesa kräkningar, och sedan man thetta afwachtat, lägger man sig at afbida en liten sömn och håller sig med en warm duk wäl warm öfwer magan. Afwen så gör man med Pulsveret N. 2; men thetta kan tagas för legohjon, som thet är, uti warmit dricka, och, som wid thet förenående, dricka wäl warma swaga liqueurer emellan. Thetta gör och sin stora nytta uti en förslennad maga, eller om man warit för mycket öfwerlastad med mat, eller dricka, och man ther utaf har ångslan, incommoditet, och wämjelse om morgonen; Thet skaffar och bortt then onda materien uti fråsan och rödsoten. När halftwa dehlen, eller så mycket, som 15. peparkorns tyngd, brukas til 6. å 7 åhrs barn på samma

sätt, som sagt är, fördrifwer thet och matskar. Ut lego-folck, först the siuena, och flaga sig öfwer tyngd i kroppen, heta, hufwudwård, och at thet står i alla lemmar, bör gifwas ett pulfwer af N. 2. som är halft qvintin af thetta pulfwer, hwilket tager strax bortt materiam peccantem. Har legohjonet anstöt af fråsan, eller feber, så gifwes andra dagen af mixtura simplex; har thet anstöt af rödsoten, så gifwes lindrigt stoppande medel, som är Diascordium, eller venedisk theriac. Har man tagit sig ett rus och wil hastigt wara restituerad, så kan strax tagas halft qvintin af thetta pulfwer; men har man intet tilfalle at afwacha sin commoditet, så är bättre at taga halft qvintin af pulfweret, som kallas lac mirabile, uti ett glas fjälle-watten, eller thée, så thet strax går öfwer. Cautel wid thetta vomer-pulfwer. Then, som af sten-moder-samt mjält-passion och blod-spättning, eller håll och sting incommoderad är, eller på hastig wrede och alteration, måste ei gärna bruka thetta.

N. 24.

Pilulæ Purgantes, Renande Purger = Piller.

Thesse piller purgera helt lindrigt, utan then ringaste knipning, eller ref, när man observerar, at magen om aftenen, eller dagen förröt, ei belastas med hård och mycken mat. Af thesse piller tager man 8. à 10 stycken pro dosi, om morgonen fastande med litet Säckes - Sirap, eller en thée - skjed wattgröt. Then, som har en swag natur at purgera, tager allenast 6. à 7 stycken; men then, som har stark natur, tager intet therföre högre, än 10. à 11 stycken; doch kan then sednare taga I. qvintin cremor tartari, eller præparerade kråst-stenar, aftenen förröt, när han wil purgera. Thetta är en blodrening för skjörbjugg, wattusot, swulna ben, gonorrhæa och fluor albus, samt rensar stemmen utur tarmarna. Ett hårligt medel äro the ock för barnen emot matskar, i synnerhet, när the ha brukat följande matsk-pulswer, och intet stort laxerat therestefter,

når man gifwer them en dosis piller efter åt, sedan man slutit med matsk-medlen, hwilka brukas i begynnelsen af ny; men för 8. å 9 åhrs barn, tages intet mera än 4. å 5 stycken af pillerna, och så efter åldren: så kan man af the förre, så wäl som the senare 4. å 6 sedes afwacha. Then dagen man intager, eller brukar thesa piller, håller man sig wid lös mat, och äter intet mycket, ei eller dricker kallt.

N. 25.

Pilul: contra Obstruction:

Sindrigt, öpnande piller; här af tagas 4. å 5 i sender, uti litet wattgröt, om aftenen, når man lägger sig. Man brukar them i nödfall; når man 3. å 4 dygn är incommoderad af obstruction, och då gifwa the andra dagen en lindrig öpning, och äro således tjenlige för både gammalt och yngt folk, som sittja mycket skilla, och hafwa ondt af förstopning. Här af tages in en å 2 gånger om weckan, så at naturen allenast blir underhulpen, men ei wahn ther wid.

Obstru-

Obstruction förefommes ock thymedelst, at man dricker ofta goda och swaga liqueurer, ex ordin. D. Richter. Gam-malt folk kunde ibland om morgonen i sängen låta gnida kroppen med warma servietter, eller låta borsta sig med en borsta, hwarigenom icke allenast ett lindrigt öpit lif, utan ock blodets tröga circulation bättre befordras. Swad mera härwid är at observera, finnes uti Herr Lif-Medici Roséns anmärkningar.

N. 26.

Pilulæ Antifebriles Albæ, Swita Fråse- och Feber fördeh- lande Piller.

These Piller äro ett säkert medel för Fråsan och måst alla intermittente falla Febrer, när the wid ett rätt regimens hållande blifwa brukade, så at på the goda dagarna man betjenar sig theraf hwar annan tima til 8 stycken, uti litet Saft af insyldad Jungfåra i en Théé-skjed; eljes tagas the ock uti ett

Skjedblad win ; men har man Fråsan
 hwar dag, så begynnar man, 2 timar
 efter Paroxisumum, när heten är förbi,
 at bruka hwar tima 8 stycken, och hålles
 up igen 2 timar förr, än man wäntar
 Fråsan, och således kan hela Saken
 brukas til 1 eller halftannat lod. ex ordin.
 D. Nordenheim. När man Froßan
 eller Febern sluppit, kan man om mor-
 gonen betjena sig af Essentia Amara,
 och om man har af Pillerna qwar, kan
 man taga theraf om aftenen och conti-
 nuera thearmed 4 à 6 dygn, om några
 råckningar, och Swett om nätterna,
 men ingen appetit, märkes ; men eljes
 brukas allenast Essentia Amara. Theßa
 piller äro för delicate Personer, som
 intet gärna wilja taga China de China,
 hwilken intet är så kostbar, och hwar af
 man har på Apothekeket säkra Pulswer
 och Mos för Fråsan : men äntå har
 man funnit, thet intet allenast theßa
 Piller, utan ock thet, efter Herr Doct.
 Roséns ordination, förfärdigade här-
 lige Feber-Decoet, för Sold^t, som åhr
 och dag dragits med qvartan-feber,
 thenna Fråsan säkert och aldeles för-
 drifwit, så at the intet en gång thet
 ringaste

ringaste recidiv haft therefter, när the sluppit Fråsan. Diæten wid theße febermedels brukande år, at, när man sluppit Fråsan, man intet går vt i kallt och ruskut wäder, ej eller vti fuchtiga hus eller kallare; åter intet ost, hård, rökt, eller rörig mat, eller någon rörig fisk, ej eller mycket i sender, och intet slår magan full med kalla liqueurer, eller sur mjölk. Hastig sorg, eller wrede måste wid alla Sjukdomar abandoneras, och wid thessa i synnerhet: för öfrit, måste och ofwanstående Fråsemedel intet brukas, förr än man först frusit 3, eller 4 gånger. Om krafterna tillåta, kan man första dagen af the lindriga kråfmedel, sub N. 23, taga en Dosis, som förvt tar bort materiam peccantem, och sedan nyttja the öfriga medel, som så alla brukas med säker nytta, när inga recidiver sig yppa, eller infinna.

N. 27.

Burrhi Universal-Balsam.

Swar wid fölier theß särskilte beskrifning, hwilken, vti alla måhl, har sin

sin stora nytta och effect gjordt utvärtes. Men emedan så många kostbara hitiga oljor och ingredientier thertil komma, har man intet alltid funnit then nytta i hettsige passioner inwärt: utan är thet först en hårlig Läke-Balsam, när man har skurit, stött eller slagit sig, och då strykes strax theraf på, eller ock litet på en lapp therpå lagd, och förwahras för wädret. Thet läker ock ögon-blånad, gamla Sår och wårck, som af stöt och slag härröra, är ock godt för spruckna läppar, snabla af klåda, samt befordrar sömn, och hjälper them, som af en swag maga ha wårck, Dyssenterie eller Diarhea, när the badda sig thermed öfwer magan. För öfrigit gör han uti alla deklar then nytta, som D. Richters så kallade Haupt-Magen- und Glieder-Balsam. Then, som intet tål lufften af perfum, wisar beskriwningen, huru man thensamma ther ifrån bortskaffar.

N. 28.

Emplastr. Norimb. Comp.
 Fördehlande och helande Plåster.
 Är ett godt läke-plåster, fördeklar
 och läker bölder; när en förnyckning
 eller

eller luxation är skjedd, är thet godt, samt emot inflammationer och Rosen, thet fördehlar hårdheten vti qwinfolcks bröststen, som kommer af mjölkens förstopning vti mjölk-ådrorna; wil thet slå sig til bölder, så resolverar och maturerar thet snart, när thet blir i tid pålagdt, och så snart hårdheten märkes. När man är plågad af liktorn, gör man them först mjuka, igenom ett fot-watten, och skiår sedan bortt så mycket gjörligit är, hwarefter thetta lindrar, gör them mjuka och tager bortt them. Cautel. När thetta brukas at läka Sår med, så strykes thet ganska tunt på lärofft, eller skinn, hwarwid kan, som en Wund-Balsam af Balsam Burrhi strykas i såret, så ofta som skaden förbindes; men när thetta lägges på til at fördehla Swulnader, Apostemer, eller liktornar, strykes thet tiöckare; ty thet möker och drager bätre materien vt, eller henne fördehlar. Elies måste ock alltid plåstret vara 2 finger bredt om kring större, än sielfwe Bolden, Swulnan eller Såret är. Elies finnas ock af följande nyttiga och nödiga medicamenter, som wäl intet så ofta vti hushåll & ordin. at bruka,

och intet eller alla så länge, som the förra, kunna conserveras; utan är bäst at förfärdiga them, just när the behöfwas. Som är:

N. 29.

Species Antiscorbuticæ,
Blodrenande Skjörbjuggs
Krydder,

Swilka kunna brukas med hälften win och hälften watten, som ett Krydde-Win at dricka om morgonen, ett öl-glas, eller kunna the också brukas som Krydde-Thée, eller ock kan man them bruka, som ett Decoet at dricka hwar morgon ett qwarter warmt, samt äfwen om efter-middagen, hwarwid måste hållas en Bruns-Diæt och brukas 14 dagar. Thetta är högst nyttigt om wahren, at bruka för corpulente Personer, som af Rosen, swulnade fötter, och Skjörbjugg äro beswärade, äfwen ock om tänderna wilja lösna. Thet är ock en härlig medicin för Gonorrhœa beningn. Men, för torr wärck och
utslag,

vtslag, samt för gamla sår, som intet wilja läkja, så at när blodet är rånsad, läkna the af sig sielfwa. Then, som är wahn at bruka these Species, måste intet gärna försumma them. Man kan ock läggja them på ett ankar godt dricka; men då måste the läggias på, medan han är färsk, så at the gåsa tillsammans med honom: sedan drickes i stop theraf om dagen, när thet först legat 8 eller 14 dagar.

ex ord. D. Schröder.

N. 30.

Spirit. Arthritic. Mirabil.

Wård lindrande Spiritus,
eller Balsam.

Thenne Balsam är förträffelig emot Swullnad, som härkommit af wård, luxation och frampa; item, emot torr wård, lamhet eller Rosen. När man stött sig, gör thenne Spiritus, eller Balsam en härlig nytta, lindrar ock Podagra, samt fördeklar, när han 2ne gånger om dagen blir brukad, utwärt.

ex ordin. D. Woiyt.

N. 31.

N. 31.

Balsam. Cephal. Liquid.

Hufwud Styrckjande Balsam.

Thenne Balsam är bättre at bruka för them, som hafwa Swindel, hemicrania, hufwud-passion och drag vti nackan af Glusar; thenne täpper intet swett-holen, som Balsam Burrhi: ty för them, som hafwa Rosen och moder-passion, samt rödnad i ansiktet, är han bättre at bruka, när man gnider 6. à 8 Dråppar på hjäsan, eller i nackan, 2ne gånger om dagen. ex ordin. D. Schaper.

N. 32.

Ungvent. Pomadin. Rubr.

Röd Pomada.

Brukas för alt utslag, måst för flåda hos barn så wäl, som gammalt folck, fördrifwer Råform, torckar säradt hufwud samt allahanda skärf och flåda, fördrifwer löß, särdeles när i lod håraf blifwer blandat med halst quintin
anis.

anis-olia. Men är at observera, at man gifwer barn, efter theras ålder, först ett lindrigt Laxans af Rhabarbar-Syrup och Mercur. dulci. Gammalt folk tager först in några Pilulas Purgantes sub N. 24, så kan man sedan säkert och med nytta afwacha en god effect.

N. 33.

Tinctura Rhei Composit.

Är ett lindrigt afförande medel för barn at bruka vti alla anstötande passioner, som härröra af slem, för bröstet, magan, och vti Dyssenterie, Lienterie, kräkning samt för förstoppning och ref: tå 10, til 20, eller 24 dräppar, alt efter åldren, tagas här af in i sänder.
ex ordinat. D. Hulder Pelarg.

N. 34.

Species Pectorales, Bröst-Thée,

Brukas en liten njupa full i sänder, så som Théé lagat, när man af catharr,

tharr, eller bröstet, incommoderas, och åstven vti Pleuresi, när hostan incommoderar och rörer vp håll och sting. För barn är thet mycket tjenligt at bruka, med Tinctura Rhei blandat, för bröstet och snuswa.

N. 35.

Balsam. Pector. Meybohm.

Thenne Balsam är ett hårligt Bröstmedel, som hos många, hwilke med hectiqve och Blodspåttning laborerat, gjordt en hårlig nytta. Man brukar häraf en Théeskjed morgon och afton, vti warma swaga liqueurer, eller Bröstthée.

ex ordinat. D. D. Rosén.

N. 36.

Balsam. Embryonum, Kinder-Balsam,

Är almant bekant och brukas måst för hastwande fruentimber, när the

the af wäder och frårning äro incommoderade; thenne gör äfwen en hårlig nytta uti barn-wårckar, när then blandas med Kanehl-watten; men the, som äro mycket hikiga och blod-fulla af naturen, måste intet få betjena sig här af, som andra. För Coliqve och mag-ref gör han äfwen godt, så wäl hos man som qwinköhn, och hos thesa senare styrcker han både Modren och Fosret.

N. 37.

Decoctum Febril. cum Vino,

Feber-Win för Fråsan.

Dr then, som intet kan taga in mot Fråsan Pulfwer, Piller, eller Lattweg, är thetta ett krafftigt och säkert medel, både för magan och mot alla falla Febrer, när man dricker theraf then goda dagen, hwar 4de tima, ett spekglas fullt.

ex ordinat. D. D. Rosén.

N. 38.

N. 38.

Ungvent. ad Ambust.

Brand = Salswa.

Sär man har brändt sig, med hwad
 thet och wara må, med torr eld,
 Fokhett Säckar, Watten, Drancf eller
 Brygglag, eller och hett järn, ic. så kylar
 thenna hårliga Salswa, drager strax
 hetan ut och läker. Och finnes hon på
 Apothequet tilreds gjord;

eller

Tag två ägge-hwitar, wispa them
 wäl med en Jungfru-Lin-Olja, eller
 Fernissa til en Salswa, som strykes
 offta, med en fiäder, om dagen på the
 brända Sären, i synnerhet, när bran-
 den är nyss skedd;

eller /

Tag osläckt kalk, eller af then, som sig
 sielf har släckt, och blanda med lin-olja
 til en Salswa,

eller /

Tag ibland Ägge-hwitan och lin-oljan
 ett halft skjedblad stött Silfwerlitt och
 blanda

blanda thet wäl tillsammans, hwilket sedan påstruket helar och lenar, samt drager ut hetan uti alla nys brända Sår.

N. 39.

Emplastr. ad Clavos, Liktorn = Plåster.

Thetta är ett säkert och godt Plåster för liktorn, och är intet med någre skarpa, eller mercurialiske medel hopblandat; utan man kan stryka thet tjockt på låroff, eller ock, som en nöt stort, utan någon fahra, så wäl på liktorn, som på fjöttet omkring lägga. Thet lägges på liktornen, efter fot-wattnet, så möker thet och drager honom ut, så at man med hela roten kan taga honom ut.

N. 40.

Pulvis Fumalis Catharral. Fluß fördehlande Rök = Pulswer.

Ar ett godt Pulswer för tandwårck, och när Flußar med en stark huf-

wud-wårdf continuera, tå man af
 thetta Pulsver, Uffton och Morgon,
 lägger litet på glöd, hångr en duk öfwer
 hufwudet, och röker sig med. För tand-
 och öron-wårdf röker man sig genom ett
 tratt, hwaraf spiken sättes vti örat,
 eller ock i munnen, på then sidan, hwarest
 tand-wårdken är, hwarwid af Essentia
 Alexipharmaca, vnder N. 12, intages,
 Uffton och Morgon, och til lindrig döf-
 nings hållande, brukas 2ne gånger om
 wekan ett fot-watten.



Hus- och Rese-
APOTHEQUE

Andre Dehlen,

Om the Halliska Läkemedlens
Compositioner och Bruf, på thet la-
tinska språket til ett academiskt prof, uti
Upsala af Doct. Pet. Lundberg hållen,
och sedermera förswänskad,

af

L. B.

Som Titul- Bladet å andra Sidan utwisar.

Academiskt Prof,

Om

The Halliska

Såledomars

Filredelse

Samt Theas

Sanna och Inskrånkt Rytto,
Hället på thet Latiniska Språket
then 17 Decembris Åhr 1739,
Med then widtberömda Medicinska Facultetens
i Upsala tilstånd och gillande,

Under

Theh Adle och Widtberömdde Herrens,
Herr Doct. NICOLAI ROSENS,
Hans Kongl. Majst:s Lif: Medici,

Anförande,

Uf

Herr PETRUS LUNDBERG, Smoland.
Eå Han förwårswade sig Doctoris Namn
och Heder.

På enfalligt och tydeligt wis förswånstads

Uf

L. B.



Vendagne Läkare,

SOrr wid was 20 åhr sedan, begynte man
uti många städer i wårt Fädernesland
ifrån Tyskland införa the så kallade
Halliska Hus- och Rese- Apotheken, jemte en
bifogad bok med öfverskrift, *Erkenntnis des
Menschen*, ic. uti hwilken thes vphofsman,
Herr Doctor Christian Friederich Richter, för
thetta thet Halliska Barnhusets Läkare, sedan
han, efter then berömda Stahls grundsatser,
hwilken han uti alt såsom en anförare följer,
hade nog widlöftigt beskriwit Physiologien,
eller läran om menniskians naturliga wälmåden-
de, och på ett alt för strängt sätt med oans-
stendig djerfhet, undersökt och skjärskädat the
uti Apotheken befinteliga Galenico-Chemiska
Läkedomar, med så öfverflödande beröm alt
in til himmelen vphöijer sina Läkemedel, hwilka
han i så högt pris til salu utropar, at en uti
Läkare- Konsten oförfaren skulle lätteligen
komma på the tanckar, at uti them låge en al-
deles Gudomelig kraft förborgad, til at för-
drifwa allahanda frankheter. These wahrer
lemnades, såsom ock nu för tiden sker, icke
allenast åt Apothekare at försäljas, utan ock
åt Kiöpmän, som togo dubbelt werde af them,

som therefter begärligen frågade. The försfarnaste Läkare i vårt Fädernesland hafwa fatt sig emot thetta misbruket, wälwetande, at jemwäl i våra Apotheqve finnas så hälsosamma hjelpemedel, som, enär the rätt och tilböriligen brukas, om icke just öfwertreffa, doch åtminstone äro til theras wärkan jemna goda med the Halliska. Härtil kommer at the i nåder utgifna Kongl. Majst:ts Medicinalordningar i then 22 S. förbjuda, at inga *Medicamenta Chémica*, ehwad namn the ock hafwa kunna, skola ifrån fremmande orter til oss förskrifwas. Men som ännu, både af förnämre och ringare Personer these Halliska Apotheksaker hållas i stort wärde, lika som skulle the innehålla något hemligt af en undersam kraft; så har jag trodt mig kunna göra någon wärkelig tjenst, om jag, som nu bör utgifwa något Academiskt Prof i Läkares Konsten, skulle til thet allmennas tjenst meddela något om thesa Btländska Läkedomars förfärdigande, samt theras sanna och inkränkta Nyttö. Then Benägne Läsaren täcktes af wahnlig godhet thetta gunstigt uttyda, hwarom jag tjensthörsamligen anhåller.



I. Pilulæ Polychrestæ.

Tilredelsen.

Sessa af Doctor Beccher først
opfundne Piller hafver then
widt berömdde Stahlen rättadt
och lämpadt efter sin Praxis, och thet i
många måhl med märkelig nytto.

The tilredas utaf Balsamiska Gumma-
ta och båtiska Extracter, dels med Win,
dels med Watten tillagade, hwartil läg-
ges, såsom ett stimulerande medel, en
liten sats af wäl renad Alöe. (a) **Q**itstil-
lige läkare gifwa härwid något olika
förfärdnings-sätt wid handen; ty hwar
och en plägar, efter eget godtyckje, an-
tingen

D 5

tingen

(a) Hoffm. in notis ad Poter p. m. 222. & 464.
Lit. G. Ejusd. Medicin. system, Tom. II,
p. m. 489. & 427.

tingen öka, minska, eller på något sätt förändra antalet och wigten af ingredientierna. Men thet rätta, och, efter then Berömda Stahls tycke, inrättade sättet, hafwer Doctor Juncker, then Berömlige Professoren vti Hall, vprichtig giswit wid handen (b) hwilket, enär man allenast i proportion föröfver wigterna, så lyder: Tag Alöe Gummofa, præparerad Myrrha, Enkåda, Ephentråskåda, 2 lod af hwarthera, Malörts-Extract med Win tillagadt, Cardbenedikt-Tistels-Extract åfwen med Win, Tyfkt Skjörbjuggs-Gräs-Extract med Watten tilredt, 6 qvintin och 24 gran af hwarthera, Jordröks-Extract med Win gjordt, Swart Nyserots-Extract med Watten förfärdigat, 3 qvintin och 12 gran af hwarthera, Benedist Terpentint ett lod: blanda allt tillsammans och gör efter Apothekarekonst piller af I grans wig, samt öfwerdrag them med Silfwerblad.

2. Wid the enkla ingredientiernas tilredelse äro några stycken at achta, och allerförst *Alöes* rening. Then skjer,
när

(b) in Consp. Form. Tab. III. N. 13.

när man öfwer en lindrig warma vplöser Aloë uti så mycket Watten, som behöfves: När thet således blifwit vplöst, låter man thet stå öfwer natten at swalna, tå uti kjarilet sätter sig ned at botten thet kådachtiga af Aloë, hwilket, sedan wåtskan blifwit afhållad, bör såsom skadeligit bortkastas; wåtan måste genom en måttelig warma bortdunsta, så at thet, som qwar blifwer, får en sådan stadga, som ett Extract bör hafwa; wid slutet af kokningen öses thertil destillerad Winätticka, i then proportion, at til 24 lod Aloë tages 4 lod destillerad Ätticka.

Therefter låter man thet tunna åter afköla, tagande sig til wara, at thet icke widbrennes. På lika sätt tilredes Myrrha, nemligen kokas i Watten, och när hon satt sig, silas Decoctet och gjöres tjockt som ett Extract; tå öses ingen destillerad Ätticka theryti. Således skiljes allerbåtst then kådachtiga dehlen af Myrrha, som så håftigt vprörer blodden, ifrån then gummösa dehlen, hwilken ej är så hezig.

3. Huru the öfriga Extracterne skola förfärdigas, är noggsamt bekant på

Uspo:

Apotheken. Doch är ibland Läkarena en skiljachtighet, antingen Malört, Tusfendygds-Febergräs, Cardebenedikt-Tistel och Jordrök skola utdragas med Watten eller starkt Brennewin. The, som hålla med Stahlen, (c) påstå, at thet bör skje med starkt brånwin, föregifwande, at thesa örter's förnämsta kraft ligger fördold i then kådachtiga dehlen, som af watnet lemnas orörd. Andre hålla före, at icke allenast kåstnaden på onödigt wis blifwer större; utan ock at thet är förgåfwes wilja genom Brånwin söka thesa örter's förnämsta krafter, som bestå uti the gummöse och salta dehlarna, the thet blott genom Watten, medelst kokning, kunna utdragas. (d)

4. Wi inlåte oss icke i thenna twisten, utan hålle före, at begge these wättskor kunna brukas, i så motto, at utdragningen skjer först med Watten, och sedan, när örterna först blifwit torckade, med starkt

(c) Roth in Chem. p. 21. 22. Schultz in Praelect. 5. in Disp. Brand. p. 150. 151. Keilii manual. Chem. p. 120, 121. (d) Hoffm. de Salium med. eccellente in medendo virte §. 15.

stärckt Brännewin, hwilka Extracter, sedan kunna blandas tilhopa. (e) Men thet är wist, at wi uti praxi funnit samma werckan af the med watten til-lagade Extracter, som andre förmåla om them the gjordt med Brännewin.

5. Wid sielfwa ingredientiernas blanda-
dande böra thesa handgrep achtas, at man låter först Terpentin uti en warm mortel flyta öfwer en lindrig eld; Sedan lägges til alla Extracterna, at the smälta tilhopa, under thet man alt stadig-
digt rörer med Spadan. När thetta något swalnat, lägges thertil the fine Gummi-Pulswren och mångas så länge tillsammans, til thes klampen icke mer fastnar emellan händerna. Sedan, enär the behöfwas, göres här af Piller til ett grans wigt.

Theras Kraft och Nyttä.

I. Thessa Piller hafwa, för sina hälsosamma ingredientiers skull, en spenstighet befordrande, stärkande och mycket lindrigt laxerande wärckan. The för-
ändra

(e) Boerhave de viribus medicamentor, p. m. 295. N. V.

ändra jämnväl och lindrigt afföra Syran och Slemmet, som finnes i maga och tarinar hos mjältsjukan och wäderfulla menniskor, samt hos them, som hafwa en förswagad maga.

2. I synnerhet tjena the för qwinnefönet; ty, när the på tjenligt sätt brukas, så rena the modren och återställa then förminskade eller vteblefna Tiden. The berömmas at fortiskaffa then qwarblefna Esterbörden: the hålla then rening, som Barnaföderskor böra hafwa i sitt skick: åga thet loford, at the vtdrifwa fostret och then så kallade mänkalfwen, (mola) berömmas vti Jungfrurs Gulblekhet, vti hwhita Guldene Vidren, qwinners hwhita fluss och lindrigt durchlopp. Man tager här af från 10 til 20 gran.

Practiska Warningar och Anmärkningar.

1. Churu wäl thesa Piller med råtta förtjena namn af ett Polychrest-Medel; så är doch til achtande, at the bätre tjena för ett trögt och slemmig temperamene, än för ett blodtsult och hetligt.

2. Ej eller låte wi oss förledda af Doctor Fritschs beskrifning, öfwer Becchers Polychrest-Piller, hwilkas försärdigande han menar sig allena wara kunnigt, och them just på Swacksalware wis uti en tryckt bok utropar, såsom härliga snart sagt uti alla sjukdomar, så wäl hetsiga som longwahriga. Lika som thet wore möjligit at ett enda emot alla frankheter tjenande hälso-medel kunde gifwas, och man i fast många händelser icke kunde äga langt säkrare läkeböten.

3. När man medelst thesse Piller wil befordra Swinnors tid, måste man se sig före, at the icke ovarsamligen gifwas åt mycket blodrika Personer, förr än man öpnat ådran, och brukat inwärtas förtunnande och utwärtas mjukande medel. Ty hwar thet icke skjer, så kan man lätteligen förwårswa sig Feber, större förstoppningar i modern, onaturligit blodflytande igenom näsan eller lungorna, gruswelig Hufwudwårck, Hjartklappningar, hetsiga swulnader, och mera thylift.

4. Icke eller böra the gifwas at befordra Tiden åt Swinnor, som nyligen
antin-

antingen varit siuka, eller legat i barnsäng, och således icke hafwa någon blod at mista. Them tjena bättre närande och styrckande saker.

5. The böra icke brukas af them, som äro af het natur, hwilkas blod lätt upröres och är benågen at söka sig utlopp på orichtiga ställen, som thet skjer hos them, hwilka pinka eller spotta blod, eller äro plågade af Sten. Ej eller, ther wätstornas skarphet åstad kommer wårck och sömnlöshet och gallen i maga och tarmar öfwerflödar: ej eller, ther man bör afföra wätstornas och blodwaternets myckenhet, såsom hos them, som äro blekpußiga samt benågna til watten-sotan. Ja nästan i alla bröst- och hufwud-frändheter, ther något starckare afförande behöfwes, gifwas thesse Piller icke allenast förgåfwes, utan ock ofta med skada; emedan blodet therigenom sättes i häftigare rörelse, i synnerhet om the intagas i större dosi.

6. The uplösas beqwämligen uti 10 gånger så mycket Spanskt Vin och brukas Skjedtahls, såsom ett styrckande och lindrigt laxerande Mag-Elixir.

Sälunda brukas the, vnder Surbruns
drickande, til the siukas stora nytta,
litet förr middags- och aften-måltiden.

II. Pilulæ contra Ob- structionem.

Tilredelsen.

These tilredas af två dehlar Alöes
Gummosæ, en dehl Extracti Panchy
Magogi, och en half dehl Silspån af
Järn. (f)

Theras Kraft och Nyttä.

The berömmas högeligen af the Hal-
liska, at beqwämligen öpna ett förstop-
padt Lif, i synnerhet hos them, som så-
dana olägenhet plåga vnderkastade wa-
ra, och ofta några dagar å rad näppe-
ligen en gång få gå til stols, och thet
äntå med största beswärlighet. Swadan
sker, at ther af vpkomma wäderkränk-
heter, Hufwudwerck, tung andedragt,
E
swär.

(f) Roth. in Chem. p. 160. Junker. consp.
Form. Tab. III. N. 12.

svårhet at smälta maten, samt at tilreda närings-saften, taggar, elackt blod, hastigt vpsstigande hetta, vpkastning.

2. Thetta ondas swåraste påfölgd är, at ett förstoppadt Lif ofta af the starckaste purgerande medel nåppeligen låter sig ändra.

3. Herr Doctor Richter råder förthen-skul at dageligen bruka thesa Piller, såsom the ther lätt och utan möda gjöra öppning, til thes naturen wånjer sig wid ordentelig afgang.

4. Satsen är ifrån 2, til 6 gran, vti Dricka, Win eller Soppa, om morgonen eller en timma förr måltiden.

Practiska Warningar och Anmärkningar.

1. The se sig illa före, som til at öppna och bättra allahanda Lifwets förstoppning, sättja all sin lit på thesa Piller. Ty för thetta ondas åtskilliga ordsaker, behöfwas ock åtskilliga Låkedomar.

2. Thet äro många så wäl longwahriga som hetsige sjukdomar, hwilckas art är, at hafwa förstoppning med sig i fölge. I hwilken händelse, som the siuke bruka thesa

thesa Piller; så lära the wisserligen swårt nog omgälla sin oförfarenhet.

3. The tjena icke för hetsiga Personer, och ther sjukdomen härrör af en slak eller vttorkad maga och tarmar. En om the oftare brukas, förswaga the spänstigheten, vttorka mer och lemna efter sig en större förstoppning; så at när the siuke blifwit wägne wid sådana Piller, kunna the, them förvtan, knapt en gång i weckan göra sina tarfwer.

4. Men emot thenna frackheten finnas langt säkrare medel, än these Piller, som af Läkaren Eccoprotica kallas. Sådane äro så wäl bland husmedel, hwilka lätteligen kunna förskaffas, som bland the ther vppå Apotheken finnas, hwilka kallas Lubricantia (slippriggjörande) Diluentia (afstöljande) och Leniter stimulantia. (Lindrigt aggande saker:) hwartil om en rätt Diæte eller Spisordning, tillräckelig Dryck och tjenlig rörelse komma, så uträttas sanneligen mer ther med, än en oförfaren til äfventyrs tro kan. (g)

¶ 2

alt

(g) Om thetta alt kan utförligare ses hos Boerhave de Viribus Med. p. 257. seq.

alt thetta tillika i acht tagas; ty ett ymnigare drickande allena försvagar, i ty thet gör tarmarna slappa; men kroppens rörelsen allena förskingrar mera fuchtheten i tarmarna, hvarigenom orenligheten eller träcken hårdnar och thet onda blifwer värre.

5. Om man nu härtil tidigt och med försigtighet brukar tonica, eller thet som befordrar spångstigheten; så är hopp at roten til thet onda innan kortt skal vpryckas.

III. Pilulæ Purgantes.

Silredelsen.

Tag af Stahls Polychrest-Piller: Massa 3 lod Alöe correcta och Mercurius Dulcis, af hwarthera 3 qvintin, Scammonium Sulphuratum 1 qvintin, Purgerrots kåda halft qvintin: Blanda thetta tilhopa och gör Piller til 1 grans wicht.

Theras Kraft och Nyttä.

Thesa Piller tjena för falla och stelmiga Naturer, och för the Kranckheter, som

som upkomma så wäl af Slemm i blodden, som i Maga och Larmar, såsom Jungfrurs Blethet, hwita Wattusjoten, och falla swulnader, sedan man först brukat thet, som affskjöljer och uplöser. Theß utan äro the goda at leda wättstorna ifrån hufwudet, uti falla Hufwudflusor och Sömnssiukor, samt uti blöthosta. The tjena ock til at fördrifwa matkar. Satsen är 10, 15 och 20 gran.

Practiska Warningar och Anmärkningar.

I. Dansedt Helmontius, samt åtskillige andre tidsens store Läkare förkasta alla så egenteligen kallade Purgerande Medel, såsom förgift, utur Läkare-Scholan (h) såsom thet ock sant är, at the wid fast många tilfällen, och för wisa Personer aldeles äro otjenliga, såsom til Exempel uti Inflammationer, Febrar, Gyldene Adren, såsom ock när Dwinfolcken äro hafwande: Afwenledes uti onaturliga Blodflusar, Njältsiuka, framfachtiga Sjukdomar, Inflammations-Smärter, Magans-Swaghet,

E 3

besyn-

(h) Hoffm. Med. Rat. Tom. III. p. 491. seq:

besynnerligen hos Barn, gammalt folk, bräckliga och som efter Sjukdomen börja komma til hellsan, samt för hetliga Personer, och them, som beswåras af Modren. Doch skaffa sådana Purgerande sakers förnuftiga och försichtige brukande som oftast en önskelig hjelp vti the allerwårsta frackheter. Ty then skada, som the ibland förorsaka, bör tilskrifwas theras otidiga Bruk i the Sjukdomar, som icke fordra en sådan Låfedom eller större sats, än tilbörigit är. Och sannerligen åstadkommer the lindriga Låfedomars misbruk ofta icke mindre skada, än the purgerande medels oförsichtige brukande.

2. These Piller innehålla sådana ingredientier, som håstigare reta och agga Tarmarna, än Polychrest-Pillren. Ty vti en sats af Purger-Pillren innefattas 12 gran af Polychrest-Piller, 3 gran af Extract. Panchymagogi, 1 gran af Scammon. Sulphurat. två trediedehls gran af Purgerfåda, och 2 gran både af Alöe Gummosa och Mercurius. Therefore bör man achta, at man, til förkommande af tarmeref och knipningar, jemte these Piller, i synnerhet, om the tagas

tagas i in om morgonen, dricker en ansenlig myckenhet af tunn Hafwersoppa, hwaraf sker, at the på langt lindrigare sätt, än eljest ske plågar, wercka några stolgångar hos them, som äro af öm-mare fjånslö.

3. Swilka laxerande Medel eljest bö-ra brukas uti åtskilliga Franckheter, och som hafwa sitt Ursprung af åtskilliga Ordsaker, hörer icke til thetta rummet at anföra; utan kan therom låsas then widtberömde Hoffman uti sin Med. Sy-stem. Tom. III. p. m. 482. seq.

IV. Pulvis Antispas-modicus.

Tilredelsen.

1. Thet gjöres af fint luttradt Salt-peter och Tartarus Vitriolatus, ett lod af hwarthera, samt ett qvintin af Spits-glas-Cinnober.

2. Til at vphöija then röda Färgen, måste man vnder stötningen stäncka på litet Watten.

3. Somliga af then berömda Stah-
lens Lärjungar lägga itil förenämnda
Quantitet 3 qvintin Kräftstenar.

4. Men man bör märka, at, sedan
thet andra är wäl stött och hopblandadt,
bör Cinnobren på sidstone tilläggas och
sachteligen med thet andra förblandas,
at icke the Mercurialiska Dehlarna, som
äro uti Cinnobren, må vnder ett starckare
och longwahrigare riswande med saltet
antaga en Corrosiv och frätande Kraft.

Thes Kraft och Nyttä.

1. När man skjärskådar hwart och ett
för sig, hwaraf thetta Pulfwret är
sammansatt, så kan man lätteligen fin-
na, hwar til thet hälst tjenar. Tarta-
rus Vitriolatus är ett medelsalt, som lö-
ser ut stemen i Maga och Tarmarna,
befordrar Stolgången, i thet thet lin-
drigt aggar Tarmarna, och öppnar the
uti Riswet med tjocka wättskor upfylta
inellwor; genom Njureroören skidjer thet
Drenligheten, och wisar sin träffeliga
werckan uti Tarmewred, Coliqve, och
Wäderfrancsheter, i synnerhet the, som
af en hop stemi härröra; hwarföre thet
och

och af somligom fallas ett Digestivum Universale: thet hjälper och ofta lyckeligen til then qwarhållne tidens och Syndene Qdrens fortgång.

2. Men Nitrum eller Saltpetret, som både af nyare och äldre berömliga Läkare städse är hållet i stort Wårde, och blifwit kalladt en Universal-Medicin (i) är ett för alla Djurs Natur så godt och tjenligt Salt, at thet icke allenast ingen Beswårighet förorsakar, så framt thet icke omåtteligen brukas; utan är och ett af the säkraste Medel til at afböija swåra Sjukdomar. Vti hetlig Feber är thet thet tryggaste swalckande Medel: thet återställer then genom Sweda, Krampen och Blodens hetta hindrade vtdunstningen: thet temperrar the gallachtiga wåtskornas brännande och giftiga Skarphet, löser spänningar, fördrifwer Wåder, och lindrar i håstig werck.

3. Här af följer at thetta Antispasmodiska Pulsuoret är en kraftig och säker

¶ 5

Läke-

(i) Hoffm. De Præst. Remed. Domest. §. 13.
Item, De Saliis Medior. eccellente in
medendo virtute §. 16.

Låfedom, i synnerhet för Choleriska, Hetsiga och Blodrika Menniskior; ty thet hindrar Blodens vpvällande, stillar Berck, och ändrar Gallans Skarphet vti Gallsiuka, Durchlopp, Rödsof, Collique och omåttelig Bpfastning; är ock godt när sweda och spänning hindra Btdunstning, Swett och Wattnets Aflopp. Om lifwit är hårdt och förstoppadt, eller then genom Gyldene Ådren och Modren (åfwen hos Barnsängs-Hustrur) sunda och wahnliga Blodreningen stadnar, så återstalles sådant hållsamt flytande, medelst thetta Pulfwrets tilbörliga brukande. Ja, när thet intages i någon tjenlig affskiöliande dryck, så stillar thet ock allahanda inwärtas Blodstörtningar, som komma af Blodens siudande eller inelsswornas och Blodrörens fram-pachtiga Jhoptragning, såsom för starck Nåseblod, Tidens och Gyldene Ådrens för starcka flytande, samt Blodpinckande och Blodspottning. Thet är ock en förträffelig lisa för mjåltsiuka och wäderstinna Personer, samt för them, som äro plågade af Njure- och Stenfranchheter, hafwa swårt at kasta sitt Watten, eller droppewis thet utlåta måste. Sarsen är ifrån Iston gran til halft qvintin. Pra-

Practiska Warningar och Anmärkningar.

I. Churumål thetta Saltpeter-Pulfwrets Kraft är ganska förträffelig, så at thet både vti hetsiga och långwahriga Kranckheter är ett Polychrest-Medel; så fordras doch en noga Wahrsamhet och Försigtighet, at man icke med thes brukande ofta gjør större Skada, än Gagn. Ut Personer af en fuchtig, kall och trög Natur, såsom och åt them, som med hwhita Wattusoten behåftade äro, samt åt Blekpusiga, och them, som hafwa en swag Maga, må thet icke gifwas, utan tillika med Krnddesaker, såsom Neglicfor, eller annat thylift, hwarigenom spenstigheten befordras, lika mycket af hwarthera. Eljest om thet tages oftare och med större sats, så befordrar thet Flemmets fördöfelse, i thy thet för mycket kylar magan och skadar närings-kraften. Ja thet blifwer ock en wis Ordsak til Ref och plåga i magamunnen. (k)

2. Dan-

(k) Schultz in Pralect. in Disp. Brand. p. 290.
Hoff-

2. Dansedt Saltpetret är förblandat med ett medel-salt, hwilket äger en öpnande och lösande Kraft; så bör thet dock icke, utan med största Wahrsamhet och Försigtighet brukas i the Sjukdomar, som hafwa Gläckar med sig, i synnerhet ther Naturen är swag och behöfwer Styrckjo, samt inwärtens rörelse til at drifwa thet, som Kroppen om skadeligit är. Thetta bör i synnerhet i acht tagas uti giftiga Febrar, Gläckfeber, Pest, Koppor och Måsling af thet onda slaget, tå the angripa them, som äro fete, swampachtige eller blekpuslige: Äfwenledes uti hwita och röda Friselen, så wål som uti Skarlakans-Feber; Ty ther med at thet förmycket ökar Wattnets afgång, förer thet tillika then giftiga Materien åter in i Kroppen tillbaka, och således på fahrligit sätt hindrar utslagens mognad.

V. Pulvis Bezoardicus.

Tilredelsen.

Thetta Pulswret består af Antimon. Diaphoreticum, præparerade Musflor,
Lut.

Hoffm. in consult. & Respons. Med. Tom. I. pag. 273.

Puttradt Saltpeter, och Tartarus Vitriolatus, 1 lod af hwarthera samt af fem siettedehls qvintin Spitsglas-
Zinnober.

Theß Kraft och Nyttä.

1. I anseende til Saltpetret och medel saltet kommer thetta Pulswret i sin werckan öfwerens med thet föregående Antispasmodiska emot åtskilliga långwahriga Kranckheter, såsom emot werck i njurarna med Feber, som härrörer af Sten och fallpiß.

2. I the Sjukdomar, som komma af mag-syra, såsom vti Coliqve af Slem, samt mjältsiuka, förtjenar thet sitt läf, såsom ett lösande, spänningar vphåswande och syrbrytande medel.

3. Theß utan, om någor thet med, efter en af somligom kallad naturlig Methode, utan at bruka någon egentligen tjenande Läkedom, wille bota Fråssor: jag menar lemna them åt naturen sielf at bota, i oträngt måhl wara rådd och ställa sig som en sydslosatt och bekymmersam åskådare: kan thetta Pulswret hafwa rum, när thet gifwes två timmar

mar förr, än Fråsan påkommer, wid hwilkens annalckande thet måstadehls plågar wercka antingen vpkastning eller stohlgång.

Satsen är ett trediedehls til ett halft qvintin.

Practiffa Warningar och Anmärkningar.

I. Herr Doctor Richter och the, som i alt följa Stahlen, berömma thetta Pulfwret utan skilnad, såsom ett godt Feber-Medel til at stilla hetan icke allenast i hetsiga, utan ock i kalla Febrar, hwilcket med hwad Rätt thet sker, tilstår jag mig icke kunna begripa. En, om man skjårskådar ingredientiernas Natur, kan man lätteligen skjönja, at nästan intet theraf, förutan Saltpetret allena, kan med Nytt och Säkerhet brukas uti hetsiga Sjukdomar. Och i anseende härtill bör thet förra Antispasmodiska Pulfwret ha förträde för thetta så kallade Bezoardiska. En uti en sats af thetta Bezoar-Pulfwer äro allenast 5 eller 7 gran Saltpeter. Men fjäre, hwad kunna thesa få gran, som hela dagen

dagen öfwer allenast gifwas 4 gånger, vträtta til at vplösa Bloden, som hotar wilja löpa tillsamman, och til at hämma then siudande hetan i the hetliga Febrar? Men hwad the andra ingredientierna förmå, skole wi nu tilse.

2. Wi wele först betrakta thet så kallade *Antimonium Diaphoreticum*. Thet samma warder tilägnadt en swett-drifwande Kraft, för thes swafwelachtiga dehtar, som thet skal åga. Men förvtan thet, at thenna Kraften icke kan bestyrckas af Urfarenheten (ty *Antimonium Diaphoreticum*, gifwit många dagar å rad vti hetliga Sjukdomar, drifwer ingen Swett) så lærer sunda Förnuftet, at man af en blott jord- och kalkachtig Materia (1) icke kan wenta något särdehles til at vplösa Bloden, som hotar wilja löpa tilhopa, och til at dämpa then håstiga Wärman i hetliga Krankheter. Men at vti thetta præparerade *Antimonio* eller *Spitsglaset*,
i syn-

(1) Keilii Manual. Chem. p. 29. Boerhav. Chem. Process, CCXVII. CCXVIII. Et ejusd. Prax. Med. p. m. 297. 298. 305. Item de viribus. Med. p. 359,

i synnerhet om thet fullkomligen blifwer
 renskjölgt, är intet annat Element, än
 en dehl af Spitsglasets Regulus, som
 genom Afbränningen med Saltpetret
 blifwit förbytt uti Kalck, kan med Che-
 mien på thet klaraste wisas. Til at be-
 styrcka thenna Meningen, håller jag
 then berömda Carli Ord wårde at här
 anföras. (m) Han talar om Calces
 Antimoniales, Bezoardicum minerale,
 Cerussa Antimonii, materia Perlata Cru-
 geri, Antimonium Diaphoreticum, på
 thetta sättet: **Sådana Kalck-Mate-
 rier** bestå intet af någon Spitsgla-
 sets swafwelachtiga Dehl / utan
 af thes Regulus; ty then swafwel-
 achtiga Dehlen försvinner genom
 Afbränningen med Saltpetret, så
 at när Swaflets Eldfångda Dehl
 med Saltpetrets swafwel syra kom-
 mer at drabba tilsamman / så gjöra
 the hwarannan til intet / och stjäms
 ma theras naturliga Blandning.
 Men swafwel-syran / såsom tjockare
 än Salpetrets-syra / går tilsamman
 med lutsaltet / sedan Saltpeter-sy-
 ran

ran är fördrifwen, och gör en ny Salt = Blandning / som hwarken är sur eller lutachtig / utan *Vitriolist* och liknar *Tartarus Vitriolatus*. Försthenstul blifwer uti thesa Kalck = Materier intet qwar af sådant Salt / hwiltet går sin wäg / vnder *Nitri Antimoniati* twattande. Och litet ther efter; Om man smälter alla / eller en hwar för sig af thesa Kalck = Materier uti Degelen / så blifwer theraf ett gult glas: Smältas the med swarta slusen / blifwa the *Regulus* igen. Smälter man thenna *Regulus* med gement Swafwel / blifwer åter ett rent Spitsglas.

Och om man aldehles skulle medgifwa, at thetta præparerede Spitsglaset ägde några swafwelachtige stimulerande Dehlar, hwad skulle wäl en Läkare annat med thes ingifwande uträtta, än gjuta Oljo på Elden.?(n)

3. Thet andra hwaraf thetta Pulswer består, är *Muslor* / (*Conchæ*) som antingen på enfaldigt Wis med Rosen Watten, eller med Citron = Safft äro tilredde.

S

tilredde.

(n.) Vid. Boerhav. Prax. med. p. m, 297,

tilredde. Brukas the på förra sättet tillagade, så kunna the intet annat, än skada them, som ligga i hetliga Sjukdomar; ty emedan the äro af en lutsaltachtig Natur, så kunna the icke uplösas, utan af en tilkommande Syra, som doch sällan finnes i hetliga Kranckheter. TheS utan gör alt lutsalt, ware sig fast eller flyktigt, sådana Febrar wärre, i ty then föröker Hetan.

Men om the, som somligom behagas, något litet begjutas med Citron-Syra, at the skola ikläda sig ett uplösande medelsalts Natur, så ser jag icke hwad för mohni the äga för thet Parisiska Polychrest-Saltet, Arcanum duplicatum &c.

Hit hörer, at thenna Citron-Syran förenar sig så fast, vnder sielfwa uplösandet, med Mirble-Pulswret, så at Magen betungad af sådan jordachtig Materia, kan icke, utan med största Beswårighet, uplösa thetta, uti hwilket så ganska litet Salt, genom thenna Blandningen, blifwit tilwerckat. Thet utmärker jernwål en gifning, som har så liten Grund, at Absorbentia eller förbrutande Medel, skola theföre lindra Hetan uti Febrar, efter the sätta sina groswa Partiklar
emel-

emellan Blodens, och hindra således thes
inwärtens rörelse, och förthen skul
the kunna göra Bloden tjock. (o) Men
thetta är ju, at göra Bloden, som af
Hetan sielf stelnar, än tätare och tjockare.

Bortt med sådana Läkedomar, som
äro wärre än sielfwa Sjukdomen.

4. Men *Tartarus Vitriolatus*, wänsedt
han med Läkarens allmena Bisfall, be-
römmes för ett allment lösande Medel,
och thes Nyttä är nog märkelig uti long-
wahriga Kranckheter, som hafwa med
sig Förstoppningar; så gör han dock in-
tet til Huswudsaken, uti jämnt påståen-
de och andra hetsiga Febrar. Allthenstund
wi nu i thetta måhl hafwa kraftigare
Läkedomar, så kunne wi lätteligen ut-
bära thetta Medlet.

5. Hwad *Spitzglas-Zinnobern*
gifwer Pulsret för Kraft, förutan
Färgen, tilstår jag mig icke kunna be-
gripa. (p)

6. Här af är förmodeligen lätt at sluta,
hwad man i hetsiga Febrar hafwer
at wänta af thetta Pulsret, ther af

§ 2

Herr

(o) Junk. consp. med. pag. 138. 588. 589.

(p) Boerhav. Chem. Tom. II. p. 432.

Herr Doctor Richter gör så mycket wäsende.

7. Men then milda Naturen har gifwit oss andra langt kraftigare Medel, som ock lätteligen kunna förskaffas, och til the siukas större lisa både kunna och böra brukas emot Febrar. Sådana äro, förvtan Watten och thylift, som späder ut Bloden, en Blandning af Honung och Atticka, Mulbårsmos, Swarta Kårsbårs-Syrop, Viol-Syrop, Winbårs-Syrop, Citron-Saft, Win-Atticka, Saltpeter, och, ther något stärfande och stimulerande behöfwes, Renskt Win.

När thetta tilbörigen och efter Omständigheterna på åtskilligt sätt blandas, och med Alderlätning, Bad, fuchtig Baddning, Klisterer oc. förknippas; så lårer thet wisserligen mer uträtta, än en stor och ibland orimlig och oförnuftig Myckenhet, af Bezoardiska Pulswer och Mixturer.

VI. Pulvis contra
 Acredinem,
 eller
 Pulfwer emot Syra.

Tilredelsen.

Thetta Pulfwret gjøres af två Dehlar jordachtiga syrebrytande Safer, och en Dehl Antimon. Diaphoreticum.

Thes Kraft och Nyttä.

Thet berömmes af Herr Doctor Richter at bryta och lindra Syra och Skjärva i Maga och Larmar, såsom ock hindra thes Framgång i Bloden. Thet tjänar förthenskul i the Sjukdomar, som af sådan Orsack upkomma, såsom för Halsbränna, Barns-Ref och Durchlopp. Thet skaffar och lisa i the mjältstukas sura Ropningar och Byfastningar, hjälper och emot Blodens upvällande, då thet af någon aggande Skarphet förorsakas.

Satsen är ett trediedehls til ett halft qvintin.

Practiffa Warningar och Anmärningar.

1. I gemen hållas Absorbentia, eller svrörytande Medel för mycket säkra och skadelösa uti fast många Krankheter. Men Bederspelet intyga ofta både Förnuftet och Erfarenheten. The böra icke gifwas, ther man förmärker Tröghet uti Larmarnas krällande (motu peristaltico,) och ther en hop rå och Flemmiga wättskor äro uti Magan, (q) hwilket skjönjes theraf at Matlusten är bortta, samt at man känner sig slind, har wämjelse och förstoppadt Lif. (r) Om the så brukas, blifwa the qwar osmälta, betunga Magan, förtaga ännu mera Matlusten, hindra Matsmältningen, förstoppa mera Lifwet, och lätteligen gjöra en nog hård skärpa, som kan tilstoppa Wjöldkrören och åstadkomma Twinsot.

2. Bör thetta Pulswret icke gifwas, utan at klara Teken äro, thet Syran i Magan tagit Öfwerhanden, så thet tjenar

(q) Hoffm. Med. System. Tom. III. p. m. 467.

(r) Boerhav. in Aphorismis. §. 71.

tjenar at som snarast döfwa Sjukdomen. Ty så snart man wänder igen med thes brukande, blifwer man åter plågad af Syra; emedan thet intet förtager Slappheten, som är then närmaste Orsaken til Syran, utan hindrar allenast något litet hennes werckan.

Hwarföre man ock uti Mjältjukan, Fjerdedagsfråsan och Barnsjukdomar af Syra finner thes nytto wara ringa, och allenast råcka ett Ögnablick.

3. Ej eller må man gifwa thetta Pulfwret uti Giftiga, Gallachtiga och jemnt påstående Febrar, hwilka alla böra med Syrliga, Saltpeterachtiga, Tempererande och Liffskjöljande Medel bemötas. Ock kan man icke eller finna något råttmätigt skjal, hwarföre Herr Doctor Richter berömmar thetta Pulfwret uti Koppor, Måskling, Frisellen och Rosen; ty thessa Febrar komma icke af Syra. Ut i Rödsothen är ock thes Kraft ganska ringa.

4. Ut i the Kranckheter, som fordra bot för Syra, måste man förthen skul bruka sådan Mat och Dricke, som är twärt emot Syran, såsom Kjött-Såpor,

por, gele-achtiga och litet kryddade drycker, Balsamiska, motgiftiga och stärkande Läkedomar, til hwilken ända följande Elixir förtjenar sitt Lof. Tag Pulsver utaf thet Gula af Pommerantskahl 3 lod, utwald Myrrha och Näglicor, af hwarthera 3 qvintin, och Winstens-Salt 2 och ett halft qvintin, och Spanskt Win ett halft stop. Låt thet utdragas i lagom värma i tre dygn. Då thet blifwit siladt, så vplös thevoti Cardebenedikts, Feber-örts och China-Barkts Extracter ett halft lod af hwarthera och blanda tillsammans. Brufar man thetta til 60 eller 80 Dråppar wid slutet af Middags- och Afton-Måltiden, och themed något fortfar, så wisar thet en träffelig werckan, i ty thet förändrar Synen och tillika stärker Spenstigheten. Blandar man härvoti en fierdedeuhl af Elixir Proprietatis, som är tilredd, efter Doctor Stabelii Method, och tager theraf en lagom sats, så öpnar thet Lifwet utan Ref.

VII. Pulvis Vitalis.

Tilredelsen.

Thet är mycket swårt at säija något wist, af hwad Materia i synnerhet thetta Pulswret består. Men så mycket man kan gisa, af Herr Doctor Richters Beskrifning, så måste thet twiswels utan härstamma af Guld, efter Herr Doctor Richter tillägger thet en så här- lig stärkeande Kraft, icke annorlunda, än han gjordt i Beskrifningen öfwer Essentia Dulcis.

Thes Kraft och Nyttä.

Såsom alla af Guld tilredde Läkedomar wercka, förmedelst tyngden allena och sina infästade salttaggar; altså wisar och thetta Pulswret, hwilket thes Bysinnare åter med ståteligt Beröm vphöjer, på äfwen samma sätt sin werkan; ty themed, at thet lindrigt stimulerar eller aggar, är thet troligt, at thet något litet befrämjar Btdunstringen. Och kan thet förthenksul, som Erfarenheten intyggar, med Trygghet gifwas,

gifwas, så ofta thet tjänar at befordra the orena wätstorna, genom en förökad Ut-Dunstning.

Practiska Warningar och Anmärkningar.

I. At Läfedomar af Guld tilredde skola åga en hjertstyrkande och wedergweckande Kraft, räknas billigt ibland diktade och falska Inbillningar. In thet hörer til the gamlas wilfarande sats, som mente, at Planeterne skulle hafwa någon besynnerlig Gemenenskap med Metallerna och tillika med Menniskjo-Kroppens Inelsswor. Nu lika som Solen, såsom then förnämste ibland Planeterna, gifwer åt alt lefwande i then stora Werlden Wärma och Fruchtsamhet; så trodde the ock at Guldet, såsom thet förnämsta ibland Metallerna, skulle hafwa samma werkan i then lilla Werlden. Men, utom klara och öfwertygande skjal, wisar ock nogsamnt en förnuftig Erfarenhet Wederspelet. Man har tå icke af nöden, at tro sådane Hemligheters månglare, som plågas af en omätelig Guld- och Penninge-Hunger.

The måga för sig sielfwa länge nog behålla sina Hemligheter. Wi äre nögde med the Läkedomar, hvars rätta brukande wi lärdt, af en långlig och trägen Erfarenhet, then Förnuftet wet handhafwa.

2. Swad Herr Doctor Richter förtäljer om thetta Pulswrets stora werkan, til at fördehla Swullnader, Swinnors Swita Fluss, Fransoser, bota Twin- och Lungfot, Siftlar och flytande Bölder, Skjörbjugg, Dröppel och Swita Rödsoften, bör anses för Snack af intet Wårde.

VIII. Elixir Anthypo- chondriacum,

eller

Milk eröffnender Essentz.

Tilredelsen.

Thet gjöres af Extract. Panchymag. ett trediedehls lod, starckt-distillerat Brännewin 2 lod, Vitriol-Spiritus ett halft qvintin. Sjelfwa Purger-Massan, Extractum Panchymagogon
fallad

fallad, tilreda the Halliske på ett beskn-
 nerligt och ifrån wår Stockholms-
 Apothekare-Bok skildt sätt. The taga
 Coliqvint-Aplen utan Kjårnor 12 lod,
 Lärkeswamp och Scammonium 8 lod af
 hwarthera, Swart Myserot, Species
 Diarrhodon Abbat: Alöe af båtsta Urt
 12 lod af hwarthera. Thetta skurit och
 stött slå the vti så mycket starkt Brän-
 newin, som behöfwes, och sedan thet
 nog blifwit utdragit och starkt ut-
 präsdadt, gjöra til en klump med 6 lod
 Coloqvint-Kakor, præpareradt Scam-
 monium och Lärkeswamps-Kakor 8 lod
 af hwarthera, samt Alöe af ringare
 Urt 16 lod.

Thes Kraft och Nyttä.

I. Thetta Elixir har sin werckan i the
 Sjukdomar, ther wätskornas och Blod-
 wättnes Myckenhet bör afdrifwas, så
 som vti Bleksuighet, Swita Wattu-
 soten och böjelse til Wattusoten, Föt-
 ternas wättskachtiga swulnader, Hus-
 wudwårck med Fluss, Fehl på Hörslan,
 fuchtig Sönsiuka, samt vti andra
 Flussar åt Huswudet, sömnsiuka, wät-
 hosta

hosta med fluss, Magans och Tarmarnas stymmighet.

2. Hvad thet vträttar vti Gläck- och andra hetsiga Febrar, har then widtberömda Hoffman förmålt i sin Disputation om Durchlopps hållsamma Nytt, vti giftiga och andra hetsiga Febrar §. 13. Se hans Disput. om the mindre kundbare och vtrvalda purgerande Medelen. §. 21.

Practiska Warningar och Anmärkningar.

I. Vid Vitriol-Spiritus tilläggande är at märka, at thet sker, dehlis at then purgerande Kraften må fördras, dehlis at Hetan och wåtskornas håftiga Bpwallande måtte hämmas.

Om thenna Spiritus vittnar then berömlige Doctor Hoffman, at then ofelbart befordrar Stolgången, om han til någon märkelig Quantitet med en myckenhet Watten intages. Han intyggar od, at theme Spiritus, som kommer vti Paracelli Elixir Proprietatis, är Orsaken, at thet mer öppnar Lifwet, än om thet wore gjordt med någon Alkalisk

nisk eller lutsaltachtig wättska. Thet är saunerligen wärdt at estersinna, hwad thenne högtberömde Mannen talar om thenna Spiritus oskyldiga brukande, i anförda rummet S. 22. Thet är stygt / säger han, at i the mähl man kan ånå Wisbet / mera sättja Tro til blotta Meningar och Gifningar, än handtera Saken med nogare Undersökning.

2. Men med hwad skäl thetta Elixir skal förtjena Namn af en misältöpnande Läkedom, som Herr Doctor Richter utan Grund påstår, ser jag sannerligen icke. Thet är wist, at om nogor genom träget purgerande wille bota Misältjukan, lärer han themed ofelbart framte ett ojäfachtigt Witne om sin egen Okunnighet. Bti thetta Elixirets så wäl som i the öfriga af honom allment bekanta gjorda Läkedomars berömmande, skäl Doctor Richter, efter sin wahna, tåmneligen i wårten. En Läkare skulle sannerligen rätt illa handla emot the Sjukan, om han med thetta Medlet, såsom ett Wirkng, wille strida emot Misältjukan, then uteblefna Månadsreningen,
Moder.

Modersjukan, Moder- och Fallande Sotten, flygande Gichten, och Podagran.

IX. Essentia Amara.

Silredelsen.

Thenna Essence består af åtskilliga enckla sins emellan blandade Essencer, i följande Proportion: Tag Wattuwåplings och Rensana-Essence 4 Lod af hwarthera, hwit Pimpinell och Angelike-Essence 3 qvintin af hwarthera: Epseulådas, Bernstens- och gemen Baggesöte-Essencer, 2 qvintin af hwarthera. Blanda tillsammans.

Thes Kraft och Nyttä.

Then tjänar för Phlegmatiska, med hwita Wattusoten behäftade, och Meniskior af trög Natur, vti Gallans brist och Oförmögenhet: vti Magans och Tar-marnars Slapphet: vti matleda och för-lorad Matsmältning: vti skarp Syra i Magan, Bpkastning, Väder-Colique, Durchlopp och Njalsjukan. Ej eller är thenna Essencen til förachtande vti Skabb, Skärf och wät Hosta.

Satsen

Satsen är II til 80 Dräppar några resor om dagen.

Practiffa Warningar och Anmärkningas.

1. Blodrika och the, som äro af ett Sangviniskt eller Choleriskt Temperament, böra bruka thenna Essencen sparsammare; ty then vprörer lätteligen Bloden.

2. Med större werckan tjenar then för en swag Maga, om han, förr thes brukande, medelst ett lösande och lindrigt afförande medel, blifwit friad ifrån sin Örenlighet. Då kan man med trygghet bruka Essencen til at stärcka Magans och Tarmarnas Spenstighet.

3. Thet samma bör ock achtas uti Wäder-Colique, och then, som kommer af Lifwets Förstopning, samt uti Mjältsiuka, Matleda, och förlorad Matsmältning. Hwar thet icke sker, lærer then förorsaka Ångslan, hastigt vpsligande Heta och Hufwudwärf.

4. The, som äro beswärade med starkt Blodstörtning genom Näsan, Lungorna, Blåsan, Modren, eller Gyldene Vidren, böra

böra taga sig til wahra för at bruka thenna Essencen.

5. Af thes brukande har man intet at wänta något synnerligt Gagn, uti Skjörbjugg, Skjörbjuggs-Feber, Fransoser och Drinnors Hwita Fluß, som Herr Doctor Richter så rundeligen lofwar.

6. Om hundrade Droppar af thenna Essencen drypas uti tre fierdendehls quarter Win, så får man mycket lätt ett Krydde-Win.

X. Essentia Dulcis.

Tilredelsen.

1. **S**huruwäl Herr Doctor Richter med all Flit fördöljer the andra sina Läkedomar, så wäl til Materien, som Tilredelsen; så tilstår han doch openbarligen, at ämnet til thenna Essencen är ett *subtilt* purpurrodt **Guld** (s) som til then ändan är uplöst uti Spiritus Vini, på thet, thet fina Guldet skulle beqwämligen kunna dehlas i sina rätta
G
Doses,

(s) Richter in Erkenntnis des Menschen p. 21.

Doses, hwilket icke skulle kunna låta sig göra i en så liten sats eller dosis, om thet allenast woro ett tort Pulswer. I then följande §. säger han, Guldet är vnder Tilredelsen i Grund vplöst / at thet at Menniskjo = Kroppen kan meddehla sin Kraft / som thet innehåller / och lätteligen sprida sig vt genom alla thes wätstor / och thes vti wercka. Men sielfwa tilrednings sättet, såsom thet wäsenteliga i thenna Essencen, wet han behändigt förtiga.

2. Men os förefommer then Frågan; om thenna så kallade Essentia Dulcis wärcfeligen innehåller Guld vti sig? Man har nog wichtige skjähl at twisla thes om. En först har man in til thenna dag icke kunnat vpsinna någon Guld vplösande wetcka, utan at then är ganska frätande; men så snart hon mister sin frätande Kraft, låter hon thet vplösta Guldet nedsunka. För thet andra, wisar thenna Essence icke en Gång Teken til Guld, när then vndergår ett Chymiskt Försök. För thet tredie, kan man medelst smakande aldeles intet annat kjänna, än bara Spiritus Vini, som behåller sin egen teliga och på intet sätt förändrade smak. För

För thet fierde, när man låter något litet af thessa Essencen, uti en silfwer-skjed öfwer ljuset afpröfa, så blifwer intet qwar på botten, utan en liten mörkbrun färg. Men thet är obegripeligt, at Guldpartiklarna, tillika med Spiritus Vini, skola såsom ett flyktigt salt, af en ringa värmas grad bortflyga. För thet femte tilstår man gjerna, at Guldets igenom besynnerliga Handgref kan så tillagås, at thet til en stor Dehl kan uplösas uti Franskt Brånwins-Spiritus, och göra en skön Guld-färgad Essence, som och färgar polerad stähl med en Guldene färg. Men alla sådana slags Guld-Essencer äro frätande och åstadkomma Upkastning, Ref och Durchlopp, hwilket om thessa Essentia Dulcis icke förmåles. Hwaraf slutes, at intet af Guld-Metall uti samma Essence innehålles.

3. Men thet thorde inwändas, at uti samma Essencen är Guldets i Grund uplöst, så at the minsta Guldets Dehlar äro aldeles söndrade ifrå sin förra Blandning, förening och skapnad, at the med ingen Konst mer kunna bringas at gå i hop til ett rätt Guld. Hwarföre och vnder Chymiska Prof inga

Zelen finnas til Guld, eller som liknar Guld. Man svarar hårpå, at Guld-Partiklerna äro så ganska fina och nära tillsammans förknippade, at man högeligen twiflar, om någon sådan wätska eller Menstruum finnes i hela Naturen, som så kan uplösa Guldets minsta Dehlar, och theras inbördes Blandning åtskilja. Ty ett enda Gran theraf upplöst uti Aqva regis, inblandar sin röda Färg och metalliska Smak uti en stor Myckenhet gement Watten. Thet är wist, at Qwicksilfwret tränger sig in genom Guldets små gånger och hål; men thet förmår doch icke förändra eller til intet göra någon Guld-Partikels Skapnad. Ty så snart Qwicksilfwret borttcaffas, behåller Guldets sin förra Natur. Hwar til åfwen kommer, at Chymici, ehuru sluge the äro, ännu icke kunnat påfinna något lösande Medel, som är tjenligt til at i Grund uplösa the andra ringare Metaller, ändoch theras små Dehlar's Sammanfogning är långt glesare än Guldets.

4. Och om man skulle medgifwa, at Guldets Skapnad, genom något beshynnerligt lösande Medel, kunde aldeles för-

wand:

wandlas, så at thet, sedan thet igen blifwit uplöst i Spiritus Vini, kan blandas med wätstorna i Menniskjo-Kroppen; så fölgde ofelbart theraf, at thenna Läkedomis Kraften, så framt ett sådant product kunde någon åga, icke bör tillskrifwas Guldets, utan andra ämnen, som under förfärdigandet äro inblandade, eller af Guldets förwandling upkomne. Och fölgachteligen åger en sådan Läkedom ingen Kraft utaf Guld.

5. Hvad the widtberömde och i Chymiska Konsten förfarnaste Läkare döma om thenna Essence, står at inhämta af theras åtskilliga Witnessbörder. Herr Doctor Detharding, (t) sedan han sagt, at en grundelig Guldets Uplösning är ett ibland thet som Chymici än söka efter, uttrar han sålunda sin Mening om Essentiæ dulcis förfärdigande: Man lærer aldeles intet fela om Samningen, om man säger / at thenna Essentia Dulcis är en Tinctur tilredd förmedelst Renst Win utaf *Regulo Antimonii martiali*, som genom ett

G 3

wist

(t) in Dissert. de Laude nimia quor. medicam.

wist handgrip är asbränd med
 Saltpeters och Winstens Salt.
 Och Herr Doctor Ernestus Faginus i
 sina Anmärkningar öfwer then Preu-
 sisk-Brandenburgiska Apothekare-Bo-
 ken, under Titulen af Essentia Sacchari
 skrifwer således: „En annor Säcker-
 „Essence, eller rättare sagt, Tinctur
 „hafwer Doctor Christiern Ern. Klein-
 „feldt lärt förfärdiga i en besynnerlig
 „Tractat med sådan Öfwerskrift: Be-
 „skrifning om en *Essentia Dulcis* för-
 „färdigande / tillika med tvåanne
 „theraf härslutne *Medicamenter*, nem-
 „ligen / thet swarta Pulswret / och
 „then så kallade *Mineral-Balsam*. Om
 „then samma Essencen, tillika med the
 „andra ther af upkommande Läkedo-
 „mar, har han intet betänckande at
 „lofwa och försäkra, thet the äro af al-
 „dehles lika dygd med the mycket bekant-
 „ta thet Halliska Barnhusets Guld-Me-
 „dicamenter, nemligen *Essentia Dulcis*,
 „Solariska Pulswret och *Mineral-Bal-*
 „samen, med hwilka the i anseende til
 „Färgen, Lucten, Smaken ic. skola
 „öfwen på thet nogaste instämman,
 „hwilket genom en flitig och trägen Er-
 faren-

„farenhet vidare borde undersökas.
 „Conf. Annales Physic. Med. Wratisla-
 „viens. ann. 1723. M. Dec. Class. VI.
 „Art. 3.

Thes Kraft och Nyttä.

Efter en sann och förnuftig Erfarenhets intygande, är Kraften och Nyttan af thenna Essencen alt för ringa och ingalunda swarande emot priset. Om then har någon Kraft, består then theruti, at något litet befordra Spenstigheten och drifwa Swett hos them, som ha lätt wid at swettas, allenast the hålla sig warma under täcket och taga in en större sats. Man wil anföra Herr Doctor Dethardings och the af honom anteknade Auctorors Witnessbörder, hwilka nästan altsammans afgjöra, thet man eljest med större Widlystighet skolat bewisa. Så lyda hans Ord: „Man håller icke orimligt, at thenna Läkedomen kan, efter säkra Untedningar, med Nyttö brukas i åtskilliga af Doctor Richter vpteknade Sjukdomar: Men om han therföre med Rätta bör kallas en Universal-Läkedom, som för alla andra tager förträdet, therom gifwas af

G 4

många

„många Ordsaker at twifla. Til för-
 „tigande at themna Effentiæ Dulcis bru-
 „kande, är fåfång vti många Sjukdo-
 „domar, såsom til Exempel, vti Refrens
 „och nyåltens hårda swullnader, vti
 „lungobölder, fullkommen lungfot, och
 „når wahr ligger in vti bröstet &c. så före-
 „falla ock dageligen många händelser,
 „ther hon icke utan ansehnlig fahra och
 „fruchtan för swårare påföljd, kan
 „brukas.

„Ty jag wil intet råda någon at bruka
 „Effentia Dulcis i mycket hetsiga Kranck-
 „heter, såsom vti giftiga Febrar, Släck-
 „feber, Bngerska Febern, yra, &c. i
 „synnerhet wid theras början: Ej eller
 „sinner man, at Doctor Richter sielf
 „thet gjordt hafwer. Sannerligen i
 „ställe för lisa, skulle man finna en
 „märkelig skada, och i stället för Blo-
 „dens saktare Omlopp, skulle ett större
 „Opvållande upkomma. Jag påmin-
 „ner mig ett Barn om try år, efter
 „thet didde sin amma, som war smittat
 „med Fransoser, fastnade vti en små-
 „ningom tårande Feber, och föll, sedan
 „thet fädt några satser af Effentia Dulcis,
 „vti Blodspottning, som med tjentiga
 Läke-

„Låfedomar knapt kunde stillas. Men
 „at jag icke må synas wara domare i
 „min egen Sak, wil jag gå til råds med
 „andre trowärdiga män, som gjöra ett
 „med mig i thenna saken. Doctor Jo-
 „hann Storch, eljest Huldericus Pelar-
 „gus kallad, berättar icke allenast uti sin
 „af honom utgifna stahlianiska Praxi,
 „p. 204, at han, utan at säga något
 „osant, sällan funnit någon berömlig
 „werckan af Essentia Dulcis, utan
 „han anteknar ock i anförda rummet,
 „at en Qwinna, som war benågen til
 „Blodspottning, blef då hon under en
 „swår Barnsnöd intog thenna Essencen,
 „strax behåstad med Blodspottning, och
 „afled åfwen i sielfwa Barns börden.
 „Pag. 406. förmålar han om en, som
 „war plågad med Bröstitöppa, then
 „ther eljest hade Gyldene Adren, hwil-
 „ken, sedan han tagit twenne satser af
 „Essentia Dulcis, på stunden dog. Ephe-
 „mer. Acad. N. C. cent. X. Obs. 23. pag.
 „287. berätta, at thenna Essencen hos en
 „Barna föderska icke then ringaste Hjelp,
 „ja icke en gång någon märkelig Lindring
 „kunat åstad komma. Doct. Spies, uti
 „sin oration de requisitis ad Praxin Me-
 „dicam,

„dicam, säger sig hafwa årfarit, at thet
 „hopp, som the Krancke satt på thema
 „Essencen, icke allenast ofta warit få-
 „fångt, utan ock skadeligit. Thetta be-
 „segle wi med thet omdöme, som the
 „Breslauiske Natur- och Medicin-Hand-
 „lingars Samlare lemnat, hwilka i. VI.
 „Anno 1723. M. Dec. Clas. VI. Art. 3.
 „pag. 687. sålunda tala: Vehiculum,
 „eller thet, som inbragt sådana Guld-
 „Medicamenter, är i gemen Inbillning,
 „en förvtfattat tancke om ens Myndig-
 „het, och then ther utaf flytande owahr-
 „samhet at med alt granlagadt omhug-
 „sande, i acht taga theras werckan.
 „Doch om thesa af sådana säljare för-
 „wärfwade Penningar icke hafwa til
 „ändamåhl enskilt Penninge- Snålhet,
 „utan thet allmenas Nytto, såsom the
 „Halliska Medicamenter för ändamåhl
 „hafwa; så är sådana skadelösa Låfede-
 „mars införsel hos Folk, som thet be-
 „tala wil, til at yrsächta. Imedler-
 „tid tror man thet många andra Låfe-
 „domar äro af Gud förordnade, som
 „kosta mycket mindre och doch hos then
 „fattiga Nästan äro kraftige at åstad-
 „komma äfwen så god werckan.

5. Swad Herr Doctor Richter för-
 målar om thenna Essencens förträffeli-
 ga wedergweckande och hjärtstyrckande
 Kraft kan man döma om, dehlis af thet
 wi här ofwan före sagt om Pulvis Vita-
 lis, dehlis af thesa Anmärkningar, och
 åfwen til en dehl, när man jämnförer
 the rätta hjertstyrckande Läkedomars
 Kjännetecken med thenna Essencen. En
 en rätt hjertstyrckande Läkedom bör
 antingen 1. Hjelpa en swag Hierna:
 eller 2. meddehla Kroppen en god
 och Hålsosam Saft: eller 3. med
 ett behageligt aggande wercka up-
 på Kiänne. eller Rörestångarna
 (nerverne) eller 4. gifwa the slappa
 Kjöttrådarna eller fibrerne en större
 Spenstighet. Eller 5. förtunna the
 förstäckade Wårstorna. Bortrö-
 dia Orsakerna/ som tilståppa Blod-
 och Nerv-Rören. Men huru man
 sådant kan förwänta af Spiritus Vini,
 hwarvtinnam ganska få Salt-Partiklar
 äro inblandade, är, förwtan mycket ester-
 sinnande, ganska lätt at begripa.

XI. Balsamus Cephalico- Stomachico - Nervinus.

eller

Haupt- Magen- und Glied-
der = Balsam.

Silredelsen.

Thet förfärdigas af utpräbat Muskott-
Olja och distillerade Olor, och
kommer öfwerens med Slag-Balsamen,
som är tillagad, utan Moscus och Ambra.

Hwad thes Kraft och Nytto wid-
kommer, hafwer jag intet besynnerligt
at påminna wid thet, som Herr Doct.

Richter på thet 771. och följande
Bladen om thes Nytto
anteknadt.



Hus- och Rese- APOTHEQUE

Fredie Dehlen.

Mediciniske Vnderråttelser, efter
Högtsförfarne Medicorum Anledning,
hvilka wisa, huru en sin Lefnads-
Inrättning, efter Sundhets-Reglor,
bör wid the bästa Nærings- som Låke-
Medels försiçtiga brukande, som Caffé,
Thée, Chocolate, Pouinth, Shl,
Brännewin, Watten, Tobak
och Surbrunnar.

Sundhets-Reglor.

§. I.

Hwad för en ådel Ting Hålsan är.

At intet bättre, förträffeligare och
önskeligare uti wida Werlden är,
än en god Hålsa, är en Sanning
som ej lårer behöfwa Bewis. Emedan
uti thetta owårderliga godas ågande, be-
står then förnämste Dehlen af menskelig
Lycksa-

Lycksalighet; ty när Kroppen mår wäl, mår ock Sjålen wäl, och är en Menniskja, skickelig icke allenast the af Gudi vndfångne Gåfwor, efter Nöije och Behag, at nyttja och bruka, utan ock sinnets Krafter til Skaparens Pris och egen Förnöijelse använda. Men är Kroppen swag, siuklig och skröplig, så förswinner Lusten til all Ting, och är icke skickelig en gång, sina Sinnen rått at bruka. Huru högt thenna Skatten bör wårderas, wisar oss then wise Sede-Läraren Syrach, när han säger: (*) Thet är bättre/ at en är fattig och ther med helbregda och frisk/ än rik och osund. Wara frisk och helbregda/ är bättre än Guld/ och en helbregda Kropp är bättre än mycket Guds. Ingen Rikedom är liknande wid en helbregda Kropp. Döden är bättre / än ett frantket lefwande/ eller en stadig Kranckhet. Som nu thetta är ostridigt, så är ju billiat, at hwar och en Menniskja med all Flit stråfwar efter then ädla Konsten och Wetenskapen, huru hon sin Kropp må kunna länge helbregda och frisk bibehålla. Somliga

(*) Syrachs XXX, 14. 15. 16. 17:

liga Menniskjor slå thenna Sorgen, som består uti Kroppsens inwärtas skjötande utur hogen, och mycket obetäncksamt lefwa. Några utaf Skunnogheter, somliga utaf wårdslöshet och ondsko, andra af Sirighet, bekymra och skjöta intet om sin Kropp, wid thes wälstånd och helso-dagar, hwilken doch många Sjukdomar och Bräckligheter underkastad är, at göra sig om thes Beskaffenhet under-rättade, och at föra en god Diæt. hwarmed många och swåra Sjukdomar kunna före-kommas, utan förr än the något bruka, när the siuka äro, crepera the. En Dehl hafwa then Satsen, at Naturen hjälper them, lefwa the, så lefwa the, dö the, så dö the, lika som Gud skulle göra Mirakel och omedelbarligen Hjelpa, ther the lik-wäl se dageligen, at Naturen hjälper så snart til Grafwen, som til Hålsan, i synnerhet, när hon lemnar Sjukdomen seger, ty om man öfwer hufwud wil kalla Naturen en Läkare, så kan man intet weta, hwilka af Sjukdomen förorsakade Mö-relser, Kroppen til Nyttä eiler Gagn komma, och följacteligen, är swårt at döma, hwilka man skulle conservera eller befordra, eller hwilka man skulle hindra och fördrifwa.

Måste

Måste altså en förnuftig Menniskja eller Läkare wara omtänckt, ej allenast med goda Medel i tid, mistänckta farliga Sjukdomar at förebygga, utan och curera, samt noga i acht taga och märka Naturens goda eller onda företagande, när hon genom goda Werckningar, eller Excretioner, en Passion rörer, såsom hæmoroides Gyldene Uder, hæmorrhagia narium Näsblod, menses och andra Passioner, som ordenteligen sin Typus hålla, at Kroppen ther igenom til Hälssa befordra, them intet förhindra och snart afstadna sökja, ej eller med hæmopthysis Blodspåttning, vomit. cruentus Blodkräkning, draga för länge ut på tiden, utan strax förefomma och hjelpa; Så är thet och uti alla Febrar ej eller riktigt, at lemna Naturen sin fortgång, utan Kroppsens fahra, om then intet i tid vnderstödjes, förebygges eller til hjelp kommes. Men åter igen, om änteligen så ske skulle, at the något brukka, så består thet uti grofwa och starcka, men intet råtta Medel, och antaga sådane Läkare, som ingen rätt insickt och begrep hafwa om Medicamenternas Beskaffenhet, Nyttan och Werkan, så

länge

länge the vtinnan fortfarande, til Döden sitter på Låppen, och inga Medel kunna, för Naturens Swaghets skul, mer hjelpa eller någon Effect göra, och när the först så senda til Läkaren, misbruka the wisseligen the af Gudi förordnade Läkemedel, och then rätta Sorgen, vti lefamelig måtto, förgåta. Thet gifwas ty wärr, ibland the Christna, så wäl rika som fattiga Menniskjor, hwilka icke med sina goda Hälso-Dagar nögde äro, utan göra sig all möda, at få sina tilkommande Händelser weta, om the länge lefwa, sunde och lyckelige wara skola. Wetsste the nära något Hedniskt Orakel at tilgå, worde the thet wäl befrågande. I brist af ett sådant, äro the sorgfällige om Constellation - Stjernornes Lopp och Bebådelse, se flitigt vti Calendern, och äro Dagwäljare, efterspörja och ransaka vti Chiromantien, och Physiognomien, Händernas och Ansigtets Linier, genom Spå-Gubbar, och Kjärlingars prognosticerande, hwad them framdeles hända skal, och thet vppå byggja. Om man nu skulle tro, at sådane Ting, vti någon måtto hafwa sin Grund, så är thet doch ej för Menniskjorna

niskjorna vppenbarat och kunnigt, och hwad H:REN hafwer förborgat, böra the icke på ett förmatit Sätt bjuda til at vtforska; ty sådant är strengeligen förbudt vti 5te Mos. B. XVIII, IO. II. 12. Hwilken som nu emot ett sådant Förbod handlar, och thet förborgada vtgrunda söker, kan ganska lätt fara wilje, och blifwa bedragen. Mången kan holla en Tid, en Dag, eller en Stund för olyckelig, hwilke doch honom, vtas helt förborgade Orsaker, kunde lyckelige wara, om han them wäl anwende, och icke vti wantro förspilde. Hwad Stjernornas Influence widtkommer, så är at förmoda, at then vti alla Jordiska Kropparne händer, och hwad Stjernorna någon Tid vti Menniskjan werckat, är förthen skul icke så beskaffat, at thet samma, om thet ondt är, nödwändigst följa måste, utan är, som Diogenes sade, när en wiß Astrologus beskref the wilfarande Stjernor, eller Planeter: *Kjäre man / ljug icke / Stjernorna fara icke wille; men the, som sin Spådom theras twinga wilja, kunna lätteligen stapla.* Menniskjan är med Förnuft och en fri Wilja begåfwad: med them måste

måste hon alt Ondt dämpa och öfwerwinna, som många floke Hedningar, hwilke af then Christeliga Låran ganska litet wetat, lyckeligen practicerat och uti Wercket stått hafwa. Natur och Nåde äro thertil twenne åtskillige Ting. Hwilken blåt vnder Naturens Herra-Wälde står, han måste sannerligen ofta succumbera. Men hwilken uti Guds Nåde står, han öfwerwinner helt wist alla onda Naturens Retelser, och triumpherar öfwer them. Kortt at säga: Thet bör förthenskul Menniskjan ingalunda af Stjernorna, Dagwäljande, Chiromantie, Physiognomie, eller af then cabballistiska Wetenskapen, och Puncter-Konsten weta, utan endast och allenast af sin Skapare. Honom måste hon älska, förtro, åhra, fruckta, och af alla Krafter Hans Nåd och Hielp efterstråfwa; Hans Bud bör hon hålla och uppfylla, så wida möjeligit är, på thet henne må wäl gå, och hon må länge lefwa på Jordene. Hennes Hopp och Hielp måste uppå HERRans Namn grundat wara, och bör hon låta HERRans Wilja och Skickelse altid wara sig behagelig; Uti Sjukdom och Nöd, bör

hon bruka förnuftige och af GUD för-
 ordnade Medel, samt therhos thet bästa
 förhoppas och therom innerligen bedja.
 Hwilken annat gör, han warder af Na-
 turen och then hemliga Wetenskapen,
 på hwilken han sig lagdt, narrad och
 beswefen; emedan thenne är obekant,
 och kan aldeles icke vptäckt warda: En
 Menniskjan / efter Salomos Ord,
 wet ej sin Tid / utan såsom Fiskarna
 warda fångne med en skadelig
 Krok / och såsom Foglarna warda
 fångne med Snarone / så warda
 ock Menniskjorna borttryckte i on-
 dom Tid / när han hasteliga kom-
 mer öfwer them. Predikare. Bok: 9,
 12. Thet menskliga Wäsendet på Jor-
 dene stämmer aldeles intet tillsamman
 med tilkommande Tings wetande.
 Menniskjorna äro för swage sådant at
 påhitta, och thet herrörer besynnerligen
 til en oändelig och gudomelig Wishet,
 at weta Menniskjans Lefnads Anda och
 Måhl, samt the öfriiga hennes förbor-
 gada Fata; så at the sådant icke förr er-
 fara och weta kunna, eller skola, än
 the sig nyppat, då GUD ofta lägger sig
 emellan, och wisar sig som en stark
 Hjelpare.

Hjelpare. Alltså, utan vidare Grubbel om gudomeliga Hemligheters Utforsking, och Besörgning om tilstundande onda och goda Dager, warder Hälstan båtst conserverad, när Menniskjan, som ett Guds Barn, vnderkastar sig hans nådiga Skickelse, alt med Tålmod lider, och är i Gudi förnögd.

§. 2.

Swaras man kanna kan / om en werckeligen frisk / eller sjuk är.

Then, som sin Hälsta så bewara wil, som en dyr Guds Gåfwa, han måste förr all Ting weta, om han werckeligen frisk, eller redan sjuk är; Och sål. är til at weta, at then är frisk, som 1.) kan med Appetit wäl äta, intet känner sig ondt efter Maten, känner inga Mag-Tryckningar, eller någon Syra, utan then njutne Spisen wäl smälter. 2.) Är alltid munter och färdig til sina Syndsors förrättande, och för thet 3.) til sin hela Kropp intet Ondt känner: En sådan äger och besitter en härlig Skatt i Werlden.

§. 3.

Hwar igenom Hålsan bibehålles.

När en Menniskja hos sig finner, hwad uti nåst föregående § om-
talat är, skal hon sig så förhålla at hon
Hålsan på intet Sätt motwilligt för-
därswar; men bibehålla söker i thet, at
så Unge som Gamle ej allenast til Krop-
pen wäl skjötas, med en god Diæt, utan
ock, at man drager Försörg för Sjålen
och Sinnen, om Kroppen eljest skal wa-
ra och blifwa frisk och sund; ty så snart
en Menniskja blifwer orolig til sina
Sinnen, så blifwer en Oro och Ord-
ning uti Blodet och hela Kroppen.

§. 4.

At man söker en nådig Gud/ Same-
wets Ro och Sinnets Förnöjelse.

Blifwer förthen skul nu allerförst wid
Diæren at i acht taga, at en Men-
niskja befliter sig om at hafwa en nådig
GUD: hafwer hon en nådig GUD, så
äger hon ock ett godt Samwete, är
Samwetet godt och tilfreds stält, så
åro

äro och Sinnen förnöjde och Menniskjan
 mår wel. När wi then H. Skrift
 upplå, så föreställer hon oss Samwets
 Ro och Sinnets Förnöjelsen, såsom ett
 förtreffeligt Medel til Hålsans och
 Lifwets förlångande: Then wise Ko-
 nungen Salomo säger (*) Ett gladt
 Hjerta gör ett blidt Ansikte. Ett
 godt Mod är ett dageligt Gjästa-
 bud. (**) Ett gladt Hjerta gör
 Lifwet lustigt. Efter Grund-Texten
 heter thet så mycket, som ett gladt
 Hjerta gör godt och är en Medicin.
 En alltid är Ro och Sinnets Förnöjelse
 thet universelaste Läkemedel, hwar ige-
 nom man sin Kropp på thet båtsta för
 all Sjukdom bewara kan, ja och för en
 hastig Brå-Död. Therefore säger then
 Konungslige Sedo-Läraren (***) Then
 som ett gladt Hjerta hafwer / han
 wet hålla sig i sitt lidande. Bti
 samma Mening är Syrach. (****) Ett
 gladt Hjerta är Menniskjones Lif/
 H 4 och

(*) Ordsp. B. XV, 13. 15. (**) Ordsp. B.
 XVII, 22. (***) Ordsp. B. XVIII, 14
 (****) Syrach XXX, 23.

och hennes Frögd, är hennes långa Lif. Af hwilka Språk, wi kunne följande Sundhets-Regel taga. Hwilken, som länge lefwa wil, han måste wid ett roligt och muntert Sinne wara. En ett roligt Sinnets Conduite sätter Lif-Andarna uti rolig Rörelse. Som nu Lif-Andarnas Rörelser äro beskaffade, så äro ock Hjertats och Puls-Ådrens Slag; och sådanne som Hjertats och Puls-Ådrens Slag äro, så är ock Blo- dens Omgång, och the fasta Dehlarnas Kraft och Styrckja. Är alt uti godt Stånd, så är ofehlbarligen at sluta, at vår Machin och Konst-Bygnad är frisk och hefbregda. Förthenskul kallas med all Billighet, uti thetta Lifwet, och ibland thet timmeliga ett roligt Sinne, Menniskjans högsta Goda. Kroppen besinner sig therwid wäl, är färdigare och hurtigare, och Förståndet är också långt muntrare och skarpare än eljest, som man utaf dagelig Erfarenhet nog- samt märka kan.

§. 5.

Sorg / Oro och Bekymmer skades-
lige för Hälisan.

Men, som efter Syndafallet wår för-
därffwade Natur och swaga Men-
nistjor esom oftast retar, at wi wåra
Affecter ej kunne uti tygelen hålla, utan
hår är alltid Oro, Sorg, Angslan och
Bekymmer; ty lärer then H. Skrift
och, hwad ett sådant oroligt, sorgeligt,
ångsligt, och bekymmersamt Sinne,
hwilket Förnöjsamheten emotstråfwar,
för Skada och til wår Kropp tilfogar,
hwar om Salomo sålunda talar (*) Ett
bedröfwat Sinne uttorkar Benen.
Och Syrach (**). Gjør dig icke sielf
Sorg / och plåga dig icke sielf med
tina egna Tanckar. Gjør dig godt
och styrck ditt Hjerta och drif Sor-
gena långt bortt ifrå dig; ty Sorg
dråper många Mennistjor och tje-
nar doch ingenstads til. Man har
förfarit at Sorg och Bekymmer för-
swaga

H 5

swaga

(*) Ordsp. B. XVII, 22. (**). Syrach XXX,
22, 24, 25.

svaga Lif's-Andarna, förhindra Blodens Omgång och Circulation, och göra honom tjock, Ansigtet blekt, förtaga Appetiten til Mat, göra Sömmen orolig, betaga enom all Makt och föra en vti Förtwiflan, Melancholie, hårdnackada Febrer, som Steen, Lungfot, Cachexia, Hectica, och göra Menniskjan gammal i förtid. När Ångest och Bekymmer intager Sinnet, så upkommer ett Hat och en Ledsnad til alt Sällskap, Mörcker och Enslighet åliskas, vti Sömmen förekomma Spöken och andra fahrliga Drömmar, hwilket i synnerhet them händer, som äro med Hypochondrie antastade; och these, om the än alla Läkemedel brukade, låra the doch intet af them finna någon Hjelp, om the icke förvt befria sig ifrån Sorg, och i thes Ställe beslita sig om förnöjsamt Sinne, som af Kjärelek til god Hellsa och långt Lif, drifwer all Sorg och Bekymmer vtur Hjertat.

§. 6.

Hat / Afvund och Girighet / hafwa
lika Effect med Sorg.

Sika Werkan, med Sorg och Be-
dröfwelse,

dröfwelse, har Afwund och Girighet: när these äro djupt inrotade, så förtära the Kroppen lika som Rost Järnet. Enahanda Effect med Afwund låter then ångsliga Begärelsen til Rikedom, jämte andre onödige och öfwerflödige Hus = Sorger, efter sig, therom finnes hos Syrach härlige Ord, tå thet heter (*) Wata efter Rikedomar, förtärer Kroppen / och therom sörja / låter icke s s wa. En sådan Patient måste man med Förvondran anse, när honom en swår Sjukdom förebadas, eller när Sjukdomen uti sin fulla Låga är, huru han altererar sig, mer öfwer Läkarens och Läkemedlens påkåstande, än sin egen Passion, at en sådan ofta beder, at thet icke skal blifwa honom för kostsam. Om en sådan heter med Syrach (**) När en ligger och söjer, så waktar han alltid up: såsom en stor Kranckhet alltid upwäcker. Swad skal tå Läkaren och Läkemedlen gjöra för Werkan, när han alltid wil waka? Han är at beflaga med en Syrach (***) Ingen ständes

(*) Syrach XXXI, 1. (**) Ibid. XXXI, 2.

(***) Syrach XIV, 6.

Skändeligare Ting är / än at en vna-
ner sig icke sielfwom godt / och thet
är then rätta Plågan för hans
ondsko.

§. 7.

Wrede och Bitterhet.

Swad en heftig Wrede och Zfwer
gör för en Förwirring och skadelig
Effect uti wår Hålsa, gifwer Syrach
tilkänna, när han sålunda talar (*) Ut
och Wrede förkortta Lifwet. På
Wrede följer en oordentelig Lifs-Andar-
nas Rörelse, hwilken drifwer Bloden
från Hjertat til the utwärtas Kroppsens
lemmar, som man på en wred Men-
nistja se kan, Ansiktet uppswäller, Ögo-
nen gnistra, Händer och Fötter darra,
Anden och Pulsen gå fortare, ja Sin-
nen äro lika som uti ett halft Kaseri.
Hwaraf många Krankheter sig yppa,
i synnerhet hos Fyllblodiga, allahanda
Blodflusar, Slag, Convulsioner, För-
stopning i Lefwern med mera. Hos
andra kännes strax efter Wreden en
Hjert-

(*) Syrach XXX, 26.

Hjertryckning, Ångslan, Bitterhet i Munnen, som kommer af Gallans håftiga Rörelse, then sig uti Znefsverne utsprider, och förorsakar Kräkning, Diarrhæa, Inflammation i Lefwer, Lunga och Maga, Rosen, &c. These Sjukdomar wisa sig ock hos them, som hafwa en tjock, klebrig och seg Blod, och äro af ett choleriskt Temperament. Förthenskul then, som är til Brede inclinerad, han tage sig til wahra, at hans Sinnen icke få Råda; ty ju mer man täncker på en Ting, som enom förtrettar, ju större och långsamare blifwer Brede, och ju mer man beslitar sig om, at slå honom utur Hogen eller Sinnet, ju mer sacktar han sig och faller Modet, så at efter then H. Skrifts utsago, then som sig ifrån Brede afhåller och then emot står, han råder sig til thet bästa, och utaf före nämnde Sjukdomar förblifwer oanfäktad.

§. 8.

Wällust och för mycken Ålsogs
Bedrift.

Swad nu then oordenteliga phantastiske

tastiske Kjarlefs: Soten widkommer, til Wallust: och Yppighet: Så står thet intet bättre til med them, än the förra vti 7. §. Theras Sinnen blifwa styrck: och kraftlöse, samt vtmagrade, som en Ammons. Man ser vti Personer, som af Kjarlek regeras, när the intet kunna sitt ändamåhl erhålla, blifwa the rasande och vrsinniga, lika som the ifrån sitt Förstånd komne wore. Sådane, som af slika Begjäreller äro intagne, hafwa ingen Ro at sofwa, äta, eller rätt at afföra Maten, therföre the ock dageligen aftaga och vti allahända svåra och siukliga Tilstånd falla, hela sin Lifstid. Nu, som vti föregående §. §. någorlunda wist är, hwad onde Affecter tilföra vår Hålsa för gnagande Ondt; ty åligger Föräldrar, och them, som vti theras Ställe stå, Præceptorer och Informatorer, vnder Vpfostringen, böja Barnsens Sinnen til ordenteliga och anständiga Affecter, med all möjelig Vnderwisning och vti them imprægnera, hwad Gud och Menniskjor för Reglor och Lag föreskrifwer til vår timmeliga samt ewiga Nyttta och Wålfärd, at the måga blifwa stadige och förnuftige. Thet bästa

Præfer-

Præservativ til Hålsans bibehollande, är sannerligen, at Menniskjan lemnar alla hetsiga Affecter, samt alt öfverflödigt åtande och drickande, och flyr Lättjan, såsom Roten til alt Ondt, samt ett okynst, orent och lastbart Lefwerne, och håller sin Kropp kysk, är flitig vti sin Kallelse, och Guds Gåfvor måtteligen brukar, som här efter, wil Gud, skal omtalat blifwa.

§. 9.

Om Mat och huru mycket man
åta bör.

Som ingen Menniskja kan länge lefwa, ej eller frisk wara, utan Mat och Dryck; emedan the äro Lifwets Uppehållare, och således för oss Menniskjor oumgångeliga; doch kunna thesje så snart förderfwa, som uppehålla, när en Menniskja icke wet therotinnan hålla Måttan. Lärer altså then Frågan förkomma: Huru mycket man åta bör? Swarpå swaras: At man ej, med mycken Spis eller många Rätter, sin Maga öfwerlastar, the i synnerhet, som ingen stor Motion, och klen Maga hafwa,

hafwa, efter Naturen är med ringa
 nögd, och alt Öfwerflöd är honom ska-
 deligt, hwara icke allenast swåra Kropp-
 sens Sjukdomar, utan ock allahanda
 Sinnets Ödnyder och Laster sin Yprin-
 nelse hafwa, så at thet Ordspråket haf-
 wer sin goda Grund: Omåttelighet
 är en Moder och Amma för Låka-
 re/ som Fernelius talar. Then H. Skrift
 bestyrcker ock thenna Saken uti Syrach (*)
 Öfwerfyll mig icke med allahanda
 kräselig Mat / och ät icke för gi-
 rigt; Ty mycket ätande gör en
 Kranckan / och en omåttelig Fråsa-
 re får Sjukdom. Månge hafwa
 ätit sig ihjäl ic. Thersföre måste en,
 efter förnuftiga och försarna Låkares
 Ötsago, alltid vphöra, när Maten
 smakar enom som båtst, och följakteli-
 gen, när man ännu förspörjer en liten
 Appetit hos sig, så man stiger vp ifrån
 Bordet. Ty så skadeligit thet är at
 öfwerflöda; så nyttigt är, efter före-
 nämde Regel, at bruka Måttelighet,
 som Syrach säger (**)

En sedig Men-
 niska

(*) Syrach XXXVII, 32. 33. 34. (***) Syrach
 XXXI, 22. 23.

niskja låter sig med ringa Ting nöja/
 therföre thorf han icke hicka i sine
 Sång. Och när Magen wid
 Måttelighet hållen warder / så
 såfwer man lusteliga / så kan man
 bittida stå vp om Morgonen och
 är lustig wid sig sielf. Och på thet
 Sättet vndwika the många Sjukdomar,
 som hårröra af öfwerflödigt åtande,
 samt bringa sin Lefnad til en hög Alder.

§. 10.

Huru ofta / och hwad Mat / man
 äta bör.

Huru ofta man äta bör? Thetta kom-
 mer an på ens Wahna och Om-
 prófwande. Somlige äta allenast om
 Middagen och låta therwid bero, hållan-
 de före, thet wara godt och hälsofamt.
 Men thetta är för them, som äta starcka
 Måhl, skadeligit, ty då äta the förmycket
 på en Gång, som Magen har swårt
 före at smälta. Therföre är bätre äta
 2ne Gånger, Middag och Afton, litet
 i sender, icke kräselig, utan god Nærings-
 Spis och Mat, som wäl föder, icke
 hastigt

hastigt utan långsamt, med godt Humeur, som mycket hjälper. Åta the förmycket på en Gång, som hafwa swag Maga, så få the Ref och Smärta i Magan, samt sweda wid Excrementernas afbördande. Starcke Arbetare komma 3ne Måltider om Dagen til Nytt. En af hetsigt choleriskt Temperament måste wackta sig för hetsiga Krydder och Drycker, Salt och torr Mat; En corpulent, af phlegmatisk Complexion, för lös Mat, och alt hwad af Frukt kommer, samt pröfwa hwad hans Kropp sundt är. Sjelfwa Matrummet får icke wara förvarmt; ty då går en alt förtjock Chylus förbittida uti Bloden, som förorsakar Magtryckningar och andra Passioner. Scharschmidt uti sin 3die Åhrgång pag. 376.

§. II.

Hålla sig ledig efter Måltiden.

Efter Måltiden måste en hwar gifwa sig No, en wis Tid, at Matsmåltningen går wäl för sig, intet åta, om en än känner sig hungrig, förr än 4 à 5 Timar therefter, intet gå förbittida ifrån Bordet,

Bordet, ej eller sirax efter Maten sätta sig wid Boken eller andra Sydslor, utan, efter Medicorum Utsago, en Tima sitta wid Bordet, 2 Timar stå, och en Tima gå. The, som wid Arbete intet wahne äro, them är nyttigt taga en lindrig Motion, antingen 2 Timar förr Middagen, eller 4 Timar efter, at the känna sig litet warma eller hete i förstone; sedan kunna the, the andra dagarna, småningom öka Motion, om them behagar, at the blifwa swette, tå achtas bör, at en intet blifwer förhastigt kall, ty therigenom hafwa många dragit sig Döden på Halsen. Doch vndantagas the, som wid hårdt och starckt Arbete äro wahne.

§. 12.

Om man bör sofwa på Maten.

Efter Måltiden taga somlige sig en Middags = Sömn; Therföre frågar Herr Crassior sin Medicus, om thet är godt, eller om man sofwa bör på Maten, efter han hwarje Gång besinner sig rätt illa af Sömn, men hans Broder Macescus, är af Medicis Tilrådd, en Stund sofwa på Maten, och finner

sig ganska wäl theraf, och således ej be-
 gripa kan, huru thet tilgår, at twenne
 Bröder af enahanda Föräldrar födde,
 kunna af så olika Natur wara? Min
 Herr Crassior, swarar Doctorn: Egen
 Präfwning och Erfarenhet, är then
 wiffaste Grund, af hwilken hwar och en
 lära kan, hwad enom skadeligit och
 nyttigt är, är ock allaredan nog bewisli-
 git, at Middags-Sömn honom icke
 nyttig är, som han sig af thensamma
 ej wäl befinner, och följer intet, at twenne
 Bröder af enahanda Föräldrar, skola af
 lika Natur wara, ty enahanda Föräldrar,
 kunna ofta Barn af åtskillige slags Sin-
 nen föda, härtil kommer ock, at hans
 Bror är mager, hans Kropp smal och
 mycket spand, har mycken Eld uti sig,
 sitter litet eller intet stilla, alt sitt Gjöre-
 måhl uträttar han med en Hastighet,
 sofwer intet mycket om Nätterna, och
 när han någon Gång efter Måltiden
 sofwer, sätter han sig en liten Stund
 uti Lånstolen, är af ett choleriskt Tem-
 perament, och blifwer icke fet. Men,
 min Herr Crassior, Hans Kropp är
 theremot swampig, slapp och weklig,
 gör intet kjarare än sitter, är honom en
 Hjertans-

Hjertans-Sorg, om han skal röra sina Fötter at gå twert öfwer Gatan, uti sitt Företagande hastar han sig icke, utan öfwerlägger thet först ganska wäl, när han sätter sig til Bordet, fruktar han åter uppstå, när han är uppstånden, lägger han sig, så lång han är, uti Sängen, hwarigenom Kroppen blifwer slappare, och til all Ting otjenlig; ty han menar, om han sitter och sofwer, swälla Fötterna utaf thet, at the nedhängia. Här-af blifwer så then Slut-Satsen. 1.) Ut Middags-Sömn är them, som äro fette, pufvige, tröge, långsamme, wäskige och af phlegmatisk Natur, och som mer sittja stilla, än röra sig, och en tillräckelig Natt-Sömn hafwa, intet tjenlig. Them åter, som af en munter, hetfig, torr och cholerisk Natur äro, som sig mycket röra, om Nätterne få Timar eller litet sofwa, och följakteligen för arbetsama och gamla Personer icke skadelig. Dageliga Erfarenheten wisar, at Bön-der, Arbets-Karlar och thylke, som starckt Arbete hafwa, at the icke allenast om Uftnarna strax efter Måten, lägga sig, utan ock, om Sön- och Helgdagar efter Middagen tungt insomna, och

theraf muntre warda. 2.) Hwilken, som efter Middagen sofwa wil, gör bätre, om han sådant sittande, än liggiande, företager. Som ingen Regel är utan Exception, så förhåller thet sig ock med Middags-Sömn, man finner Folk, som Middags-Sömn wälbekommit, fast än man thet, til utwärtens-anseendet, skulle för skadeligit hålla. Så kommer thet på Bahnan an, som är then andra Naturen. Ty lika som thet Fordom har varit möjligt, at Wenskijor genom Bahyan satt sig i thet Stånd, at the hafwa kunnat fördraga skadeliga, starka och förgiftiga Medel, utan Skada; si är intet under, om thet ock så med Middags-Sömnen tilgår. Doch må ingen Phlegmaticus bedraga sig här utinnan, i then Förhoppning, at genom Bahnan bringat therhån, at Sömn i se skal wara skadelig, så wil jag anföra en, i fordna Tider, tapper Generals kloka Swar, hwilket han gaf en Fru, som hade sin Son til honom fördt, then Generalen hade til Corporal gjordt, och när Modren frågade, om han ock intet kunde blifwa General? Har han henne swarat, om han holler sig braf, wore thet

thet icke omöjeligt; men thet är at be-
klaga, thet många dö uti Låro = Åhren,
och i så Måtto tror jag, at många, som,
genom Bahnan at sofwa Middag, wil-
ja göra sig til Måstare, samla vppå sig
Sjukdomar.

§. 13.

Om Win til thes Bruf och
Misbruk.

Si gå nu vidare, och något nämna
om the åtskillige Liqueurer, som
hos oss gängse äro både til thes Bruf,
och Misbruk, och altså först företaga
Winet. Win är en Dryck, som hos
alla, så Höga som Låga, är bekant wor-
den, hwilken Läkarena, efter then H.
Skrifts utlåtande, recommendera, til
Lifwets wedergweckande och vppfrisk-
ande, när thet måtteligen brukat warder,
i hwilket afseende then H. Husläraren
Syrach sålunda talar (*) Win wed-
erwecker Menniskjones Lif / om
man thet måtteliga dricker. Win

§ 4

til

(*) Syrach XXXI, 32. 38.

til Nödorst druckit / frögdar
 Kropp och Sjal. Ett tempererat
 Win, som intet är försurt eller starkt,
 at thet intager Huswudet, förtjenar
 billigt ibland the starkande Medlen För-
 trådet, ty thet befordrar förträffeligen
 Blodens Umgång, gifwer en Ro och
 Sömn, upwärmer en swag och gam-
 mal Maga, skärper Sinnet, Förnuff-
 tet, Förståndet, och fördrifwer Me-
 lancholie; therföre gjöra the wäl, som
 hafwa Råd, at the taga sig ett Glas
 Win på fet och lös Mat, vnder Mål-
 tiden, som en Medicin, när the ther-
 jänte finna, at Naturen och Halsan
 theraf må wäl, i synnerhet the af
 phlegmatisk Complexion; Men finner
 en sig vti thet Stånd, at han med en
 Celestina beklagar, Winet hafwa ge-
 menligen 2ne Fehl vti sig, således: Thet
 Goda föröder min Pung / och thet
 Onda skämer Magan / så är bätre
 lemnat åt Franksofen, som wid thesa
 Liqueurer är ifrån Barndomen wahn,
 och hålla sig til thet en år wahn, och
 heller taga en god Sup Brännwin. Som
 Win hafwer Nyttö med sig, när thet
 rätt och måtteligen brukas, så hafwer
 thet

thet Skada , när thet orätt warder brukat. 1.) Hafwa Barn theraf ingen Nyttö, utan mer Skada och Farlighet, therföre hafwer Galenus rådt, at man icke allenast Barn, utan ock annat yngt Fölk, förr än the warda 18 Åhr, icke skulle något Win gifwa, theraf är Ordspåket kommit, Vinum sicut pueris est alienissimum, ita senibus est aptissimum. Skulle man wilja gifwa Barn något Win, så måste thet med Watten upblandas: super yngt Fölk sig 1, 2 å 3 Gånger full, så blifwer thet strax en Wahne af, och tå sker thet, at drucken i Ungdomen warder icke nycker i Alderdomen, eller drager han på sig en Lifsförkorttande Sjukdom: 2.) Ej eller är nyttigt, at twinga them til Win-Drickning, som ej äro wahne, särdehles uti Barnsång, eller andra hetsiga Sjukdomar, i then Mening, at the therigenom skola få Krafter igen; ty man har vnderstundom theraf funnit ledsama Effecter, besynnerligen hos sensibl. och öma Fruentimber, som wid swaga Liqveurer varit wahna, at the strax hafwa klagat öfwer Hufwud-Pra och Wårker. Alle Winer, när the öfwer-

flödigt brukas, wickla Menniskjan in uti Sjukdomar. Såsom söta Winer gå strax in i Bloden och göra Fullblodighet; så är thet at märka, at en blifwer snarare drucken af söta och klibriga Winer, än af sura och tunna. Alla sura förorsaka sådana Sjukdomar, som utaf Syra och Slem bestå, af hwilka man intet godt hafwer at förwenta. The hetsige göra förmycken Giäfnung, eller Heta. The swafwelige förswaga wåra Nerver, och bana Wågen til alla handa Huswud = Sjukdomar, Twinesot, Blodstörtning, Slag, Lamhet, Steen och Podagra; så at thenna sednare Passion, Podagra, är förr många Uhr bleswen kallad, Bacchi Filia. Sådan thetta: Bacchus, Win-Guden, Fadren, Venus, Kjårleks = Gudinnan, Modren, Ira, Breden, Barna = Moderkan, och föddes ett Foster, som kallades Podagra, Fotsjukan. Som nu ett öfwerflödigt och oordenteligt Wintrickande hafwer sådanna fahrliga Påföljder, så warnar therföre Syrach Husläraren alla i gemen, när han säger (*) War icke en
Win

(*) Syrach XXXI, 30.

Windrickare, ty Win förder swar
 många Menntjor / och på ett annat
 Ställe (*) Win och Qwinor göra
 wja Mån galna.

§. 14.

At igen kånna ett sundt eller
 osundt Win.

Et godt och tillika sundt Win skal
 åga följande Egenkaper. 1.) Wål
 utgiäst. 2.) Jcke alt förvngt. 3.) Klart.
 4.) Efter thes Consistence intet förtjoct
 eller förtunt, som Watten. 5.) Unge-
 nämt, krafftigt och starckt af Lucht.
 6.) Likaledes starckt til Smak, således,
 at när man håller thet litet, wri Mun-
 nen, sådant en lindrig Adstriction efter
 sig på Tungan lemnar, och wål genom
 Nåsan penetrerar, intet efter-surt eller
 bittert, intet skahlt eller matt, mycket
 mindre efter Swafwel, efter Fatet,
 eller efter annat owahnligt smakande.
 7.) Wid Inskänckningen skal thet hafwa
 wackra och friska Pårlor, eller Petillera
 och Wåsa, doch altså, at Skumet eller
 Blåsorne

(*) Syrach XIX, 2.

Blåsorne snart försvinna. 8.) Måttelig Styrcka och Spirituesentz hafwa. Änteligen äro efter Dricningen några Prof til at remarqvera, theraf man kan weta at döma, om ett godt och sundt Win. 9.) Alt thet geswindt passerar Njurarna. 10.) Natten therpå gör en lindrig Swett, och 11.) then näst följande Dagen holler Lifsuet öpet. 12.) Alt thet hwarcken Hufwudwårck, eller andra Swårigheter vti Lederna och Bloden förorsakar. 13.) Alt thet vpväcker Appetiten och befordrar Concoction. 14.) Och änteligen, när thet ofta och vti temmelig Portion är druckit, thet causerar doch ingen Sten eller Podagra. Nu är wäl wist och sant, at intet alla Winer thesa Egenstaper hafwa; doch måste man hwar och en Sort hårefter, huru wida then god och sund, eller skadelig och med förgående Qualiteter intet öfwerenskommande är, weta til at judicera, och altså til thet ringaste, thet båtsta eller sundaste, för thet ohälsosammeste utwålja.

§. 15.

Ol.

T brist af Win, betienar man sig af
Ol, hwilket, när thet måtteligen
 brukas af them, som sådant tåla och
 ålska, hafwer sin Nyttta och Gagn,
 särdeles uti the Tyska och Nordiska Län-
 derne; ty thet upwärmer och styrcker en
 gammal och arbetsam Kropp. Men ska-
 deligit, när thet omåtteligen och förbit-
 tida af Ungdom nyttias, hwilken doch,
 efter gamle Medicorum Råd, ej får
 tilgripa Ol-Glaset, förr än the blifwa
 sina 30 Åhr, då thet vnder stundom ske
 bör, efter thet gjöder, gör förmycken
 Slem, hetar och gör en fet och dåster,
 så at man intet har hört något Folk
 mer flaga, eller mer wara incommo-
 derade af Slem och en slemig Maga,
 än Ol- och Tobaks-Ålskare, besynner-
 ligen phlegmatiske Complexioner, och
 the, som af het Blod äro. För sådana
 Personer är bättre recommendera i these
 Tider godt swag Ol vnder Måltiden,
 (när the hafwa godt Kjöck) bryadt til
 then starckle, som man finner bäst med
 sin

sin Natur, och Läkarens tillstyrckan öfwerens komma. Huswud = Reglan wid Oliuti Medicin är thenne: Ut thet Öl, som är starckt af Humla perturberar snart Huswudet, och thet, som af Malt är starckt, gör fullblodiga, dåsta och trångbröstadade. Thet söta och intet wäl gjäfta Slet gör swag Maga och Inselfwor. Härwid är at påminna, at man vnder Måltiden dricker, när man äter hård eller Salt-Mat, och thet nödwändig; ty thet är ganska fahrligt at hålla sig ther ifrån, och en Orsak til många Sjukdomar, så hos Mans- som Qwins-Personer. När man haft Blodstörtning och mist en stor Quantitet Blod, måste man dricka litet i sender och bruka tunna Soppor, om man skal få sin styrcka igen. Efter Måltiden, bör man icke dricka, när man är warm. Hoffman uti sina Sundhets-Reglor pag. 196. §. 3. berättar en Historia, om en wacker yng Herre 25 Åhr gammal, af en förnämlig Familja född, tjock och fet til Staturen, och therjämte med en god Hålsa begåfwad: thenne, när han en Gång hade upwärmt sig starckt, tog sig en temmelig Dryck-Öl och gick therpå ut i fria Lusten, strax ther-

therefter beklagade han sig öfwer Matt-
het, Rysning och stor Heta, derpå
följde en förskräckelig Hjert = Ångest,
hvilken war så stor, at han kastade si-
na Lemmar hit och thit, och ingen No,
på ett ställe hade, at ther länge liggia,
vti hwilket bedröfweliga Tilstånd, han
på 7de Dagen afled. Följande Dagen
blef han anatomiserad, då Medici fun-
no både Maga, Lungor och Lefwer
wara förskjånida af förrutnad och illa
luktande Blod: the öfrige Blod = Kjärl-
len woro nästan tome och Hjertat helt
litet. Orsaken föregifwer berörde Auctor
thenna vara: At thenna falla Dryck
hastigt utur Magan til Blod gått, och
thenne förrottneisen vti omrörde Visceribus
förorsakat.

§. 16.

Brånwin til thes in = som utwår-
tes Nyttä.

Brånwin är en härlig och mycket
älskad Liqueur, en af the bätsta
Basibus, som på Apotheken vti många
Compositioner tilredas, och vti Sjuk-
domar, så in = som utwårtes, med stor
Nyttä

Nytta appliceras, när then efter Konsten af goda örter, Specerier och Krydder blir destillerad. Inwärtens wisar thet sin Nyttta uti Slag-Passion, hos en kall Maga, som mycket Glem genererar, är thet ett godt Incidens, som the tjocka Wättskor tunnare gör, och wid en Hosta, som theraf flyter, så ock wid falla Febrer, styrcker thet Magan therutinnan, at thet befordrar, genom Magans lindriga hopdragande, Matens Fermentation och Smeltning, samt fördehlar Colic. Wid en stark Heta, när man moverat sig, är thet en rått Panace, som släcker eller stillar Törsten, och gör, at man thereafter andra Drycker utan Skada dricka kan. Utwärtens, för swulna Ben och Wårck, eller när en har huggit och skurit sig, stillar thet Bloden, läker och håller Sår rena, fördehlar Inflammationer, när thet med Campher blandas. Doch är thenna Rosen ej utan Törne, som sticker och sårar, när hon oförsigtigt handteras; så at många af Wahnna och Kjarlet til henne, tagit en obotelig Skada til Hålsa och Natur, genom ett ständigt småttande, at man har swårt före, sig ther ifrån
wånja,

wänja, Magen wil intet gjöra sin Tjenst, om man intet dageligen får en Sup om Morgonen, en Appetits-Sup förr Middagen, en på Maten, en Aftonwards, at en på Slutet blifwer med Brånwin öfwerlastad; För en sådan smättare är ganska fahrligt ofta efter Middagarna dricka, ther igenom skämes Chylus, som förorsakar Obstructioner i Mesenterio och gör Inelstverna möhra. Hos en af choleriskt och sangviniskt Temperament hetar Brånwin Bloden, i the unga Åhren i synnerhet, brenner Lungor och Lefwer, gör Blodstörtningar, Wattu- och Twinsot, skålfwa vti Lemmarne, så at Magen vphörer at smälta, och gifwer tillbaka, hvad han fått hafwer. Man har vti the sednare Epidemiska Sjukdomar förfarit, at the, som varit Dagålfkare af Brånwin, dödt, som Flugor. Sedan thenna Medicin blifwit för mången ljuflig, så har hon ock blifwit skadelig genom Omättelighet, efter Misbrukare, vnder enskyllan, at hon är hälsofam, måste ofta betjena sig af thensamma, at thesa Brånwins-Medicinerares Graffskrift blifwer på Slutet lik then, som en Italiener

fedt. M. Capit. Spair stava bene, sta eui, per star meglio. Thet är på Svenska: Herr Capitain Spair hade god Hålsa och befant sig wål; men, som han wille hafwa henne bättra, therföre ligger han här och sofwer säll.

§. 17.

Pouch.

Pouch är en Dryck, som hos the förnåme wedertagen är och gjöres af 1 Dwarter Citron-Saft, 1 Dwarter Arrak, 6 Dwarter godt kokadt Källe-Watten, och ett halft Skålpund Säck. När Citronerna äro vtfkamade, måste the först riswas på Säck, at Smaken af thenna Essence följer med. När Wattet är vpkokadt, slås thet vti ett förtent Kjävil eller teckt Kanna, vti hwilken, the vtfkamade Citron-Skahlen läggias, sedan låter man thet litet swalas, då Säck thervtinnan smältes, och sedan blandas med förenämde Saft och Arrak. Somlige taga, för Arrak, franskt Brånwin; men har sin rättare Smak och Nyttia af Arrak. Någre gjöra thet starckare af Arrak, någre af Säck och Citron,

Citron, andre dricka thet heller kalt, än warmt, efter hvars och ens Tycke och Smak. Thetta är wäl här uti Orten en kostbar Lemonade, så at then Engelske Pouchen hålsas för noli me tangere af the måsta Inwånare; doch när han rätt brukas, är han ett förtreffeligit Cordial och hafwer sin härliga Nyttta: Han upfriskar Bloden, styrcker Magan, befordrar Transpiration, emottstår Inselfwernes Förruttneise, och är för gallrika, och hetliga Temperamenter ganska god: uti gångbara Lands-Sjukdomar är han ett godt Antidotum at bruka, tå han både hälsofamast som nyttigast är; Men til Öfwerflöd drucken, har han samma Werkan, som om Winer be-rättadt är; ty Citron-Safft och Arrak gjöra en Vinification. När man thetta dricka wil, gjöres intet mer, än på en Gång eller Dag åtgår; elljest surnar och borttiskjåmes han, hwilket ske bör Medice, allenast 1 å 2 Gånger i Beckan, Klocken 5 efter Middagen, til i Qwarter högst ett halft Stop, och thepå intet åta, utan afwackta en lindrig Transpiration, eller Swettning om Matten, och således är han gagnelig för sina

Ölfskare, och them, som besinna sig wäl theraf.

§. 18.

Thée.

Srönt Thée, af hwad Sort thet må wara, och Théebou äro nästan af enahanda Egenkap, och kommer allenast an på Smaken; emedan allehanda Slags Théebou hos Chineserna göras och tillagas konsteligen af Thée, som Doct. Neuman uti sine Prælectionibus Chemicis pag. 1109 wisar. När någor til sin Constitution finner sig wäl af thenna goda och swaga Liqveur, så at, om han brukas måtteligen, och intet strax på Maten eller Måltiden, utan om Mornarne och efter Middagen Klocken 4 à 5, diluerar han hos Melancholico-Sanguineos och Cholericos Blodet, förer lindrigt af Slem utur Magan, dämpar Syran, gör en god Wättska uti Bloden, släcker Törsten, befordrar Transpiration och Matsmältningen, dempar Hetan, drifwer Grus och Urin. rensar Njurarna, och är god uti alla Febrar: ty Malt-Dricka gör

en

en Gåsning uti Bloden. I sista Påstiden uti Danskig, har man funnit, at the, som betjent sig af Théé-Drickning, icke blifwit attaqverade, när the dageligen genom Théé hållit sig wid en lindrig Dåsning; the, som hafwa haft Påst-Bolder, hafwa ock blifwit genom thenna Dryck hulpne, så at han skattades för ett Præservativ; hwilket doch icke egenteligen bör tillskrifwas sielfwa Théet, som lägges uti en stor Quantitet Watten, och icke stort til Saken gör, utan måst Wattnets God- och Renhet; therföre måste alltid observeras, wid Théé-Wattnets hämtande, at thet tages, utur the klaraste Sand-Kjällor, som lätte äro, och inga Mineraler med sig föra; ty thet ena Watten är alltid bättre, än thet andra. Bör ock Watten ej kokas förlänge, uti wälförtente Koppar-Pannor. Erfarenheten lærer, at Lands-Folk må äfwen så wäl uti hetsiga Sjukdomar af rent och godt Källe-Watten, som andre af Théé. Eljes bruka somlige Veronica, Melissa, Millefolium, at dricka för Théé, efter hvars och ens Smak och Effect, samt Medicorum ompröfwande, hwilka Subjecta tjenligast

gast lnda thevunder. Så länge rått grönt Théé håller sin gröna Färg, är thet friskt; men färgar thet guldt, så är thet gammalt. Dricker man förmycket Théé, så mister man Mat-Lusten, och kan Wattusoten, Slapheten vti In-elfworæ, med flera Krämpor vppå sig draga. Ufwen som vti Théé-Drickning, i anseende til thes goda Werkan, thet förnämsta och mästa bör Wattnet tillskrifvas; så är ock vtas öfverflödig eller omåttelig Théé-Drickning Skaden, som vppar sig, liksåledes endast och allenast thet alt förmyckna til sig tagna warma Wattnet, som förr sagt är, och är icke thet ringaste Théé, serdeles Bladen, at tillskrifwa; ty kan så mycket mer allehandas Ondt theraf komma, som när thet til en Myckenhet insupne eller intagne warma Wattnet, icke hafwer varit fulkomligen rent eller af bästa Slaget, vtan med allehandas andra, som til Théé-Drickning sig icke skicka, substantiis och impuris quisquiliis varit försedt. Man måste ock här säga, hwad fordom Doctor Etmüller sade: at Théé emotstår Swindel, wäl förstående thes måtteliga Drickning; men wänder

wänder man om, och tager förmyndet Watten, til en swag Måga, så genererar thet så snart Ewindel, som thet honom emotstår. Någre uppehålla sig wid Théé - Drinkning, utan Säckers tilläggande, hwilket the för osundt utgifwa, therhos sägande, at thet hafwer en stor Syra hos sig, slemmar Magan med flere Inbilningar: Hwilken thet utan Säckes dricka kan, honom är thet tillåtit; men hwilken thet åter igen icke så fördraga kan; utan måste thenna Drycken med något sött göra, må thet och, säger Doct. Neuman, allenast man gör intet någon Théé - Syrop, samt undflyr Öfwerflödighet uti sött; emedan thet är osundt, skämer them måst, som hafwa swaga och illacka Lånder. Wid Théé- och Caffée - Drinkning, måste man intet strax gifwa sig uti starkt Kjöld. När man känner hos sig en Dåsning, så förorsakas theraf darrande Lemmar.

§. 19.

Caffée.

Caffée består utaf Arabiska Bönor, af hwilka the blå små Levantiska, utan

Dunklig Smak, äro the bästte: thesse
 brännas wid en lindrig Eld, vti thertil
 gjorda Pannor, Tambour kallade, eller
 i Järn-Grytor. När the brände äro
 och af Elden tagne, lägga somlige til
 tryfnerdendehls Skålpund Böner en liten
 beta ferskt Smör, stor som ett Muskat,
 hwilket thes Olja binder, at the intet
 så starckt skola evaporera. Thessa Bö-
 nor mahlas sedermera vti Caffée-Qwar-
 nar, och tages af them, när the äro mah-
 ne, 4 à 5 lod til ett Stop vpkofat godt
 klart Källe-Watten, samt ett lod raspat
 Hjorthorn, som tillsammans en Gång
 vpkofas. Sedan lägger man theryti
 ett halft lod sönderstött Säckor, och låter
 thet stå, at thet Tjocka får sättja sig.
 När thet saktadt sig, hållar man thet
 klara vtaf vti en Caffée-Kanna, och
 dricker 2 à 3 Koppar, så är thenne
 Drycken hälsofam för falla Naturer,
 Hufvudvärck och Swindel, han för-
 drifwer ock Sömn, gör Bloden tunn,
 styrcker Magan, befordrar Matsmålt-
 ningen, tå han intet ofta eller förstärckt
 är drucken. Skulle någor finna Heta
 therefter, kan han dricka ett Glas Wat-
 ten, eller en Kopp Théé therypå. Thet
 tjocka,

tjocka, som sätter sig wid Botten, är ett terrestiskt Wäsende, och för våra Kroppar aldehles hetsigt och skadeligit. Fru Parle Vite frågar om Caffée intet är allom sundt, hon dricker thet gjerna, men thet bekommer henne illa, therdoch Fru Tardement dricker ofta och mår helt wäl? Swaras, at Fru Parle Vite skal låta blifwat, och Fru Tardement hålla sig therwid, efter hon finner sig theras wäl. Så kan thenna Drycken måtteligen och i sinom Tid, 2 à 3 Gånger i Beckan, drucken, så hwar och en förnufftig Menniskja gifwer litet acht på sig sielf, och om thet henne wäl eller illa bekommer, samt thereafter förhåller sig, ingom någon skada tilfoga; utan them wäl bekommer, som honom tåla och therföre hafwa Smak, samt icke bruka förr nämnda warma Liqueurer såsom en Wahna eller Tidsfördrif, at Doct. Düncans Ordspråk ej på them må sannas, uti sin Tractat om Thé & Caffée.

Trinken wir uns gleich zu Tode,
 So geschichts doch nach der Mode.

§. 20.

Chocolade.

Så är thet och med Chocolade beskaf-
 fat, om hwilket otahliga Beskrifnin-
 gar äro. Then båtsta blef först ifrån Ame-
 rica, och sedan från Serbien, uti tjocka
 Tappar eller Askar insänd, som Martius
 uti sin Material-Kamare pag. 195 be-
 rättar. Nicol. Lemmery beskriver
 thes rätta och båtsta Composition, som
 nu måst brukelig är, uti sitt Material-
 Lexicon pag. 301, allenst han wille
 utelenna Moschus och Neglikor. Uti
 Apotheket finnas the på thetta Sättet
 præparerade: tages först 4 Skålpund
 röstade eller brände Cacau-Böner, som
 stötas uti en warm mortare, med 3
 Skålpund fint Säckes sönderstött, se-
 dan, när thetta så länge stött är, at thet
 flyter, lägges thertil 8 Stycken Gran-
 Vaniglie, hwilket wäl med hwartannat
 blandas, och sidst ett, ett halft eller fier-
 dendehts Skålpund uti hwitt Paper, eller
 thertil gjorde Bled-Former lagd; men uti
 Krydde-Boderne äro the gjorde af 2
 Dehlar Säckes och en Dehl Cacau-Bö-
 nor,

nor, utan Vaniglie. När man nu
 thetta dricka wil, viswes af ofwannämde
 Chocolate-Kakor ett fierdendehls Skål-
 pund til ett half Stop Watten, hwartil
 slås 2ne Agge-Gulor, med ett stadigt
 wispande, tils thet vpkofar. Någre
 taga, i ställe för Watten, Mjölck, och
 lägga, om the wilja hafwa thet hetsigt
 och starckt, Kardemomer och Muskått-
 Blomma thertil; men för Hecticis är
 thet rena Chocolate, utan Krydder med
 Watten kokat och warmt druckit, bäst,
 tå thet resolverar seg Slem. Eljest är
 thenne Dryckens Effect, när han måt-
 teligen brukad warder, mångehanda:
 Hos Mågra fördehlar han Wäder, en
 swag och kall Mage bekommer sig theraf
 wål, han lindrar Bröstit, styrcker gam-
 la och gista Mån, lättar Lindan, är
 nyttig för the Hafwande, god för Hy-
 pochondrie; doch befinna sig these se-
 nare vnder stundom af thenne Drycken
 intet wål, när han med Mjölck kokas,
 för then myckna Slemmen skul. Hwil-
 ken, som större Vnderrättelse härom
 åstundar, kan efterse Joh. Gottfried
 Kühnens vollständige Nachricht von der
 Chocolate.

§. 21.

Om Slätt Watten.

Watten är ett sådant Element, hwilket then allwise Skaparen til thet menniskeliga Slåttets, så wäl hårliga Nyttan, som obeskrifweliga Skada, har skapat. Nyttan hafwe wi at anse, som ett fulkomligt Känneteken af Hans oförlifneliga Godhet; Skadan, som en eftertryckelig Wårkan af Hans i Brede upståndna Jfwer. Thetta sednare har icke allenast wist sig uti Noachs Tid; utan ock förr några Åhr sedan, uti Tyskland, ther Städer och Byar vnder Watten bleswit satte, och åfwen thetta Åhr, så här uti Swerige, och thenne Stad samt andra Landskaper, Städer, Dammar, Wågar och Åkrar Watten stor Skada tilskyndat. Thetta alt oachtadt, är Watten en hårlig och nödwändig Sak, thet wi åfwen så ringa, som Lusten, kunne umbära. Fast Watten för våra Sinnen synes kallt, så är thet doch sant, at therutinnan then råtta naturliga Elden ligger förborgad; ty thet är all Tings ursprungeliga Warelse och gifwer alla Creatur

Creatur Fruktfæmhet, hwilket intet utan
 Elden ſke kan, ſom the mäfte raifonable
 Philoſophi ſtatuera. Ut uti Wattnet
 tillika är Eld, faſt thet af våra Sinnen
 ej kännes; kan doch Förmufftet, när thet
 från alla Præjudicer är friat, gånſka
 lätt begripa, Schaliger de ſubtil: Ex.
 XIV. pag. 73 ſeq. Men hwilket thera
 af theſe bägge Elementen är ſtärckare,
 än thet andra, ſkjönjes af then artiga
 Händelſe, hwilken Ruſſinus Hiſt. Ec-
 cleſiaſt. libr. II. Cap. 26 för ofv
 ypteknad
 lemnar, af följande Innehåll. Thet
 hade en gång the Chaldæer dyrckat Elden
 för ſin Gud: thenne för omkring öfwer
 alt, at med the andra Gudarna uti the
 öfrige Provincierne en Strid anſtälla,
 med betingande, at the ſkulle honom
 alla för ſin Gud antaga. Nu beſtode
 the andre Folckſens Gudar af Koppar,
 Guld och Silfwer, Trå, Sten, eller
 andra thylika Materier, hwilka för Elden
 wika mäfte, och följakteligen, behölt El-
 den öfweralt öfwerhanden. Men, när
 en af Canopi Präſter thetta årſor (Ca-
 nopus war the Ægyptiers Afgud) up-
 tänckte han en ſådan Liſt. Man hade
 uti Ægypten then Wahnau, til at låta
 för-

förfärdiga Watten-Krukor af Lehr alt igenom med små Håhl, igenom hwilka thet tjocka eller grumliga Wattnet satte sig, och på thet Sätt renades. En sådan Watten-Kruka tog thenne Präst, tilstoppade the små Håhlen med Wax, lät henne med allahanda Färgor öfwerstryka, och satte henne för Canopum. När nu the Chaldæer ankommo, och begynte på striden, med Eldens påtåndande, borttsmälte Waxet, hwarmed Håhlen woro tilstoppade, och Elden wardt af thet vtrinnande Wattnet släckt; Hwarpå Canopus, genom sin Prästs List, för en Segerwinnare, utropad wardt, och fram för the Chaldæers Afgud dyrkad. Om wi annorlunda härvtinnan underrättade äre; så wisa oss doch the Lärde uti then hälsosama LäkeDOMS-Wetenskapen, at thet gemena eller slåta Wattnets härliga Kraft och Wårkan, så wäl til många Sjukdomars förekommande, som helande, icke nog beprisås kan; och fast thet ett af the allergemenaste Tingen är; så är thet doch för menniskeliga Lifwets uppehållande aldehyles ovingångeligt, ja intet Element kan utan thetta bestå, hwar om vidare

är at låsa then berömde D. Boerhaven. Hwad har man icke här af för Nytt, om wi tale om befuktande Medel, och om slåta och wäskiga Drycker, förnäm- ligast wid en stor Kranckhet, så then vp- gjäste Bloden, then vphitsade Gallan, och alla vproriske gjorde Wättskor öfwer alt Dordning åstadkomma. Thet weta the måste Läkare, at thet hjelper til then bätsta Läkedomens Wårckan. Efter en förnuftig Chymie, är thet wist, at Salt intet förr wårckar, än så thet vplöst är; Theraf är at sluta, at ett Läkemedel, som utaf thet samma, hwar igenom thet vplöst är, och i Action föras skal, är blottat eller vdrifwit, blifwer utan Wårckan, eller, om thet intet med sig förer, hwar igenom thet kan drifwas, gör thet möjelig Skada. Thet märker man på Chinæ de China; at om man gifwer ibland then samma, i Form af Pulswer, eller som en Bolus med litet Suktighet, så förtärer och absorberar hon Wättskorna uti Magan, och skadar mycket några Patienter, så hon theremot uti, eller som ett Infusum mycket gagnar. Practici hafwa ock anmärkt, at Opium bätre gagnar, när man thet uti en fly-
tande

tande Form gifwer. Vomitiva, Purgantia, Diaphoretica gjöra lika Ondt, eller ingen Effect, när man them intet vti flytande Safer befuftar och ingifwer, ja Spiritus Volatiles måste ock med fuktiga Safer intagas; ty genom ingen Ting warda the så drågelige, som när the vti Watten med flytande Liqveurer gifwas: frågar man efter Orsaken, så är thenna, at the genom intet så riktigt och ordenteligen afföras, vti then människeliga Kroppens rum och gjömor, som när man them med flytande och befuktade Safer förbinder, som ett lindrigt Vehiculum ifrån sig gifwa, hwar igenom the utan Fruktan och på ett oömt sätt föras til Nervernas Ursprung; och äfwen härigenom skjer, at Volatilia, vti wiða fall, dämpa Uldarnas hetliga heta, the fasta Dehlarnas senachtiga rörelse stilla, the flytande Dehlar vti Ordning ställa och änteligen hela Kroppens Oeconomie Ro och Fred förskaffa. Man kan ock thenne swaga Drycken så wäl in morbis Chronicis, som acutis, eller the befuktade Saferas Bruf, med Nyttä ingifwa. Så är ock thet släta och rena Watten til Häljan then aller-

tjen-

tjenligaste och naturligaste Dryck. Medici hålla före, om Menniskjorna betiente sig af kallt Watten, skulle ej så många siuke wara til. Thet bästa Watten är, 1.) Ett rent, klart och lätt, utan Luft, som laddras, och, när man thet dricker, gifwer en god Smak, utan Mineral, som wid Théé är nämt. 2.) Ut man blifwer torstig och långtar mer theraf dricka, eller 3.) thet rena destillerade Regn-Wattnet. Ett Adant Watten gör ingen Slem, inga Wäder, Dämpar Syra och Förstopningar, årsätter the fuktiga Afgånger uti Kroppen, skickar sig wäl med våra Kroppar, tempererar Skarpheten och Hetan uti Bloden med många flera Nyttor och Gagn. Ut Barn upfostras med kallt Källe-Wattens drickande, finna många förfarne Läkare wara både nyttigt och nödigt, när thet tages utaf förr nämnde Watten, som rinna uti ren Sand-Källa, och hålles för ett af the universele Medlen, som Doct. Hoffman, Schwertner med flere Scribenter berättat. Så wiktig och nödig then Tjenst är, som Wattnet vårt Lif gör och bewisar; så wist och sant är ock thet, at intet alle,

L

eller

eller hwart och ett Watten äro lika goda
 fundne: ty först gifwas stråfwes och rå,
 sedan lätte och lene Watten. The förra
 äro icke til stor Nyttia, men the senare
 til allehanda Bruf uti Hushålds-Snflor-
 nas förrättande nyttiga, som koka, bryg-
 ga, baka, twätta, bleka samt Trågårdar
 wattna, med mera, som man går för-
 bi: och beser them allenast, som icke
 stort gagna, til hwilka hörer Watten,
 som warit til Is frusit, eller Snjö, som
 nedfaller och åter vplenas, samt the som
 uti Bergwärcf finnas, eller ut Sten-
 Klippor rinna och af Kalksteen bestå,
 Brunnar, som äro nära wid Järn-
 och Koppar-Grufwor belagne, alt Uth-
 Watten, som en fet Botten eller Jord
 hafwa, dogä intet, emedan sådane alle
 Slemma. Doch så ringa, som Wattenet
 synes, och är, och så nyttigt och oom-
 gångeeligt thet hålles; sker likwäl ett
 stort Misbruk wid råttä Wattu-Drick-
 ningen, som man nu en Tid har sedt,
 huru gammalt Föld, som hastigt wilja
 changera Bahnan, och förr warit i
 Ungdomen gode Win- och Ol-Ålkare,
 nu i Alderdomen druckit Watten, många
 af them hafwa lutat med sin Halsä och
 sitt

sitt Lif til Grafwen, innom ett Uhrs
 Tid, någre vndantagande, som ibland
 tagit sig ett godt Glas Win, eller Win
 med Watten blandat. Likaledes, när
 Gamle och Ynge äro hettsige, varme,
 och thepå dricka kalt Watten så föror-
 sakas theraf Lungfot, Andetäppa med
 mera. Men som Handtwärkare, Land-
 och Bergsfolk, hwilka Dag och Nat-
 t arbeta, samt ringa Förråd eller Kjöf
 hafwa, här uti Norden måst hålla sig
 wid torr, stadig och Salt-Mat, intet
 äta så mycket Zugesuse, som utom
 Lands kallas Kohl och Frukt, therest
 Tyssen säger, sauer Kraut und Rüben/
 haben mich vertrieben / skulle these
 uti Norden någon Gång dricka Watten,
 så sker thet uti Nödfall och högsta Törsten,
 at the Watten-Kannen tilgripa: är nå-
 got uti Sl-Kannan, så komma the hen-
 na oftare ihog. Som nu Sl måst af
 Watten består och allenast genom Mal-
 tet theras Gaudium blir wälsignat, så
 samla the sig likwäl mer Wättska til mat-
 smeltnings befordrande uti Kroppen,
 som både nyttig och nödig är. Således
 må the hafwa sin hjertans fågnad med
 Sl eller Dricka, allenast Hålsans con-

serverande och theras ringa Syndslors förrättande therigenom icke skämmas; hwilket them mer från torr wård præserverar (som måst uti the Nordiska Orterna förefaller) när Kroppen wid the starcka Ut-Dunstningarna med en god Wåtska igen, genom drickande, årsättes; These äro förthen skull the Omständigheter, som wid thet goda Wättnets nyttjande i Consideration tagas måste. Swad eljest för Misbruk, wid the härliga Surbrunnar här uti Nerike förefaller, them jag observerat, under the 10 Åhren jag, näst Guds Bistånd, med stor Nyttja them brukat hafwer, så wäl wid Loca, som wid then härliga Hålsobrunn wid Örebro, wil jag nu litet omröra.

§. 22.

Loca Hålsobrunns. Watten och thes Misbruk.

Loca är ett härligit Watten, lätt at dricka och håller uti sig en volatiliske Dimba, eller Ånga, hwilken lindrar Bröftet, styrcker Nerverne och Magan, hjelper Lahning och Krampdragning, med

med mehra, som är at se och finna uti
 förfarne Medicorum Bruns-Böcker,
 hwilke ther länge hafwa Bruns-Inten-
 denter warit, om både hwad Nyta
 och Wården thenna Källan med sig fö-
 rer. Jag wil nu allenast nämna, på
 hwad Sätt jag och flere henne brukat,
 samt th. Wißbruk ther förekommit vnder
 the 5 Åhren. I.) Ut en resande Bruns-
 Gäst, som warit mager och sjuklig,
 haft 10, 12 à 20 Mil uti starckaste
 Sommer-Hetan at resa, och therpå
 andra Dagen, utan at regardera the
 Suktigheter, som genom Swettens He-
 ta warit afgangna, tagit sig ett Laxativ
 och druckit första Dagen Satsen til ett
 halft Stop, andra, ett Stop, seder-
 mera klagat sig, at Wattnet intet drif-
 wer, ther han likwål förra Dagen haft
 5 à 6 Sedes och sin Wåtsta utur Tar-
 marna med the förr afgangne Suktighe-
 ter mist; ja man har sett somliga 12 à
 20 Sedes hafwa; Therföre wijar Doct.
 Linder, uti sina Tancsar om Surbrun-
 nar, at på starck Motion äro Laxativer
 skadeliga, huru mycket mer äro the icke
 så wid Brunnen? Frågan är, om thet
 är nödigt, när man hwilar en Dag wid

Brunnen, 'at altid Laxativ af Salt taga? Swar: För en tjock Phlegmaticus, och til swulna Ben inclinerad Person har jag funnit thet nyttigt; men ofwan nämde magre, när the druckit utan Salt, 1, 2 à 3 Dagar, har Bruns-Wattnet gifwit them 3 à 4 Sedes; skulle thet hos några intet gjordt, så hafwa the tagit Salt thet 3die Dugnet, när the sin fulla Sats druckit, och Wattnet, som en Digestiv Slem resolverar, bättre affört, och efter Wattu-Drickningen, then ene, som thet intet behöft, och en annar, som thet brukat, befunnit sig rätt wäl, och Wattnet med stor Nyttä gjort sin Operation. 2.) Äro the om Mornarna bittida vype, intet afwackta sin goda och fulla Sömn, utan hafwa druckit Satsen, til Klockan 5 à 6; sedan äro the sömnige och yre, af hwilket the hela Dagen gå incommoderade, Wattnet drifwer ej eller så starckt; intet efter-tänkande, at the, utom Wattu-Drickningen, mer sutfwit hafwa, samt at Wattnet och thes Spiritus mer tynger, än eljest, när thet uti en sådan Qvantitet drickes, at en Menniskja blifwer olustig och trög til at movera sig något; och

och när Wattnet intet drifwer, är Men-
niskjan ej eller munter och nögder, och
hwar en kan föreställa sig hward Förwir-
ring sådant uti Kroppen gör. 3.) Dricka
the så täpt, at the må storckna (ty eljest
gör Wattnet ingen Effect, säger Bruns-
Kammeraten, som utaf Wahnan fått
ett godt Sl-*Swalg*) ther doch mången
intet är wahn dricka förr, än han är
torstig, i synnerhet Fruentimber, som
intet äro capable at dricka täpt, mycket
i sender eller hastigt wid Brunnar: och
sådant sker utan at confidera Omstån-
digheterna och Naturen, at the emellan
Brunns- och Wattu-Drickningen, theas
wahnliga Liqveurer kunde annars njuta.
När Wattnet täpt drickes, går then
Quantite per Urinam och Stolgång
smarare bortt, än när man dricker otäpt,
som man finna kan hos en, som wil
hafwa öpet Lif wid Brunnen, om han
dricker allenast 7 à 8 Glas en Svit, så
opererar thet hos the måsta Subjecta
strax; Men huru wida thetta nödiat är,
särdehles för them, som sidst nämde
Effect ej behöfwa, nemligen at Watt-
net så hastigt afdrifwes utur Kroppen,
lämnas til the Lärdas ompröfwande.

Nu blifwer Frågan thenna: Om man
 intet skal wara bittida vype och dricka
 täpt, at man har Satsen, åtminstone
 til Kläckan 7 vtdruckit, at Wattnet til
 Middagen må wara bortta? Swaras,
 efter the förnämsta Medicorum Unled-
 ning, ju närmare Brunnen, och ju
 bittidare druckit, ju bättre Effect gör
 thet. Gammalt Gold, eller the, som
 äro muntre, när the allenast 4 å 5 Ti-
 mar hafwa sofwit, räknas intet ibland
 the bittida Bruns-Drickare; Men när
 jag och flere wid Loca-Brun min rått
 Sömn afwacktat til Klockan 5 å 6, drack
 jag efter hand, så at jag til Klockan 8 å
 9 ibland, och somliga Dagar, när
 Wattnet varit lättare at dricka, har
 haft Satsen, och sedermera intet varit
 hwarken efter Wattnet eller Maten in-
 commoderad af Sömn, utan befunnit
 mig rätt wäl. 4.) Klaga the ofta öfwer
 Tracteuren, at han intet hafwer Mat
 nog: Äro 2ne Rätter goda, och then
 3die intet efter hwars och ens Smak,
 så lamentera the, at the för sina Pen-
 ningar intet kunna åta sig mätta, me-
 nande, at efter Wattnet gifwer Appe-
 tit, the therföre skola göra starcka Mähl
 och

och äta mycket; Ther the likwål besinna borde, at man utan Bruns-Drickning (så wida man rått wil skjöta sin Hålsa) med en liten Appetit bör stiga ifrån Bordet, som uti §. 9, är nämndt, och Doct. Hierner uti sin Bruns-Ordning skrifwer, at om en Bruns-Gjäst til Aftonen intet mer finge, än en half Knäcklinge, skulle han dermed någd wara. Under the 5 Åhren jag Loca-Brunn brukat, har jag funnit ingen Mat tryta, utan haft alltid Middagar och Aftnarzne Rätter, så at således Tracteuren thenna goda Förforg icke försummat, eller missbrukat. Vid och efter Wattu-Drickningen om Mornarna, skola the äta Kummin-Säcker, Fenköhl-Säcker, Mag-Morseller, insyltad Ingefära, och Kläckan II taga sig en Sup. När nu these alla Complimenter tillsammans komma, och man finner efter Måltiden en stark Halsbrenna, Syra eller Heta och Njupningar, då tillskrifwes sådant Maten eller Wattu; men weta intet, at the förenämde Säcker gjöra och drifwa Wåder, åstad komma en Heta hos fullblodiga och hetsiga Personer, så ock, hos sensible Naturer, äro alla these

Medel starcke, så at somliga af några Senkählis- eller Unis-Korn kunna hafwa Purgans; Thersföre kan man wäl tänckja, at sidane wid Wattu-Drickningen äfwen något hos slika Subjecta upröra. The, som hafwa en kall Maga, eller, när Wattnet kyhler Kroppen förmycket, wid ett rustigt Wäder, så ock när man är af Wäder incommoderad, särdehles Fruntimber, fråga om thet intet är nyttigt betjena sig af these Krydder: The fråga intet alle si noga therefter, utan när then ene brukar Senkähl, som en Medicin, för ofwan nämde Omständigheter, then andre Kummin-Säcker för wäder-drifwande, then 3die Ingefära eller Mag-Morseller, så är thet intet just nödigt, bruka thet för alla, och på en Gång af alla Sorter, efter thet almånna Ordspåket, thet är hälsofamt, man måste thet bruka. För honom, som intet af thesa omrörda Passioner är incommoderad, är bäst låta thet blifwa til Middagen, och endast hålla sig wid Wattu-Drickningen, när han then brukar til Hålsans conserverande, eller återställande; Men fordrar Nöden några Medel, kan man betjena sig af them,

them, til Hålsans Bnterstöd, som uti Apotheken finnas.

När någon wil dricka Loca-Watten hema, har man sedt ett stort Fehl, wid thes vptagande och hantande. Betjenten, eller utskickaden, har Klockan 9, 10 à 11, när Bruns-Gjästerna hafwa vprördt Wattnet, uti hetaste Solstiens Wäder, thet uti fina små och stora Bouteiller fylt, sedermera satt Bouteillen af ett halft Stop på Backan ofordad, så at then båtsta Dimban eller Lingan, som Bruns-Wattnet uti sig huser, och förr nämnd är, afgått, och Wattnet blifwit skämt, innan thet warit inpackat, samt fullt med grummel, och odugligt at dricka. Therföre har man funnit båtst, at först icke mindre, än Stops-Bouteiller, affända, och sedan skicka en trogen Betjent, med en liten Wedergjälning, til Bruns-Drängen för sitt Besvär, at han hjälper fylla Bouteillerna om Natten, eller Morgonen bitida Klockan 2 à 3, tå han fyller them och Betjenten står tilreds med Korcken; doch wore ännu bätre, om 2ne wore i Följe, at, när then ene forckade, kunde then andre strax therpå hartsa. Sedermera,

mera, när thetta är gjordt, måste Besjanten taga af Bruns-Drängen en riktig Attest, som han kan för sin Patron eller Husbonda fram wisa, at Wattenet uti rättan Tid tagit är. Wid Hema-Drickningen observeras ock, at Bouteillerna sättas en half Tima uti kall Watten; men för them, som ett swagt Bröst hafwa, wid en lindrig Eld. Wid Brunnen har jag funnit, at Loca-Watten hos mig och flera Wänner uti Augusti-Månad, gjordt then bätsta Nytt. Om thet kommer af then Balsamiska och Volatiliska Dimban, som då är mehr bunden, än uti heta Som-maren, låra Bruns-Böckerna gifwa wid handen.

§. 23.

Örebro-Hälsö-Brunns Watten.

Örebro - Mineral - Brunn äger ett hårligt Watten, något starkare af Vitriolisk Smak, än Medve, och kommer nästan med Piemont-Wattnet til Smaken öfwer ens. Skilnaden utwärtas emellan Medve - och Örebro-Watten är thenne: När man sig med thet

thet förra kallt tvåttar, går thet glatt genom Händerna; men thet senare helt stråft, som Medve och gjör, när thet wärmes. Thenne Brunn har wisat stora Prof, så at somlige Åhr, 40 à 50 Personer honom med största Nöje och Nyttan brukat; när the honom en Månad druckit för nedan nämde Sjukdomar: som för en slapp Maga, Colic, Moder-Passion, Blodstörtning, starkt Gyldene Ådra, starkt Nåseblod, Menses, uti Fluore albo, Dyssenterie, Skjörbjugg, Gickt, torr Wårck, samt för Matskar hos Barn, i synnerhet, när the i Begynnelsen, mitt uti, och wid Slutet af Drickningen, betjent sig af Engelskt Salt. Thet botar och Hosta, som kommer af en stlemmig Maga, samt Ref, Swindel, Rosen, Gulsoten, Ypkastningar, rensar Njurarna, fördrifwer Sinnar, lindrar Åxel-Årm-Ångg- och Ben-Wårck, Flen samt Tennesimum. Then, som haft några Åhr starka Blodstörtningar, har, när han 2ne Åhr betjent sig af Örebro-Brunn, theraf icke haft någon Känning på 8ta Åhrs Tid. Af Skjörbjugg war en Man uti 3ne Åhr rätt miserabel; men

Brunn

Brunnen befriade honom therifrån al-
 dehles, at förtiga flere andra Prof,
 hwilka at vpråkna wore förwidlyftigt;
 utan alle the, som hafwa sig af honom
 betjent, kunna, nåst Gud, med mig
 intyga, at the blifwit hulpsne. Eljest
 hafwer thetta Watten en lindrig an-
 hållande Kraft; Therföre hafwa ock
 någre, som honom druckit, efter 3 Da-
 gars Förlopp ifrån början, intagit En-
 gelskt Salt: somligom hafwer han sielf
 gifwit uti Begynnelsen 3 à 4 Sedes. Men
 then Olågenhet förefommer wid thenna
 Brunns nyttjande och brukande, at
 ther är ingen Accommedering med
 Mat och Dryck, inga tilräckeliga hus;
 utan the måste gå eller resa, i, en half
 eller sierdendehls Mähl ifrån Staden, som
 sig af honom betjena wilja, på hwilket
 hos somliga fölgt en Swettning före
 Drickningen, hwilken skadelig är, som
 Doct. Hierner wittnar; men efter Drick-
 ningen må man wäl movera sig ad udo-
 rem, sed non ad sudorem. Ut långt
 ifrån Brunnen thetta Watten fjöra eller
 hemta, gör, åfwen som Medve, ingen
 särdeles Effect; utan thes råtta Nytt
 och Beskaffenhet finnes bäst wid Brun-
 nen.

§. 24.

Om Lusten.

Ingen Ting bidrager mer til wårt
 Lif och Hålsas vppehållande, än
 thet almenna Elementet Lusten, then
 ingen Mienniskja ombåra kan: Om en
 Mienniskja wille sig aldehles ifrån Mat
 och Dryck afhålla, så dödde hon icke
 strax, utan blefwe wål wid Lifwet några
 Dagar; men om Lusten blefwe henne
 ifrån tagen, måste hon nödwändigst
 strax dö och gå vnder. Thet är sant och
 ostridigt, at Lusten, til våra Kroppars
 så fasta som flytande Dehlars Rörelse,
 thet måste med hjelper. Ju renare och
 mer tempererad han är, ju nyttigare
 är han til wårt Lif och Hålsas vppe-
 hållande. En, lika som en ren Luft
 gör Blodens Omlopp friare, stårcker
 the fasta Dehlars Tonum, befordrar
 Ut-Dunstningarna genom Huden och
 och skärper Förståndet; Alltså twärt om
 gör en orenlig, fuktig, illa luktande
 och förgiftig Luft Blodens Circulation
 oordentelig, förswagar the fasta Deh-
 larna, förhindrar then hålsosama Ut-
 Dunst-

Dunstningen, och förmörkar Förståndet. En sådan förderswad Lust hårrörer af Gators Orenlighet, Aitel, dödd Fisk, morastiga och fjärriga Puskar, och vti Städerne af rutit Watten vti Kenne- stenarna, af Lif, som intet wäl om Som- maren nedgrafwas, af illak Swafwel- Dimba, och af en hastig Förändring vti Lusten af warmit och kalt, hwilket alt gifwer Tilfälle til allahanda Sjuk- domar, Febrer och Pestilentz. Then, som förthenskul wil sin Hålsa i acht ta- ga, måste så mycket gjordligt är, warita sig för mistänckta Orter och Personer, intet hafwa Umgånge med them, eller komma på the Ställen en sådan har suttit, besynnerligen, när Rödsofen och andra smittosamma Sjukdomar gå i swang. En Resande gör bättre, om han tager sig en Sup Brånwin, än Dricka, eller en Kopp Théé på Gjäst- gifware = Gårdarna, och intet söfwer eller håller sig vti fuktiga Rum, the Kläder torckas, ej eller theer mycket Folk söfwer, at Dunstningarna insu- pas, som förorsakar Catharr, Snufwa och Bröst-Feber. Thet säkraste Præ- servativ och Förwahrings-Medel, för en

en utaf oren Luft hårrörande Sjukdom, är, at man i tid vndanslyr och aflåter the ar. Puckna Orter, och utväljer sig en god och ren Luft, som the berömdaste Medici lära, och förser sig med sådana Medel, som sligt emot står, som är, at man tager en god Skifwa af färska Citroner uti Munnen, en Knifsydd Glädder-Safft om Mornarne, och ibland om Dagen Mixtura Simplex uti Théé, Bezoar-Tinctur, och Essentia Alexipharmaca, eller röker Tobak, håller Calmus, Angelika, Pimpinell-Rot dageligen uti Munnen; ty theras förorsakas Spottning, som uti osund och oren Luft har sin goda Nyttta: Husen böra rökas med Enebår, eller thes Buskar, Malört, raspat Horn, godt Rök-Pulswer ic. som therjemte befordra en lindrig Transpiration, hwilken uti sådana Tider är högstnödig.

§. 25.

Om Tobak.

Botanici hafwa anmärkt, at måsta Dehlen af the narcotiska, och the så
 M fallade

kallade Draftiska purgerande, eller vomerande Örterna, intet then Kraf-
 ten och Wården hafwa, när the äro
 torra, som då the äro färskå. Så-
 som Cicuta, Hund-lofa, Datura
 eller Stramonium, Esul. mai., Popul:
 Penningegrås, Hyosciam: Bolingrås,
 Pes Anserinus, med flera, icke en gång
 then giftigaste Örten Aconitum, eller
 Napellus, som här uti Örten finnes.
 En wiß Scribent menar, om några
 färskå Rötter af thenna Roten sättas uti
 ett Djur, skola the förgifta hela Utelen,
 så at både Wargar och Råfwar theraf
 dödas, hwilken Effect, när hon torr är,
 ett Skålpund intet göra skal. Ett halft
 Qwintin färskå Örter af Napellus och
 Roten dödar en Hund, af hwilken ett
 Qwintin torr intet gör mer, än en liten
 Kråfning. Uti Regenspurg tog allenast
 en Studiosus på en färsk sådan Ort, och
 strök sig med Handen uti Ansiktet, utan at
 twätta sig strax thereafter, hwaraf Ögonen
 och hela Ansiktet swulnade. Uti Dresden
 gaf en Qwacksalware Patienten in then-
 na Örten för Skabb, och blef han,
 efter 2ne Timars Förlopp, död.

likt Exempel hände, förr några Åhr sedan, uti Fahlun; en Resande, hwilken åt Napellus för Skjörbjugg, som Salsat, blef samma Natt theraf död. Cicuta, Hundloka, akta Boskapen sig före at äta grön, efter hon för them skadelig är; men när hon blifwer slagen bland Høet och torckad, äta the henne, utan Skada. Esula, Bls mjölk och Pepulus, Penningegräs, när the friske äro, tager theras skarpa Saft eller Mjölken bortt Wårter och Liktornar; men torre hafwa the aldeles intet then Effecten. Af Hyosciamus, när hon är grön, hafwa somlige Podagrici en stor Lindring, när hon lägges på wårken; men eljest ingen Kraft.

Tobak ther emot, hwilken Botanici äfwen wäl wilja räfna til the narcotiska och draftiska Orterna, har sin båtsta Effect, Nytt och Bruk torr; therföre han mycket sällan eller aldeles intet wårder grön brukad, och således är then Virginiske Cardusen, eller Knaster-Tobaken then båtste. Sjelfwa Orten äger uti sig en öpnande, upwårmande, torckande, fördehlande, renande, helande,

och något åt sig dragande Kraft, och tillika en mycket skarp och fuktig Olja, så wäl som ett fett Salt, hwilket en purgerande, vomerande och Putrification emot stående Kraft hafwer, præserverar, och stillar Wårcken, lindrar Hoftan, gör Sömn, at man kunde hela Registren om Tobakens Nyttan och Skada vpråkna, som hos Ephemerides Nat. Curios., Doct: Triller pag. 125 om Tobaks Effect, Doct: Casp. Durantes har följande Versar bilagt.

Das die Tobaks-Blätter
Sind bey rauhen Wetter
Eine Panacée:

Tobak und ein Köpffgen Thée
Thun die grösten Wunder-Curen
Trotz den Gold-Tincturen.

Ist der Schlaf verschwunden,
Das ihr alle Stunden
Ungedultig zählt:

Nur das theure Kraut erwählt,
Dieses wird die Geister zwingen,
Und zur Ruhe bringen.

Werdet ihr von Flüssen,
 Und Colic gerissen,
 So gebraucht euch nur
 Dieser edlen Tobaks - Cur;
 Diese wird durch manche Thüren
 Euch den Schleim abführen.

Wem das Zahn - Weh plaget,
 Daß er fast verzaget,
 Und von Sinnen kömt:
 Rauche Tobak; denn er heimt
 Dieses ungeheure Rases,
 Nur brav starck geblasen.

Selbst, vor zwanzig Jahren,
 Hab ich dieß erfahren;
 Für den bösen Zahn
 Schlugen keine Mittel an,
 Bis ich mich entschloß die Pfeifen
 Endlich zu ergreifen.

Fühlt ihr in Gedärmen
 Ein gewaltig Lärmen,
 Daß ihr lange Zeit,
 Ohne freyen Abzug seyd,
 Brauchet nur, statt Kraut und Pflaster,
 Eine Pfeife Knaster.

Ussak, Krebs und Beulen
 Kan der Tobak heilen;

Schlag und Wasser-Sucht,
 Nebst der Pest, selbst nimt die Flucht,
 Wenn man mit dem Kraut verfähret,
 Wie die Kunst es lehret.

Wider Husten, Keuchen,
 Nebst viel andern Seuchen,

Ist der Tobak gut;
 Ja die böse platte Brut,
 Die man sich zu nennen scheuet,
 Wird durch ihn zerstreuet.

Durst und Hunger fliehen,
 Wann die Pfeifen glühen;

Denn wo ein Soldat
 Nur noch Tobak übrig hat,
 Kan er bey den schwersten Lasten
 Dursten und auch fasten.

Näppeligen frambringas Naturen nä-
 gon Ort, hwilken på then ena Sidan
 så många Förföljelser lida måste, och på
 then andra så många Allskare af bägge
 könen finner, som Tobak, hwilken wid
 påß förr 100 Åhr sedan, allerförst
 wardt,

wardt, ifrån then Nya Werlden, til the Europæiska Länderna förd. Bruket höls i Förstone för skamligit, och Allskarena af thenna Ort för liderlige Personer, som man ännu i Dag hörer, at många thenna oskyldiga Orten fördöma. Inngen Ort hafwer then Althran haft, at en Kongl. Person om henne skrifwit hafwer, vndantagande Tobak, om hwilken Jacobus then Vlte, Konung i England, en Bok hafwer förfärdigat; men ingen hafwer ock mer förfölgt och fördömt Tobak, än äfwen thenne Konung, så han med sådanne Ord sin Bok slutar: Mine Vnderfätare / säger han, afhåller eder ifrån thet obetäncksamma Tobaksrökandet / hwilkets Ursprung är skamligit: man har utaf blott Wilsarelse och Därskap sig theraf betjent / hwar igenom man icke allenast drager up på sig Guds Wrede / förderswar Halsan, Hushållswäsendet uti Oordning bringar och hela Landet förderswar; utan ock sielfwe Köken

är sådan / at han then fäseliga
 Helfvetes = Qwalmen föreställer.
 Ehuru hårdt thetta Btlåtandet är, så
 beror thet doch wid blotta Orden. Om
 Ryssar och Persianer läser man, at
 Tobaksrökandet offenteligen hos them
 blifwit förbudt, med sådan Btlåtelse,
 at hwilken, som befunnes betjena sig af
 thetta, skulle genom Näsans och Dronens
 afstjårande förklarar för oåhrlig: många
 andra Orter at förtiga, hwar på the sätt
 Lifsstraf. Hwar en åhrlig och from
 Husfader straffade och warnade fordom
 sitt Golt och sin Barn, at hwarken
 snusa eller förr röka Tobak, än the sina
 manliga Uhr fyllt; emedan hända
 kunde, at therigenom förorsakades icke
 allenast i Bngdoms = Uhren Liderlighet
 och Lättja, utan ock then store Skade,
 som ofta är händ vti Städer och Byar,
 genom Tobaks = Eldens wårdslösa hand-
 terande. Then, som i förra Tider,
 wille hos förnåma Herrar, eller ho-
 nette Fruntimmer, angenäm wara,
 han måste afhålla sig ifrån Tobaksrök-
 ning. Fordom warnade ock Lärarena,
 som böra förehålla Wienniskjan sina
 Odhyg.

Odygder, offenteligen Tobaksrökarena,
 at the i Kyrkjan serdehles, ej skulle in-
 komma, med en sådan genom Klädren
 sig dragande och stinckande Lucht, ther-
 igenom androm Förargelse gäfwes.
 Men thenna Tiden ser man, huru
 högt thenna Ort stigit, at nästan Men-
 niskjor af alla Stånd betjena sig theraf:
 the skjona Nymphes, om the intet uti
 rökande just så mycket tiltagit, så hafwa
 the doch uti snusande offta Öfwerhan-
 den; at när the med the swarta Mosker
 äro belimade, och Näsan thertil med
 Tobak är bemålad, sättja sin Kropp uti
 Mistandka, för then fransöska Accent,
 som theraf härflyter, at the sig intet
 lika äro: ty ingen Snusare finner man
 gärna utan Snuswa, ingen Rökare
 utan Slem och Spottning, så at thesse
 Eldblåsare kunde sättjas ibland the Spu-
 tatoes, som somlige Medici kalla Hy-
 pocondriacos, eller Mjältsiuka. Chur-
 ruwål än i Dag många Hus, mycket
 honett, delicat och sensibelt Folk, som
 en Aversion och Wämjelse för Tobak
 hafwa, uti sitt suukliga och swaga Til-
 stånd, en Själens och Kroppsens Läkare

ej förtänckja så, när han för theras
 Sång med sådane parfumerade Kläder
 sig insinner, hwaraf, några Timar efter
 thes Afgång, uti Kammaren Luften
 qwarhålles; at man sådana Visiter,
 som man eljest gjerna någon Tid hade
 hos sig, med Långtan therföre qvittera
 måste. Som Tobaken äger en upwär-
 mande och torckande Kraft; så frågas,
 om han nyttig är at bruka wid Febrer?
 Ju ömare, fullblodigare och til Heta
 mehr inclinerad Kroppen är, och ju
 flera Omständigheter thertil komma,
 som en het Wåhr: eller Sommar-Luft,
 hetsiga Drycker, Tobaks-Rökning, ic.
 ju större Heta thet förorsakar. Theremot,
 om Kroppen är slapp, watskig och til
 Gjåsning icke inclinerad, så känner han
 af Tobaks-Rökning ingen Heta. Och
 här af beswaras then Frågan af sig sielf:
 Om thet är sundt, wid en Feber-Heta,
 och sådana Beswårligheter, som en starck
 Blodens Congestion til Hufwudet, til
 Grund hafwa, at röka Tobak. Schar-
 smid säger: När man alla thesa To-
 bakens Wårckningar och Omstån-
 digheter / uti rätt dömande beträk-
 tar /

tar / faller thet mig litet swårt /
thenna frågan rent af at beswara:
om han sund är, eller ej: och thet,
emedan han intet aldehles wil thenna
ädla Orten förkasta, ej eller gjerna emot
Sanningen tala, och therföre går han
Medel-Wägen och vpställer några fort-
ta Frågor och Swar. 1.) Om Men-
niskjorna, som nu lefwa, om the ingen
Tobak rökte, förblefwo vti samma Sund-
het, som the nu äro, eller, i Brist af
Tobak, om mehr Sold dö skulle?
Swär: Alt, om man med ingen Tobak
wore försedd, man doch intet hade nö-
digt, Kyrkjogården at utwidga; man
hade oc åfwen så många Döda, om
man ingen Tobak rökte, som man nu
har, så man sig af honom betjenar:
med ett Ord, hwar och en Menniskja
lefde åfwen så sund och förnögd utan
Tobak, som med Tobak. 2.) Men
skulle thet wäl wara mögeligit, at en
Menniskja, som är wahn röka Tobak,
och sig therwid wäl befinner, åfwen
samma Hålsa eller Sundhet kunde njuta,
om hon afstode med Tobak? Swär:
Alt thet aldehles är möjeligit vti och för
sig

sig sielst; allenast Wahren, som är then andra Naturen, hwilken hos alla icke utan Skada kan affskaffas, intet skadar; så är ej til at neka, at icke många skulle wara, som, när the then en gång tilwahnde Tobaken hastigt aflade, wiserligen therigenom droge på sig allehanda Beswårligheter: doch träffar thetta intet in hos alla; ty hos många, som Tobak affskaffat, heter thet, man besinner sig wäl och fast bättre än tilförne, tå man röfte. Andre åter klaga, at, sedan the öfwer gifwit Tobaken, hafwa the blefwit af allehanda Flußar beswårade; så at thet går med Tobak, som med Koppande, Vomerande och Uterlåtande, nemligen, at, när man har want sig therwid wisa Tider, så måste man sedan hålla fort thermed, eljest är och blifwer man frant, och vti sådant Fall, är Tobaksrökandet ett Malum necessarium, ett nödwändigdt Ondt, eller en ond Nödwändigdt, hwilken förthen skul nyttig, nödig och oumgångelig är, efter man wahnt sig therwid. 3.) Om Tobak ingen Nyttia har? Någre wilja säga, at han vti särskilta Sjukdomar och wid ofund

osund Lust skal hafwa sin Nyttä, som man lemna i sitt Wårde; men hans endaste och förnämsta Nyttä består the-
vtinnan, at han the öfwerflödiga och
flemmiga Wättskor afförer, hwarige-
nom Kroppen ifrån the theraf härröran-
de Beswårligheter warder befriad. Utaf
thenna Grund är Tobaksrökandet, för
feta, wättskiga och flemmiga Personer,
som en öfwerflödig Wättska innehafwa,
tjenlig; thertil med för them, som til
flemmig Hufwud- och Tandwård, onde
Halsar, Snufwa, Hosta och the så
fallade Flußar äro inclinerade. Tobaks-
Clister har ock sin stora Nyttä, wid
wisä Passioner, när andra ingen
Wården göra. Men, som alla Men-
niskjor icke äro af enehanda Natur;
utan man finner många, som en swul-
ten, torr, mager och hetsig Constitu-
tion hafwa, som mehr en Brist, än
Öfwerflöd, af sådana wattenaktiga
och flemmiga Wättskor besittja, och för
them är Tobaksrökandet icke tjenligt, om
the intet, genom long Wahna, thes
skadeliga Effect lärde at afböja. Wid
Tobaksrökandet ser man hos Menniskjor
then

then skadeliga Effecten, som then narcotiske Krafften med sig förer, i ty några oljaktige Dehlar komma med uti Kroppen: ty eljest wore man ingen Torst, Brenning på Tungan med mera fjånande. Then innocente Sanningen öfvertyggar oss, at Tobaksrökningen skadelig är för mästa Dehlen af Menniskjorna. Ty, när the honom första Gången röka, fast än Proportionen lå, emot hwad sedan sker, är knapt til at räkna, försvörja the strax theraf Wämjelser, Beklemningar, Yrhet, så at the kunna hwarken stå, eller gå. Wore thet nu Naturen tjenligit; så skulle thet hos sundt Folk icke en giftliknande Effect upwäckja, och them uti en sådan Confusion sättja.

§. 26.

Om Aderlåtning wid Fullblodighet.

Plethora är en Affect uti Blodens Öfwerflödighet, Abundantia Sangvinis, hwilken uti sin Qualitet antingen ganska god, eller ock intet rätt god är; men

men til sin Quantitet mehr för Kroppen beswärlig, än gagnelig, och theraf är ganska lätt at fatta, at thet är ett tillräckeligt emne, åtskilliga Kroppsens Beswärligheter at åstadkomma. Tecken af Fullblodighet är: när man är munter och frisk uti Kroppen och af en god Constitution, hafwer god Appetit til Mat och starka Drycker, sofwer wäl, och har röd Färg uti Ansigtet, och en tjock uplupen Åder, i synnerhet wid Fötterna, blifwer snart trött, när man moverar Kroppen, beswäras af kortt Andä, när man går up för någon Trappa, finner hastig Omwärling ifrån ett arbetsamt Beswerne til goda Dagar och stilla-sittning. The, som af Naturen ett choleriskt och sangviniskt Temperament besittja, och the, som äro wahne uti Ungdomen wid Näsblödning, mista ofta uti manliga Åhren sina Gylde-ne Ådror. The, som åhrligen wahnt sig til Åderlätning, och äro inclinerade til Blodspättningar och Flusar, Swärmodighet, Hjertklappning, Håll och Styng, Hufwudwård, Urhet, Tandwård, Magtryckning, Colic, Slag, Blod:

Blod, Urin och förstoppada Menfes, alle sådane äro Plethorici, eller Fullblodighet vnderkastade, för hwilka fahrliga Sjukdomar, then bästa Præsertion och Hjelpe-Medel är Uderlätning, allenast therhos följande Diæt obserueras.

1.) At man förr Uderlätningen har lindrigt öpet Lif, och at then sker wid ett wackert Wäder, eller klar Dag.

2.) At så wäl Gamle som Ynge, när förenämde Omständigheter thet fordra, sig thertil beqwäma böra, så at intet the förre eller Gamle, then falska Inbillningen hafwa, som somlige, the ther säga; uti the Gamla måste man kjöpa, och intet taga Blod af them, och hos the senare, eller Ynga, friar första Uderlätningen ifrån Döden: utan om gammalt Folk är wid godt hull, äta och dricka wäl, äro intet matte, utmagrade, och en Uderlätning behöfues, är then them äfwen så nyttig, som en Yng; och the Ynge hafwa intet mer Nytt af then första Uderlätningen, än andre som lätit sig 3 à 4 Gånger Uder.

3.) Efter

3.) Efter vngt Föld böra vti then af-
tagande; men swage och hafwande
Qwinnor vti tiltagande Månaden be-
tjena sig af Uderlätning; så är skadeligit
at aftappa förnytt Blod: therföre
måste Wahnen, Aldren, Krafterna,
Sjukdomen, Constitution och Climatet
väl observeras. Eljest är ordinairt at
taga af Gamla och Ynga 8, 10, å 16
lod Blod, hwilken sidst nämde Wickt
mycket fullblodiga bäst kunna tåla;
men Gamle och hafwade Qwinnor
intet.

4.) Ut Uderlätningen om Mornarne,
på fastande Måga, för them, som kun-
na fasta, är bäst; doch tillåtes them
dricka några Koppar Thé, eller warm
Dricka, förrot. En, igenom ett så-
dant tidigt Uderlåtande, läses och Aldren
bättre til Afstoen, at man intet behöfwer
frukta, thet hon hastigt om Nätterna
vti Sönnen måtte vpspringa, som
eljest ofta är händt, när Uderlåtandet
skett seynt på Dagen. Men skulle thet
hända vti en Chirurgi Absence, tager
man strax en hwit Styfwer, frammar
N til

tilförne litet ihop Ådran, och comprimerar eller trycker Styfswern hårdt på Ådran, så at Bloden stanar, binder sedan en liten Klut, til runden en Walnöt stor, utan på Styfswern, at han sitter wäl fast på Holet, hwaråst Ådren är stucken, så stanar Bloden och Såret läkes strax.

5.) At man på Åderlåtningen intet sofwer, intet går ut i Kjöld, eller rustigt Wäder, intet strax, efter Åderlåtningen, moverar sig förstarkt, ej eller hetsiga Liqueurer dricker.

6.) At man icke uppehåller med Åderlåtningen, genom Dagars wäljande, när then nödig profwas, ej eller bryr sig, om thet är wackert eller rustigt Wäder, eller uti Æquinoctio; fast än då then rättaste och bästte Tiden är, eller ther emellan, ej eller om thet på Foten, eller Urmen ske bör; doch kunde thet ibland för wisa Personer och Omständigheter wara nödigt på Foten; men ser likwäl, för mellan kommande Hindrer och Orsäkter, på Urmen.

7.) At

7.) Alt man intet wänjer sig wid Uderlätning, ej eller then vti oträngde måhl brukar, som somlige, hwilke icke weta hwarföre; utan i Tid och af Inbilning, allenast at efterfölja Mode betjena sig af thensamma; vti hwilken Händelse, then är onödig och vnder stundom högst skadelig; ty, genom Blodets Minskning, blifwer Kroppsens Wärm och Styrckja, som Natursens Skatt, och Lifvs-Andarnas wid Mact hållande fallas, när then utan Orsak och Nöd aftappas, förswagad, theraf swäre Sjukdomar förorsakas, så wida Blodet Lifsens Källa är. Therföre är rådeligast, när något Twifwelsmål förefommer om Uderlätningens Nödwan-dighet, at en förnuftig Medicum consulera.

8.) Alt, emedan många, icke utan Alteration låta vp Adran, är frågan; om man intet kan afwänja sig, eller, utan Uderlätning, mista sin Fullblodighet och likwäl conservera Hålsan? Man har många Exempel therpå, at för then, som har wahnt sig ifrån Uderlätningen

ningen och brukat i Stället Pulvis An-
 spasmoticus hwar Morgon med ett
 par Glas Watten, eller brukat några
 Åhr Brunnar, har thet varit gjörligt,
 besynnerligen när man therhos mycket
 arbete hafwer, och liten Sömn, samt
 litet äta och Watten dricka måste; men,
 som thetta intet hvars Mans Lägenhet
 är, och intet wid alla Sjukdomar,
 särdehles wid afstannade Blod-Fluf-
 sar, låter sig göra; så måste man
 thet säkra för thet osäkra tilgripa,
 när Nöden slitt tillsäjer och
 fordrar.



Bus- och Rese- APOTHEQUE

Fjerde Dehlen.

Hurudan Diæt en Sjuk hålla bör,
samt Vndersökning, huru wida en
Menniskja kan sin egen Läkare wara,
i Brist af en rätt Läkares
Tilgång.

Detta är wäl uti föregående
Sundhets-Reglor, och Medel
någorlunda wist: Men så är
likwäl åtskilnaden, uti then menskliga
Naturen, then förnämsta Omständig-
heten, som Läkare-Konsten swår gör.
Then samma gifwer Orsaken wid han-
den, hwarföre enahanda Sjukdom sig,
vnder åtskilliga Larmor eller Plagg, för-
borgar, och hwarföre enahanda Medel
så många och skiljaktiga Effecter wisa,
at thetsamma, som Olof hulpit, skadat
N 3 Peter,

Peter, och hwad för Peter hafwer ett Gist warit, hafwer hos Olof thet kras-
 tigaste Läkemedel warit. Thetta är od-
 Grunden, hwar igenom bewisas, at
 the så kallade Universal-Medlen, uti
 Medicin, ej gifwas, sådane besynner-
 ligen, som för alla Anstötter öfwer hufwud
 hjelva kunna; utan then mediciniske
 Reglan är fast, at Låke-Medlen, efter
 Utskillnaden i Naturen, och Omständig-
 heterna inrättas måste, så har man inga
 Arcana af nöden. Ehuruwäl man har
 funnit, at ther Lårdom och then medi-
 ciniska Wetenskapen tiltagit, Medlen
 förändras, duktigare, bättre och säkrare
 göras, ther igenom Sjukdomen snarare,
 som somlige föregifwit, afhjelpes,
 hwilka Läkemedel kunna uti wiße Passio-
 ner Universalialia, men ej Universalissi-
 ma kallas. Thenna personliga Utskill-
 naden, efter hwilken, hwar och en för
 sig något egit har, är så wida Utskild,
 at knapt 2ne Menniskjor finnas, som
 uti alla Stycken fullkommeligen med
 hwar andra öfwerensstämma, som til
 then utwärtas Kroppsens Ställning,
 Skapnad och Utbörder afwenwel ses,
 och

och kallas af Medicis differentia individualis: och när then, genom oordentelig Tilböjelse och Appetit, eller Afsty för en Sak, hwilken intet grundar sig på någon blott Jubillning, härkommer, warder hon kallad idiosyncrasia. Efter then samma kan, til Exempel, en intet Smör, eller Ost, inga Roswor, ingen Kähl af Barndomen fördraga; utan, när honom något af thetta owetande förelägges, eller för Ögonen kommer, yppar sig hos honom Bykastning, Wanmäktighet och andra swåra Tilfällen. Mången kan ingen Ratt tåla, ja om Ratten, honom owetande, wyphåller sig uti Rummet, ther han wistas, har han af then samma Känning. Thenna Antipatie war en Commendant vnderkastad uti Wismariska Belägringen, hwilken betjente sig af en Hund, hwart han gick, som alltid måste förvt Kattorna utur Wågen rödja. Så går thet of med somliga starcka Läkemedel, hwilka hos många, som them icke fördraga kunna, til wåga bringa fahrlig Werkan. I sådant Afseende, är för all ting wid thesa Sundhets-Reglor

och Medel nödigt och nyttigt, at hwar och en Menniskja, uti sitt goda wäl-mående och Hälso-Dagar, så wäl, til Sjukdomens förefommmande, som tå han ån på står, gör sig om sitt Temperament och Sjukdom vnderråttad; ty så kunde ett enda Medel wara, til Kroppens Hälja och Själens Underhållning, sufficient, när man flitigt af Erfarenhet märkte och efter Hand gjorde sig sorgfällig om at weta, om han thet förrest intet wet, hwad särskilta Egenheter han besitter, och hwad honom emot är, eller wäl bekommer; emedan then Wårdning och Effect, som then uti våra Kroppar gör, thet allerwisaste Kännemärke är, och på thet Sättet kan man wara sin egen Läkare, som intet annat är, ån weta, hwad ens Natur och Kropp skadeligt, eller tjenligt är, så wida sådant genom Anmärkning och Erfarenhet ske kan. Theraf har man först then Förmohn, när en sin egen Läkare är, och infaller uti en Sjukdom, at han wet, när säkra och bekanta Medel wid handen äro, them i rättan Tid och til rätt Dosis bruka, och sedan, när

these

these ingen widare Effect göra, tydeligen til kända gifwa Sjukdomens Bestaffenhet för en riktig Läkare, i synnerhet i hans främwaro, så Läkaren ej widare Begrep om Sjukdomen äger, än allenast hwad honom berättadt blifwer; på thet han med Wisghet, Patienten Diäts-Reglor och Läkemedel föreskrifwa kan, samt wisare och ordenteligare med honom förfara. Och således går thet an, uti Nödfall, när Sjukdomen är allena, och intet blandat sig, at wara sin egen Läkare, och sig så förhålla, som förr skrifwit står. Men om Sjukdomen med andra Krämpor sammanblandat sig, och man sielf ingen Utwäg, uti en förwirrad Sjukdom, finna kan, är bäst, om thet eljest låter göra sig, med en rättshaffans Medicus consulera, och intet mycket konstla, eller förlänge dröja, ej eller bruka starcka Medel, efter mångas skadeliga Tilräddande, som aldehles intet Begrep om Sjukdomar och Medicamenter hafwa. Uti the Babyloniers Tid, så man ingen ordentelig Läkare hade, gick thetta Manerret an at eureras, och war nödw.

digt. Man satte då then Sjuka på Wä-
 gen, på thet, at the förbigående, hwilke
 någon gång uti samma Sjukdom hade
 legat, måtte kunna honom råda, och
 säja, hwad honom kunde hjälpa. Men
 nu thema Tiden har man icke af nöden,
 at sättja sin Kropp ut på ett sådant Prof,
 som förer Sjukdomen uti Förwiring;
 at en Läkare sedermera har nog at göra,
 förr än han får honom i sin rätta Ord-
 ning igen. Thet är irrtet alltid nog, at
 bruka Läkemedlen; utan vnder skundom
 äro åtskilliga Egenskaper, hwilka til
 Curen ärfordras, nödige och angelägne
 at weta, som 1.) En rätt Sjukdomens
 Känning; 2.) Noga Undersökning om
 Orsaken, Naturen, Lefnads- Arten &c.
 theraf Sjukdomen kommit. 3.) At ut-
 wälja och ordnera rätta och til Sjuk-
 domen lämpeliga, hälsosama och säkra
 Medel, Diæt, Stunder och Tider,
 wisä och determinerade Doses, uti
 hwilken Quantitet Läkemedlen, efter
 Sockets Skiljaktighet, böra ingifwas.
 När nu alla thesa Omständigheter, wid
 the lekamliga Medlen äro med För-
 siktighet confidererade; är ändoch thet för-

förnämsta och högstangelågnaste öfrigit; Nämligen, at en Menniskja går til then största Läkaren, hwilken lagt Menniskjan Sjukdomen vppå, och sig med honom försonar, samt är nögder, hwart thet gäller, och med yttersta Förmågo sina Sinnens Rörelser tilfreds ställer, brukar the andeliga Medlen, samt lemnar sig vnder Guds Styrelse; ty då brukas the förordnade Läkemedlen rätt och gjöra sin bästa Vården. Man har Exempel, at många Sjuke, som vti swåra Sjukdomar varit stadde, ingen Restitution eller Effect af Läkemedel funnit och årfarit, förr än the varit förnögde i Gudi, och brukat sina Salighets-Medel: då Sjukdomen fortit therefter ändrat sig. Här af kan man se, at ett godt samwete och förnöjsamt Sinne äro the förnämsta Medlen, som mycket til Hålsan contribuera. När then Sjuke då en förständig Medicus, med hwilken Merike och Wärmeland försedde äro, antagit, sig honom tiltrodt, och omständeligen för honom berättadt, så mycket han self wetadt och gjörligit varit at förstå, som en Medicus weta bör om en sjuk Menniskjas

niskjas Tilstånd; åligger Läkaren hos sig öfwerläggja och efter tänckja, innan han til Läkemedlen skrider, hwad för honom står til gjöra; doch wore bäst, om Gjörligheten thet tillsade, at then Sjuke personligen stältes Läkaren för Ögonen, så han sielf kunde Berättelse gjöra om sin Kropps Constitution, Krafter och hela Ypförande, och Läkaren kunde årfara Pulsens Gång och Sjukdomens Af- och Tiltagande, samt med större Fördehl, gjöra Anstälter til Curen fortsättjande, och följacteligen bättre the swåra och confuse Sjukdomar bota. Ty fast ån en långt aflegsen Medicus kunde af Patientens utskickade nog Underättelse om Sjukdomens Bestaffenhet inhämta; så kan åndoch thet förnämsta glömmas, eller ej begripas, nemligen sielfwa causa morbi, eller Orsaken och Ursprunget til then påstående Sjukdomen: så at vnder stundom swåra Symptomata sig wisat, som af följande Barn-Reglor och Sjukdomar synas: som när Epilepsie eller Feber-Hetan sig yppar, alla Analeptica och Feber fördehlade Medel intet särdehles gjöra til

Saken;

Saken; om Matskar hos Barn äro
 Grunden til Sjukdom och stark Wård,
 alla wård-lindrande Medel ej kunna
 något göra; som ock, när en wahulig
 Blod-Fluß, som Nåseblod, eller hæ-
 morrhois hastigt afstannat, och the intet
 hjelpas til råtta igen; utan man har
 Affickt på andra Omständigheter. Och
 när thetta alt är wäl observerat af en
 Läkare; så är theremot Patientens Plickt
 och Skyldighet, at stricte efter Läkarens
 Föreskrifning lefwa, och inga andra
 Medel bruka emellan, när han eljest har
 Tilfålle, at thet ordineras af en förnuft-
 tig Läkare sielf: fast än Smaken af Me-
 dicamentet wore angenäm eller oange-
 näm, Medicamentet bekomme honom
 wäl, eller illa, och thet wore aldehles
 emot hans Natur at ujutat och brukat;
 ty många tåla icke Båfwergiäll, Safran,
 Neglifor, Muscus med mehra, hwilket
 för en Läkare omöjeligt är at weta; ther-
 före bör Patienten ej gripa til andra
 Medel, som sadet, förr än han låtit
 Läkaren thet weta och gifwit tilkänna,
 hwad han tyckt om Medicamentet, be-
 synnerligen, när ett Quantum theraf in-
 tagit

tagit är, om han befunnit sig wäl ther-
 efter, och bör dermed intet vidare fort-
 fara, utan Läkarens Förfrågan; ty
 hwart och ett måste hafwa sin Dosis,
 och således efter Läkarens godtsinnande,
 continueras, om thet behöfwes och
 nyttigt är. En thet är intet nog, at en
 Läkare, med all Försigtighet och Flit,
 gör sin Skyldia; utan then Sjuke, som
 vnder honom är, måste ock för öfrigit
 göra sitt thertil, med all Tilbörlighet.
 Sedermera, när Sjukdomen hafwer
 gifwit sig, och man restituerad är, måste
 man ej eller alldeles låta blifwa Läke-
 medlen; ty då kunde man få förra Sjuk-
 domen tillbaka, som fahrligare wara
 torde, än tilförne: utan bruka sådana
 Medel, som, til Hålsans och Krafternas
 Understödjande, nödiga wara kunnat, at,
 när Sjukdomen rätt blifwer hand-
 terad, och Naturen får thet Onda utur
 Kroppen Urbeta, man må bättre Hålsa
 njuta, än man tilförne haft hafwer.

Härwid frågas, om the inrotade,
 eller som Medici them kalla, morbi
 Chronici, som Hypochondrie, Hectic,
 Poda-

Podagra, Twinsot, Swindel och flere hårdnackige Sjukdomar kunna cureras? Swaras som förttast: Utur Prognosi synes vnder stundom, at thet wäl möjeligit wara kunde och sådant låte sig gjöra, efter thet ena Medlet bättre och säkrare hjälper, än thet andra, när therhos Diæten observerad blifwer; så är också sant, at thet icke hos alla möjeligit, utan fast ofta, ogjöreligt är, abandonera eller förändra Lefnads-Orten, Profession, och Boningen, hwaras Sjukdomen härstammat, at sådane Passioners affskaffande är många Swårigheter vnderkastad, synnerligen när the ofta igen komma, och af en Wahna sättja sig fast uti Kroppen. Doch har man Exempel haft af them, som therifrån blifwit befriade: en som haft Swindel, swaga Dgon och swagt Hufwud, hafwer, när han öfswergifwit ett trålsamt studerande, och tagit sig en annan Syndsta före, aldehles blifwit curerad. Som nu then ene befriad af thet ena Onnda, så blifwer en annan befriad från ett annat.

Podagra, hwilken wäl för incurabel räknas, när then har satt sig och är inrotad: hon kallas almänt the Nikas och stora Herrars Sjukdom, efter then wid goda Dagar och delicat Lefwerne bästst triswes; ehuru wäl Bönderna wid Menströmen, och andre, som förnögne äro, och intet, som theras likar, arbeta, utan gjöra sig goda Dagar, äfwen wäl af thenna Passion kunna beswäras, hwarom Doct: Junker anförer: Conspect: Medicinæ Tabul: de Podagra pag: 422. 4 à 5 Exempel, nemligen, at, när these senare blifwit fattige igen och Brödet med sina Händer måst förtjena, eller en Bonde i Wina Länderna begifwit sig in uti Ol-Länderna, hafwa the aldehles ifrån Podogra blifwit befriade. Och så går thet med förenämde Sjukdomar, tå alla Omständigheter noga i acht tagas, Medlen och Diæten rätt brukas, alla lägelige och mistänckta Orter och Orsaker til Sjukdomens wid Macht hållande abandoneras, så kunna wäl sådane Sjukdomar botas och vphäfwas. Och när

man

man således alt thetta observerar,
 samt förhåller sig, som uti these före-
 nämnde fortta Sundhets-Reglor nämnt
 är, kan en Menniskja, näst Guds Bi-
 stånd, hinna thet Måhl, som af
 then Högsta henne före-
 lagt är.



Sundhets = Rim.

Drick intet och åt icke mera, när knapt tu
 åst nögder och mätter;

Gnus litet, sup litet, rökl lagum, och sitt icke
 vypte om Nätter;

Bruk sparsamt Salt, ampert, båtst, bittert,
 sött, surt, så ock Allskogs = Bedrift;

Tjockt Drycka, grof, stlemmig, hård Spis, och
 falska Läkare, och Läkedom cassera, som Gift;

Drick achtsamt kallt, när tu åst warm, kyl
 icke Bröst, Hufwud och Mage,

Ät långsamt, lagom warmt, sof sparsamt,
 Tarfs = Frihet, tig ingen betage;

Fly Brede, Sorg, Afwund, tacks Gudi, råds
 icke, och ofta movera tin Kropp,

Knapt tarfwer Tu tå Läkaren, men har om
 tin Hälssa godt Hopp.



Bus = och Rese =
APOTHEQUE

Femte Dehlen.

Föräldrarnas ömma Omförg för
 ett Spenbarn, samt Skjotsel wid
 Koppor och Måflingar.

§. I.

Swad kan för Modren berömliga-
 re och anständigare wara, än en
 nödig och förnuftig Wetenskap
 åga, huru hon sitt sund = födda barn, til
 sin egen Lising, genom tjenliga och
 nyttiga Vnderrättelser, sundt vppehålla
 kan: som beqwemligen thenne lilla
 Tractats Femte Dehl utwisar, och lärer
 them, som sådant tilförne ei wetat. Så
 at för, än Barnet med Sjukdom och
 Krämper blifwer angripit, sådant på
 ett försicktigt Sätt afwändas kan, alle-
 nast man gör sig then Modan at thesa
 få Blader ofta genom läsa. Sjelfwa

Hufvud-Puncten häraf består thet vtinnan, at Föräldrarna thet ny-födda Barnet vti ett naturligit Sundhets-stånd vnderhålla sökja, och alla, så wäl tilkommande, som påstående siukliga Tilfällen i Tid och med all Siit förebygga och förekomma.

§. 2.

När ett nyfödt Barn får första Mjölken, som kallas Colostrum, af sin Moder njuta, laxerar then samma Mjölken, och är then våtsta Mensning, som then tjocka, och sega Slemmen och gröna, eller swarta Materien, afföwer, hwilken kallas Meconium; och om sådan Mjölck intet alltid kunde bekommas; måste man ändoch intet, på 24 Timar efter Födslen, låta Barnet annan gammal Mjölck åtnjuta, eller förr, än thet blifwer rensat af the första Excrementerna, som eljest skje kan, med Tilhielp af litet Benitt-Säcker och Mandel-Olja, en Théé-Skjed med Rhabarbar-Syrop, eller några til 8 Droppar Tinctura Rhei. En berömd Medicus, Spigelius säger förthen skul, at then nya första Mjölken är ett födande Medicament, thet Na-
turen,

turen, til then Andan, genererar, at thet måtteligen må nåra, samt helt sakta och lindrigt, efter Barnets Swaghet, Larmarna röra, themed the första Drenligheterna, som aldrig utan Fahra i Kroppen sig vppehålla, afförde och bortskaffade warda.

§. 3.

The wårsta och wahnligaste Passioner, som Barnen utwårtes beswåras af, åro sårst Hufwud, smått Inasbell, Skabb och Bolder, skarp Urin, hwaraf the blifwa hudlöse: Therföre bör man åkta Barnet för starck Kjöld och Heta och för förkyldt Hufwud, samt at Animan intet förnycken salt Mat åter; ty thet är myttigt, gifwa henne saftig och löß Mat, om Barnet eljest intet förnycket puzigt är, och swag Drycka, så framt Animan intet förrovt hysar en saltig Dyscrasiam, Apostemer, eller Skabb. Ar Barnet af ett såradt Hufwud plågadt, gör förenämnde Præservativ godt, när Barnet therhos hålles wid ett öpet Lif, baddas med warm Ugg-Olja eller Drycka, och sedermera så bewaras, at thet Onnda intet slår in tillbaka.

§. 4.

Hwaråst mycken Syra vti Mjölken är, förorsakas lätteligen Ysta vti Barnens Maga, då Absorbentia theremot gjöra särdehles godt; ty ther igenom och tillika blifwer then nödige Transpirationen befördrad, såsom när præpareradt Hjorthorn, Kräftstenar, eller Pulv. ad Acredin: med litet Cinabar: Nativ: gifwes, eller ock af vårt gubla Barne-Pulswer, eller af Marckgrefwe-Pulswer; men äro the förstoppade, då brukas Tinctur: Rhei til 8 à 10 Droppar emellan, en Gång om Dagen.

§. 5.

Barnen böra af renliga Personer skjötas; och bör man intet, genom Konst, eller med Wåld, them til Sömn twinga, såsom medelst starck Wagning och Dants på Uemen, ei eller för bittida och ofta med sömn-gjörande Medels Tilhjelp, för Modrens, eller Ammans, Lätthet och Commodité skul; ty thet förra åstadkommer Kräkningar och Dar-ring, och thet senare förorsakar Dumhet och andra ledsamma Accidentier.

§. 6.

§. 6.

En gammal Amma, eller Mjölck af henne efter ett Åhr, eller mer, är intet så tjenlig för ett ny födt Barn, som en ny Amma och thes Mjölck; ty then gamla Mjölcken är förmåktig, och innan Barnet wid thenna Wahnt blifwer, förorsakas ofta swåra Krämpor och Obstructioner, så Barnet, wid et lindrigt öpet Lif hållas bör, doch intet wänjas mycket wid Stol-Piller, Ljus eller Clystier. Men til at förbåtra Mjölcken, kan man betjena sig af ett ofta approberat D. Hoffmans Krydde-Thée, som består af Scorzoner-Rot 2 Lod, Lakritz-Rot 1 Lod, Ehrenspris 2 Händer fulle, Stiarn-Anis 2 Dwintin: thetta tillsammans blandat, som ett Théé, och theraf en njupa vti Théé-Kannan lagt, med godt Kiälle-Watten lindrigt opkokat, må Amman hwar Morgon något dricka af, och Barnet af thetta Théet, med Mjölck blandat, gifwas. Eljest kan ock Amman taga in af thet wahuliga Mjölck-Pulswer ett Dwintin om Morgonen, och sedan åta sådan Mat, som med Anis och Fenfåhl kryddad är, hwarige-

nom hennes Mjölck blir förtunnad, som hos Barnet en lindrig Öpning förorsakar, och således blifwer thet befriat ifrån Butref och Obstructioner.

§. 7.

Ummen mister ibland sin Mjölck, eller ock blifwer hon siuk, när hon, ifrån ett magert, til ett fett Kjöf och delicat Mat kommer; men brukar hon sin wahnliga grofwa Spis, får hon sin Mjölck igen: therföre måste hon efter hand wänjas wid then Spis, som hon skal vnderhållas med.

§. 8.

Ett ny födt eller Spenbarn bör man intet för bittida med tjock Wälling belasta, ej eller stadiga och oordenteliga tuggor gifwa, i synnerhet sådane, som af osunda Ummor och gamla Personer, hwilka en illa luktande Ande hafwa, tuggade äro; ty genom sådanna Personers spott, hwilken med tuggorna beblendas, warda the måste Siukdomar Barnen tilbrakte: utan Wälling måste them efter hand gifwas, i förstone tunn
tilla-

tillagad, och sedermera stadigare efter
Barnets Ålder.

§. 9.

Then Wälling, som Barnet njuta
skal, bör wäl intet göras af Mjöl,
Mjölck och Såcker; ty en sådan Närings-
Art kallar Dolæus ett Lim eller Klister,
hwarmed Papper klistras, utan af rif-
wit Bröd, Mjölck eller Watten, med
litet Såcker, som är nyttigare och bät-
tre, hwilken ock förwahras bör, at then
icke surnar; emedan, när mycket fo-
kas och ofta wärmes, kan thet lätt
hända, at then gör Bukref; Står
ock thenne Wälling intet förtäckt, så
kunna spy Flugor komma och lägga sina
Ägg theruti, af hwilka födas Matskar
hos Barnen.

§. 10.

At en rätt Diæt hos Barnen i acht
tages, är mycket angelägit; som ock at
intet lemna Barnen små Slickor, eller
Pigor i händer, hwilka ofta, så snart
Barnen börja gråta, eller wisa sig mis-
nöjde, strax mätta them med Mat;
D 5 eller

eller Amman gifwer them Brösten, när Barnen hålla vp Munnen vnder skrikandet, och thet med Wåld; eller, gifwer them Wålling och Mjöld, at Barnet, så framt thet icke wil qwåfjas, måste swälja, ther doch ofta, af mycken Mat, Njupning och Ref för orsakas; och en wåt Linda, eller skarp Urin, är skulden til Barnets Gråt. Timæus af Gulden Klee på minner, huru en Moder, eller Amma, all möjelig Försigtighet bruka måste, at the ett Spenbarn intet ofta och med mycken Mat belasta, hwarefter icke allenast små Krämpor, utan ock Förstopning, Bukref och Hjertsprång följa. Doct: Hoffman har befriat ett Barn ifrån Slag, ther igenom allenast, at han afhölt Barnet ifrån then myckna Måring, som thet förr vt njutit hade. Thet kan jag ock sielf intyga mig vara håndt, at jag ett Barn om tre fierdendehls Åhr har haft, hwilket en tjock, stark och robust Amma, som mycken Mjöld hade at gifwa, gaf dia, hwar igenom Barnet uti 4 Beckors Tid, 9 à 10 Gånger om Dygnet bekom Hjertsprång; men när Amman afskaffad blef, och Barnet intet annat njöt 4 à 5 Dygn,

Dygn, än allenast Loca-Watten i Påsk-Tiden, förswan aldehles Hjertsprånget; therföre är högstnödigt, at gifwa sådanna späda Barn litet och ofta, samt noga Orsaken til theras Misnöje undersökja.

§. II.

Ut Ammans Sjukdom och seder kunna in vppå Barnen brakte warda, wittnar Helmontius sig hafwa obseruerat; Nemligen at fåttje-fulla, fåta och arga Ammor sitt obetänckta och onda Wäsende Barnen, genom diandet, inplantat och incorporerat hafwa.

§. 12.

Amman bör intet med för mycken delicat Mat underhållas, hwarigenom hon intet allenast blifwer fullblodig, utan ock uti goda Dagar fåttjefull, så at hon sedan then skadeliga Kjärkeken vphitsar, hwar igenom Barnet warder uti fahra satt, för Krampa och Slag. Doct: Verheyen säger: at så wäl Modren, som Barnet, och thet nya fostret äro, uti sådant Fall then ögonstkenliga Sahran under-

vunderkastada, hwilket Erfarenheten nogsamnt wittnar, at Barn, hwilka af hafwande Qwinnor äro upammade, intet hafwa sitt Lif högt brakt, och så länge the lefwat, warit siuklige och fallande Soten vunderkastade. Om nu en hafwande Qwinna, eller Moder, ett Barn med godt Samwete kan daggia, lemnas til andras Omdöme.

§. 13.

När Nödwändigheten thet fordrar, at man en Amma för sitt ny födda Barn wälja skal, tages följande Reglor i acht.

- 1.) At hon intet har gifwit dia öfwer 3, 4 til 5 Månader, om man henne intet strax efter Barns: Börden eller Sängen, kunde erhålla.
- 2.) At hon ej en lång och mager Menniskja är, hwilken en wattenaktig och gallaktig Mjöldt hafwer.
- 3.) At hennes Alder är emellan 20 til 34 Åhr.
- 4.) Then, som wid sin Barnsäng, intet warit wårdslös eller förkyld.
- 5.) Som utaf en poreus Kropp, gladt Sinne och Humeur är; ty sådanna älska gemenligen Barn, ther emot andra onda, och lata ett hemligit Hat emot Barnen bära, särdehles när ingen mer til-

tilstådes är. 6.) At hon renlig och full-
 komlig sund är. 7.) Som intet vnder
 Dägningen sina Menses bekommer.
 8.) Som inga Fehl på Sgonen hafwer,
 på hwilket Barnet ser, och lærer sig
 blifwa winögder, ej eller hyser några
 grofwa Ödygder. 9.) Vtas Mjölckens
 utwärtas Beskaffenhet, tager man in-
 gen Amma; ty thet slår ofta fehl, och
 Mjölcken förändrar sig ofta, och, som
 Mat och Dryck är, så är ock Mjölcken.
 10.) Therföre bör Amman hållas uti
 medelmåttig Kost och Naring; ty så wäl
 Brist, som Öfwerflöd uti Mjölck, ska-
 dar Barnen. 11.) En blå Mjölck gifwer
 til fänna, at Amman är wäl försedd
 med Mjölck; ther emot en Mjölck, som
 är hwit, seg och tjock, utwisar Contra-
 rium.

§. 14.

All hastig Sorg, Wrede och Skrämsel
 gjør en Alteration uti Mjölcken; therföre
 måste Amman intet lägga Barnet til
 Bröftet förr, än then altererade Mjölcken
 är afmjölckad; ej eller bör Amman gifwa
 Barnet, strax på Wälling, Bröftet,
 utan,

utan, som Varandæus säger, en Tima
åt minstone therefter.

§. 15.

Intet måste en mjölk-riker Amma
gifwa ett spädt Barn mycket at di, när
hon märker en Heta, eller liten Feber,
wara för handen; ty då måste hon heller
låta Barnet litet gråta, och uti then
starcka Törsten Barnet har, hwilket
fännes wid ett heftig diande, icke dricka
mer, än som sundt är; ty eljest öfwer-
lastas Magen och Febern ökes; utan
Barnet måste hon daggja ofta, och litet
i sänder, eller gifwat Mjölck med half
parten Watten vpspadd, och therhos
hålla sig wid the swagaste Drycker.

§. 16.

När Barnet börjar skrifa, eller grå-
ta, och ingen särdehles Sömn hafwer,
gifwes thet först 2 à 3 Gånger om Da-
gen af Barn-Pulswer, och ibland,
hwar annan Ufton, en Théé-Skjed
af Walmog-Syrup, Diacod: montan:
fallad, så framt eljest intet Fehl på
Barnet synes. Har thet Törsten, så
tages

tages af Berberis- eller Rosen-Syrup
 I Lod, och blandas med I Qwintin Pul-
 vis Antispasmodicus, vti en Thé-
 Kopp, tillsammans, hwar af Barnet
 som oftast om Dagen strykes med en
 Sjäder i Munnen.

§. 17.

Intertrigo kallas thet, när Barn äro
 hudlösa, eller wäskiga vnder Sakan,
 Armarna och Dronen ic. då gör Råg-
 eller Swete-Mjöl, när thet wäl vnder
 Brödet är bränt, så at thet intet klistrar,
 med litet hwitt Nicht, eller Blyhwitt
 blandat bättre, än Mast-Mjöl; ty theri
 kunna lefwande Ugg liggia, ej eller har
 man altid thetta sidst nämnda, så wid
 hand. Thet bästa och säkraste är, at
 pudra Barnet med Moss-Mjöl, eller
 Frö, som kallas Sem: Lycopod: när thet
 med litet Tutia, eller Nicht, blir blan-
 dat, som intet klistrar, tepper eller kyhlar
 Swett-Hålen, om något Utslag wil
 fram, then at kunna hindra.

§. 18.

Convulsioner, eller Hjertsprång, haf-
 wa altid hos Barn en causam materia-
 lem

lem eller occasionalem til Grund, hwar efter man måste se. Hos små Barn har man ock ofta til Grundfats Skabb, Skorf, mycket Slem och heftig Wårk, hwar af Krampdragning följer; eller ock, när Modren, eller Amman, sörger och chagrinerar sig, följer theraf löst Lif, som nyttigt är; men Obstruction skadelig, och måste hjelpas, af Tinctur: Rhei, hwar Dag I å 2 Gånger, til 8, 10 å 12 Droppar intagen, och sedan ibland med Analeptis, som är Marggråfwinnen-Pulswer, Pulvis Antispasmodic: och Printsens-Droppar, samt Leipziger Huswud-Pulswer.

§. 19.

The båtsta Analeptica hjelpa intet särdehles, om intet causa morbi, Sjukdomens Orsak, blifwer ändrad; Hårrörer Sjukdomen af Tänder, Matskar, Skabb och Koppor; så måste han med sådane Medel utdrifwas, som thertil tjenlige och nyttige äro; men äro these ofwan-nämnde Omständigheter intet i wågen, Tänderna framme och Matskarna utförde; då gifwer sig ock Hjertsprånget. Skulle Naturen fått Wahn, då brukas

kas med Nyttå Analeptica, och om Hostan, som gjårna följer therhos, håller vti, kunde ibland med then lindrigt af- förande Tinctur: Rhei och Printsens Droppar, efter Ålder och Krafter, in- tagas.

§. 20.

Når Tanderna vilja wål fram, för- spörjes gemenligen Diarhæa hos Bar- nen; men vilja the intet så, Förstop- ning, som tillika förorsakar Hjertsprång, och utan Feber, hwilket med ett Lave- ment eller Tinctur: Rhei hjelpes. Ut- wårtes kan man Tand- Kjøttet med litet Glåsk, vti warmt Hånnings- Watten doppadt, låta stryka eller gnida; men at skjåra vti Tand- Kjøttet är osåkert. Warm Blod, vti kammen tagen, af en swart tupp, och påstruken, hålla somlige före, wara mycket god. Sker Tand- Utspriekningen vordenteliga, at Baktänderna komma före, ån the fråmsta, eller komma the tillika, står Barnet i Fahra om Lifwet, för then starka Kåndslan och Plågan theraf.

§. 21.

Vti alla Barn-Sjukdomar är merendels goda Tefen, när Näsan begynnar wätiskas, eller rinna; men vti Kopporna, och wid Tand-Vtsprickningen kan man intet säkert rätta sig therefter; ty Naturen har sin drift til Hufvudet: then skarpa Fuktigheten med Hostan, sätter likafullt Barnet i Fahra.

§. 22.

Har Barnet Ref, eller Slem, och Syra vti Maga och Tarmar, som synes af mycket Skrik, Spritningar, och gröna Excrementer; så bör Modren, eller Amman, som gifwer dia, achta sig för all Frukt, Saltmat, surt och tjockt dricka, ej eller må the vara obstruerade, och intet linda Barnet hårdt: ty sådant gör slika Sjukdomar wärre, så at inga Medicamenter sedan göra särdehles wärckan, om icke thet förre hämmas, hwilket genom Laxantia af Laxér-Thee, Manna, Swiskon, och hos Barnet med Barne-Pulsiver och Tinctur: Rhei fördrifwes.

§. 23.

När Amman går vti Kjölden med tunna Kläder, bara Bröftet och Fötter, förorsakar thet Hosta och Snufwa hos Barnet. En stark och robust Amma, som mycket hafwer at gifwa dia, är för ett frukligt och flent Barn intet nyttig, ty thet är theraf sällan sundt; therefore måste en sådan Amma afmjölka sig ibland: och en mager Amma, som intet särdeles hafwer at gifwa dia, måste Barnet förse med Mjölck, eller Wälling, och koka åt sig Senkåhl med Mjölck, eller taga af Mjölck-Pulsweret, som fins på Apotheken, hwilket Mjölcken förmerar och förbättrar.

§. 24.

At ett Spenbarn tages för hastigt vtur Waggan, Sängen eller Lindan, när thet är warmt, eller swettigt, och bäres vti ett kallt Rum, för ett kallt och fuktigt Fenster, om kalla währ- och höst-qwällar, är högst skadeligit, och tilförer Barnet samma Passioner, som vti föregående §. nämnde äro; om Utslag wil wara, eller är framme, slår thet tillbaka,

och åstadkommer swåra Tilstöter hos Barnen.

S. 25.

Når Barnet skal wånjas ifrån Modrens eller Ammans Mjölck och Bröst, måste thet en eller 2 Månader förrovt efter hand then Spis eller Dryck tilwånjas, som thet sedermera njuta skal; at icke Barnet, genom en alt förhastig Omwårling af Närings-Medlen, må i Sjukdom infalla. Intet må Amman om Nätterna öfwerlasta Barnet med kallt Drycka.



Hwad wid Kopporna, Varioli, och Måslingen, Morbilli, är at observera; emedan thet mycket angelägit är at weta, af hwad Art the äro, antingen onda, eller goda, och på hwad Sätt the böra skjötas.

1. De wärsta Koppor plåga wara, som liggia djupe, samt hetlige och spetsige äro, samt löpa ihop.

2. När the siol-bruna, bleka och swarta, eller, som Fleckarna uti Fleck-Febern, äro til anseende.

3. När en stinckande Unda håller med uti en Feber, Blod-Urin, samt Näsblod, och en blodig Stolgång, efter Utslaget, tillkommer, och när Kopporna äro små, med blod Watten upfylta, intet-utslå, eller någon Materia gifwa, och när Venen til Knäen äro mycket falla, och

emellan Skuldrebladen och på Bröfket komma många Koppor; när efter Vtflaget kommer Hjertsprång, eller Barnet mår wäl i förstone wid Vtflaget, och sedan får Feber, eller ock finner sig wärre om Nätterna, än tilförne, så äro these alle fahrlige Tecken.

4. När Barnet får uti Begynnelsen hetsiga Drycker, eller Medicamenter, slå Kopporna mycket ut, och blifwa fahrliga, i synnerhet när en starck Sång- och Kammar-Hete tilkommer; ty then forcerar Ebullition uti Blodet, hwilken intet är lätt at nederläggia, utan continuerar och gjör öfwerflödiga Koppor.

5. Kopporna plåga ordinairt, emellan den 3die och 4de Dagen, utbrista, och the äro gemenligen goda; men the, som then första och andra Dagen låta se sig, komma ut i en oordentelig Winkethet, och, fast än the synas wäl wid Vtbråtet; hafwa the doch på Slutet Fahra med sig.

6. Koppornas oordenteliga Utslag wisar sig ifrån then 3die til then 4de å 5te Dagen, och dröja vidare til then 7de, ifrån then 7de Dagen mogna the til then 11te Dagen, och ther ifrån til then 14de Dagen torcka the bortt. Alla långsamma och på then 5te Dagen framkommande Koppor hafwa måst goda Teken med sig.

7. Blifwa Kopporna, uti the första 3ne Dygnen, förhindrade, genom kall Luft, eller ock genom stark Wärma och andra Medel för hastigt utdrefne; så at the förr then 3die Dagen, eller ock 3 å 4 Dagar efter åt, framkomma; så går thet på begge Sätten intet utan Fahra af: ty wid ett hastigt Utslag, får Patientten ibland en sådan Ångest, at han intet wet, hwart han skal wenda sig, och således, genom then ringaste Irritation, blifwer Naturen åfwen wäl uti Förwirring satt, at hon sitt goda företagande måste aldehles nederleggja. När Hjertsprång eller Epilepsie i förstone, utan Heta helt oförmodeligen på

kommer, så blifwa Kopporna gärna goda.

8. Tjocke, fete och pussige Barn få gärna många Koppor.

9. En modererad Näsblod, wid Koppornas påstående, är god i förstörne; men, om Naturen går för wida, måste then med litet lindrige, kyhlände och absorberande Medicamenter hjälpas, som Pulvis Antispasmodicus, Conchæ, Corall: Rubr: & Ocul: Cancrî, eller Pulv: ad Acredinem.

10. Obstructioner wid Kopporna äro intet skadelige, när the intet någon Incommodité, eller en starck Heta med sig hafwa. Men hålla the uti 4, 5 à 6 Dugn, och Heten samt Obstructionerna förhindra Utslaget, kunna the hjälpas med några Gran Salpeter ingifne, Pulv: Antispasmodicus, eller en applicerad Säckel-Mandel, eller Kula; men intet med hettsiga laxerande Medels intagande.

II. En lindrig Swett, på the första 4 Dagnen skadar intet vti Kopporna; men sedan Utslaget skjedt är, måste man achta sig för sådana Medel, som förorsaka widare Swettning.

12. Alla Koppor, som stå stinna och hwita, som Pärlor, äro goda; men falla Gröpor vti them, äro the intet mycket at tro.

13. När Kopporna komma, med en stark Diarhæa, intagas lindrige Absorbentia, eller Adstringentia, som äro Pulv: Panonicus; och Absorbentia, som äro Pulv: ad Acredinem: för alla Skarpheter, Syra och Salsbränna, af hwilken en liten Knifsvdd gifwes vti Sl-Ost-Wasla, eller Watten; ty, när Naturen hafwer sin Excretion på thet ena Sättet förmycket, hafwer han förlitet på thet andra, och Kopporna komma intet vt. Wid ett lindrigt öpet Lif, eller Diarhée, har man ock förmärkt goda Koppor, när Barnet af Begynnelsen varit inclinerat, och wahnt

wid löst Lif, hwilket man intet gärna för hastigt bör stilla.

14. En Sort Koppor komma hastigt, och snart i Högden och Bredden; men hafwa intet en wid röd Ring omkring sig; och sådanna falla the på Tyska Spis, Pocken: the blifwa temmeligen höga och bekomma en wattenaktig Materia i sig, inom kortt Tid, och these torcka intet, utan gå sönder och flyta ut, som Wäder- och Watt-Koppor, och hållas wara mycket lindrigare, än the rätta Kopporna. The tunnaste och swagaste Liqueurer, som Spis-Öl, Théé-Watten, Öl-Öst-Wasla, äro altid bättre för Amman och Barnet wid Kopporna och Måblingen, än alla starcka och hetsiga Drycker; salta eller starcka Kjøtt-Soppor äro intet så tjenliga, som Hafre = Pärle = och Korngryns Soppor.

15. Märkwärdigt är, at the flesta Menniskjor thenna Spukdomen intet mehr, än en Gång, bekomma; ty sällan
sker

sker thet 2ne Gånger, och ännu mycket mehr sällan 3 Gånger; ehuru wäl the, som intet haftt Kopporna vnder Fötterna, thesamma än en Gång kunna be-
komma, som man ej så slätt måste för-
kasta.

16. Sidst är at märka om Kopporna, at, som en god Diæt vti förstone i all ting bör observeras; så är thet likaledes skadeligit på Slutet, när the alla äro mogna, och astordade, och har äftwen wäl Fahra med sig, när delicate Personer för bittida gå vti Kölden, i fria Lufften och rustigt Wäder.

17. Och som Måblingen, eller Morbilli, sig intet gärna förr infinna hos några; än då the redan haft Kopporna, så framit the intet, som en Lands-Sjukdom i swang gått; så at, då Måblingar komma först, så ha the måst alla Omständigheter, eller Symptomata, som Kopporna, så at vti Begynnelsen swårt är at göra Skilnad, förr än på then 3die Dagen, då Utslaget rätt synes, hwilka ock på lika Sätt böra

böra skjötas, som Kopporna. Men hos Mesling är intet Inflammationen så heftig, och then hafwer intet så stor Fahra med sig, som hos Kopporna; ehuru wäl Medici hafwa anmärkt, at these somliga Uhr warit fahrligare, än andra. Eljest är thet intet heller at befrukta af Måslingen, at then går tillbaka, när han är först richtigt utslagen. När Måslingen några Dagar wahrat, låter han en fiällaktig Hud efter sig, och ehuru wäl han uti Ansiktet en sensibel Heta uti Huden gör; så är then doch intet at likna med then Wårck, som Kopporna förorsaka.

18. Wid onda Halsar och mycket Glem i Koppor och Måsling, är thet fahrligt at spruta något i Halsen; utan man kan som oftast låta the Sjuka slicka af wild Balmoge = Syrup. Syrup: Papav: Errat: eller Aqvilei Syrup.

Se här om Doct: Hulderici Pelargi Observationes Clinicas & Doct: Stahls, som

som ock Doct: Hoffmans Abhandlung
der Blattern und Masern.

Hwad mera om Barnsiuka och thes
Eilstöter, som Medicin ärfordra, är
at nämna, ses vti Första Dehlen
eller Hus-Apotheket.





Til hwar och ens Beqwemlighet, har man bifogat en Förteckning, på hwad, som uti Hus-Apotheket här i Örebro finnes, samt therhos the billigaste Prisen utsatt, at Inwånarna ej må täncka, at man thet för sin egen Nyttå gör, utan at man them theruti tjena wil, och at af these bekandte Husmedel, när the wilja här ett och annat igen fylla låta, the them här ock på andra wål försedde Apotheker bekomma kunna.

Dti ett sådant Apotek finner man Rmt:
 följande. Dal. Öre.

Balsamus Vitæ S. 2 Lod	=	12.	0
Elixir Contra Hysteric: 2 Lod	=	3.	0
Essent: Amara 2 Lod	=	3.	0
Essent: Mirabil: 2 Lod	=	1.	0
Tinctura Pectoral: 2 Lod	=	3.	0
Tinctura Bezoartic: 2 Lod	=	3.	0
Theriac: Venet: 8 Lod	=	4.	0
Mixtura Simplex 2 Lod	=	2.	8.
Liquor Cornu Cervi Succinat 2 Lod	=	4.	16.
Elixir Stomach: aperitiv; 2 Lod	=	3.	0
Roob Sambuci 12 Lod	=	1.	0
Essent: Alexipharmac: 2 Lod	=	3.	0
Liquor Vitriol: Anod: 2 Lod	=	4.	0
Spiritus Cephalicus 2 Lod	=	1.	16.
Aqua Hysteric Dyriet 12 Lod	=	2.	8.
Pulv: Antispasmod: 2 Lod	=	3.	0
Philonium Roman 12 Lod	=	4.	16.
Pulv. Absorbens 2 Lod	=	2.	0
Electuarium Diacordium 12 Lod	=	4.	16.
Pulv: Contra Vermes M: 3 Lod	=	4.	16.
Pilul: Contr: Vermes 2 Lod	=	4.	0
Pulv: Rhabarbaræ 4 Lod	=	10.	0
Pulv: Rad: Ipecacuannæ 1 Lod	=	1.	16.
Pilul: Purgantes 1 Lod	=	6.	0
Pilul: Antifebril: alb: 3 Lod	=	12.	0
Burrhi Universal-Balsam 1 Lod	=	8.	0
Empl: Norimberg 4 Lod	=	24.	0
Empl: ad Clavos	=	24.	0
En liten Låda	=	12.	0

Summa Dal. 123. 16. Öre.

Ufwenwål äro ock Prisen på the Halliska Medicamenter yptefnade, hwilka här med thes veritable Petscher kunna bekommas; fast är någre menå, at the bättre Nyttå gjöra, när the äro ifrån Halle komne. Om man ock sådant Folck uti then andra Dehlen af thenne Tractat, om the Halliska Läkemedlens rätta Compositioner öfwerityga söker, och hwart och ett Species ther uti wisar, huru the äro af intet annat componerade och præparerade, än wärckeligen af sådane som thet Academiska Profet utwisar, hwilka ock här uti Sverige ferskare, och uti mindre eller större Dosibus på Apotheken hafwas kunna; trö the thet doch intet; them man altså uti theras Mening lemna måste.

	Rmt.
	Dal. Dre.
I Lod Pulv: Antispasmodic: =	2. =
I Qwintin Essent: Dulcis Concentrat	10. =
I Qwintin Essent: Dulcis Simpl =	4. =
I Lod Pilul: Polychrest =	6. 16.
I Qwintin Pilul: Contr. Obstruction:	1. 16.
I Lod Pulver wider die Schärffe	2. =
I Paqvet Pulv: Vitalis =	8. =
I Dosis dito =	= 24.
I Lod Essent: Amara =	1. 16.

När man the öfriga behöfwer, kunna the, efter Præscriberingen, af the Academiska Compositioner, ricktigt bekommas.

Hus- och Hese-
 APOTHEQUE

Sjette Dehlen.

Litet Bihang, som wisar några
 säkra och approberade Hus-Reglor och
 Medel, huru Boskap och Kreatur præ-
 serveras och hjelpas, för the wahnliga
 påkommande Sjukdomar, samt om
 Ohyras borttskaffande utur Husen
 och Skogen, samt theras
 dödande.

Många Hushålls-Böcker för
 Landbrukare af förra Tider ut-
 gifne finnas, synes af Catalogo
 Scriptorum Rei Rusticæ Camerarii,
 som nu förtiden dock högre tilwuxit,
 ibland hwilka then bekanta Coleri, med
 flere nyare Hus-Böcker ej förgåfwes
 brukade warda; Men så hafwa af Er-
 farenhet lärde Män anmärkt, huru litet
 somlige thesa Böcker äro at tro, uti the
 måsta Stycken, och huru många, ej
 utan

utan stor Skada funnit sig theraf be-
 dragna, som ock dageligen wisas. Någre
 äro mer til Lårdoms och Beröms win-
 nande, än til en rätt Nyttä, uti Hus-
 hållning, inrättade; andre åter, med
 onödige, osäkre Medel och Fabler up-
 fylte: hwarföre ock Effecten ett Con-
 trarium ofta utwisat. Alltså har man
 wid thetta Hus-Apothek allenast några
 säkra, beqväma, nyttiga och giltiga
 Medel och Reglor welat wisa, som af
 Försök gifwit stor Nyttä wid handen;
 men förr, än man til sielfwa Medlen
 skrider, bör brukas then Försiktighet,
 at Orsaken och Tilfället til Bostapens
 Sjukdom, noga märkes och observeras,
 nemligen, om then härrörer af en god
 Skjotsels försummande, af Wäderleken,
 Ortens Beskaffenhet, af onödige Me-
 dels brukande, som Sjukdomen icke alle-
 nast länge uppehålla, utan ock föröka;
 emedan man ej warit med goda Medel
 försedd, eller wetat them i rätt Tid ap-
 plicera, hwar igenom Sjukdomen
 blefwit skadeligare: ty följande Omstän-
 digheter gifwa klart tillkänna, at the
 bätsta Medel ock kunna Skada förorsaka,
 eller ej serdeles hjelpa. Förthenstul lä-
 te

te hwar och en Hus-Fader sig angelägit wara, at sådant uti akt taga.

Allom, så wäl Lands- som Stads-Folk äro these wise Teken bekante, at Boskap, som Fåhr x. ej äro friska, när the intet idisla. En Håst gifwer Teken til, at han ej mår wäl, när han intet wil äta; eljest synas thes Fehl på många Sätt. Ett Swin-Kreatur hänger Dronen neder, äter intet, lägger sig ofta, löper omkring och faller hastigt omkull, när thet mår illa. Och när sådant wisas hos thea, bör man wara betänckt på Hjelpe-Medel; ty these alle äro Teken til, at Kreaturen siuke äro: men likwist, som förr sadet, at man noga efterforskar, hwaraf sådan Sjukdom kommit, antingen af Wahnskjötsel, eller annat, som uti wägen legat; men at, när the blifwit vndanröjde, Sjukdomen har gifwit sig af sig sielf. Förfarenheten gifwer wid handen, at gode Håstar, som the starkaste och oungängeligaste Kreatur uti ett Hushåll äro, intet trifwas så wäl, när the af en lat och försummelig Dräng, med skrapning och putsande ej wäl ansas,

som tå the, af en flitig blifwa omlagade och rycktade; emedan rykten hos en Häst är hans halfwa föda. Ett slags Färg af Hästar, som til Exempel svart och hwit, trifwas intet uti somlige Hus och Stall; men röde och brune wäl: gör man tå Omwärling uti Färgen, så är then Sjukan botad. Ut wänja Höns uti Stall, är skadeligit; ty en Höns-Sjäder skal kunna döda en Häst. Om Boskopen får med Fodret något uti sig af Hönse-Dyngia, upswäller Bukken, liksom af förgifft, at the stjelpa vnderstundom. Gå Swinen och wältra sig uti Fodret, så hungra Boskopen förr och heller, än the theras äta; och om the få något uti sig af theras Träck, har thensamma wärckan, som Hönse-Dynga. När ett trögt Ladugårds-Hjon, intet wäl utmjölckar Kon i sinom Tid, så minskas Mjölcken; men utmjölckas hon wäl, så tager hon snarare til, än af. Förthenskul är ett troget Hjon, som med all försiktighet och flit wäl skjöter och ansar Boskopen, ett af the bätsta Præservativer. Hwad stor Skada och Förders ett dåligt och wårds-löst Ladugårds-Hjon vnderstundom kan

tilwåga bringa hos Kreaturen, wisar följande Händelse.

Förleden Winter dödde twenne Kor, på en Befä, här uti Grannskapet, them man öpnade, så icke thet ringaste af Snelfworne fans læderat, hwaraf Sjukdom eller sådan hastig Död förorsakas kunde, allenast Wattu-Blåsan war helt tunn, litet ihop dragen och aldehles ingen Urin uti. Men sedermera, wid nogare Förhör och Undersökning, blef berättadt och tillkänna gifwit, at, fast än Pigan utsläpt allenast, 4 å 5 Kor i sönder til Wattnet, medan hon omlagade Fåhuset, hafwer alltid then ena wråkit then andra, när the wid Källan druckit, och måst then ena Gången efter then andra gå tillbaka uti Fåhuset, utan at få Drycka, samt såleds af Törst crepera. När thet sedermera bättre observerat blef, at then ena Kon fick Drycka så wäl, som then andra, hördes eller förspordes ther ingen Sjukdom mehr.

När Boskapen går sent ute om Hösten tils rimfrost blifwer, och sedan thepå åter dunkigt Foder, bekomma

the Hosta. Sättas the uti sådane små Fåhus, som hos Bönderna finnas, hwilka ofwan uppå äro öfwer alt med Hö och Halm fylte och wäl om Wintern tiltäpte, så at, när Dörren uplåtes, kommer en sådan warm Dimba enom emot, at en kan qwäfjas, synnerligen, när Fåhuset är fullt med Bostap, och då ha ofta the, som en sådan Hosta haft, blefwit döda uti Fåhuset. Uti sådane tiltäpte Rum blifwa the ock snarare af the gångbare Sjukdomar besmitade; men theremot är ett Fåhus, uti hwilket the ibland kunna hafwa frisk Luft, them bättre, som redan siuke äro.

När the blifwa förde lång Wäg til en annan Ort, och strax släppas på fett Bete, blifwa the ofta siuka, som observerat är, then Tiden, när här uti Sverige war tillåtit, skicka Orar ifrån Skåne utom Lands til Pomern och Meklenburg, ther the måste ibland hela Månaden gå wid Sjö-stranden på Sundiska Wiesen, som then i Pomern fallas, och sedan efter hand vidare up i Landet på fett Bete släppas; men ändoch wordo the til fierdendehls eller half

Parten

Parten döde, och the öfrige helt utmagrade, innan the blifwit wahne wid Betet. Sådant förekommes med inga andra Medel bättre, än med Wahna, god Skiötsel och litet friskt Watten, hwar uti litet Saltpetter vnderstundom bör läggas.

Hästarna, som uti *Würtembergiska* Bergsbygden pålagde warda, och wid thes Foder och ferska Watten ifrån Födslan wahnde äro, om the, innom the första 6 Åhrs Tid, icke blifwa förmycket brukade, skola mycket mera Styrkja och Storlek, samt Ålder bekomma, än andra uti fjärr och morastige Orter, särdehles the *Friesländiske* Hästar, hwilke, när the utur theras Land til ofwännämnde Ort blifwa förde, sällan 5 af 10 Stycken sig komma; för thet the äro wahne wid hårdwals Hö och hårdt Watten: således twert om igen, trifwas the först nämnde ej eller i *Begynnelsen*. En Ort har man funnit uti *Swerge*, hwilken uti *Södermanland* ymnogare, än på andra Ställen, wäxer, kallad *Plantago aqvatica*, på *Swenska* Ståfra, som är förgifftig och skadelig för Hästarna,

na, at the dö bortt och theraf intet sär-
 dehles trifwas; men annorstädes, ther
 hon ej wäxer uti sådan Abondance, ej
 så giftig, som ses uti then widt berömda
 Profess: och Doct: Linæi Nländske Resa
 pag: 6.

Märkwärdigt har warit, at på Serna
 Fären här i Nerike mycket dödt i Åhr;
 men intet the, som warit i Staden.
 På en Herregård jen half Mil ifrån
 Staden, ther Fären på 2ne ställen wa-
 rit hållne, på thet ena 80 och på thet
 andra stället 90 Stycken, hwar emellan
 intet längre, än 4 Böfeskätt, warit,
 hafwa af the förre, 60 Stycken dödt,
 förr än the råtta Fär-Medlen brukades;
 men af the senare ej något warit sukt.
 Kan hända at på then förra Orten mehr
 af then Orten Mygopodium, eller
 Myosotis, förgiät mig ej / warit,
 hwilken wid Sjöar, Elfwer, på fukti-
 ga Plazer och, när wåta Somrar äro,
 mehr wäxer och är giftigare för Fahren,
 än som then är, på torra Berg och
 Backar, och om torra Åhr, men på
 the senare mehr af thet goda och nyttiga
 Fär-Gräset, Festuca, af Prof: Linnæo
 Fähr

Fähr. Gräs kalladt, af hwilket Fahren
 wäl triswas och sete blifwa, som förr
 benämnde Herr Professor uti sin Scan-
 diska Resa har observerat. Således
 låter Landets Art sig intet twinga; och
 mycket mindre Wederleken, Lufften,
 Wattnet och Betet.

I Åhr, som uti Förtalet wid Första
 Dehlen nämnt är, tå Tjår-Curen war
 uti så högt Wårde och Beröm, at man
 wille therrmed så Menniskjor, som Så,
 länge sunde bibehålla, gafs på en Herre-
 gård om Ålstonen Kreaturen Tjåra, af
 hwilken, följande Morgon funnes 7
 Stycken döde, och the andre, som
 af thetta universelle hade fått, hade gått
 samma Wågen, om the icke hade blifwit
 hulpne och conserverade, med Wattens
 drickande, uti hwilket Mjöl lades, at
 the så mycket mera dricka skulle.

Berättelsen är sådan:

Wid Slutet af nästledne Martii-Mån-
 nad 1745, hände på en Herregård, när
 wid Örebro-Stad, at man om Mor-
 gonen gaf åt 16 Oxar och 24 Kor,
 hwilka alla woro friska och sunde, såsom

ett Boskaps-Præservativ, Bällar eller Kulor gjorde af Tjåra, Salt, Malört, Saltpeter och Kli, nästan stora, som Höns-Ägg, efter Middagen wattnades Boskapen, men sedan blefwo the dålige, så at the intet wille åta (i synnerhet the, som intet gjårna willa taga Kulorna emot) hwarpå skjedde, at en Öre blef död, och 3, som ock dödde, skåres vp, samt 2ne Kor, som ock hade dödt; när the öppnades, funnes Tarmarna gulaktiga, och Excrementerna, eller thet, som satt in uti Tarmarna, woro helt hårda Klimpar. Then öfrige Boskapen conserverades med Mjöl-Dryck, och kom sig före igen. Then största Dosis, som kunde räknas af Tjåran, war så mycket, som 4 à 6 Skjedder Tjåra, med förenämnde Ingredientier, til Kulor gjord.

Boskaps-Sjukan har man märkt, gå måst i swang the Åhren, när Wintren håller länge uti, och Foder om wåhren tryter för Landtmannen; då Boskapen then båtsta Styrckan behöfwer, eller ock, när mycket warm och torr Sommar och Höst är, som nu ett par Åhr varit;

warit, at Boskopen på somlige Ställen
 intet, på en fierdendehls Mil, vti Skogen
 något Watten bekommit, och om the
 änteligen hittadt på en pus, har Watt-
 net stått och gjäst, vtur hwilken the
 hafwa supit både dy och lehr, hwilket
 botas, så mycket gjorligit är, först med
 godt Foder, och sedan 2 à 3 Gånger om
 Dagen med friskt Watten. När Bo-
 skaps-Sjukan grasserar vti en Ort, är
 thet båtsta Præservativ, at akta sig,
 thet sådane siuke Kreatur icke komma
 på en sund Ort, ther the kunna vt-
 breda Smittan, til hwilken Qnda höga
 Öfwerheten ock låtit en strång Förord-
 ning utgå.

Och således gå wi til the båtsta, här-
 liga och säkra Medel; såsom thet befan-
 ta Boskaps-Pulsfwer, Boskaps-The-
 riac, och Theriac: Diatesseron, med
 mera, hwilket senare består af Bagge-
 söta, Angelica, Lagerbår, Myrrha,
 som med Håning, eller Gläder-Saft
 til Theriac gjordt blifwer, then Marck-
 skriare vti Tyskland i stort Wårde hålla,
 som ock stor Nyttå gjør, både för Land-
 foldk och Få. I synnerhet brukas thetta
 wid

wid the stora Hollanderyen som, ther så Pallas, eller hos them, som mycken Bostap hafwa, at så snart them kommer Sjukdom vppå, gifwes Bostapen therwtas til ett Stjedblad, eller ett Lod vti Måsk, eller Deg, med god Effect, åfwenledes the säkre Medel, som wid Sår-Sjukdom och the andre goda Kreaturs Bppehålle nämnas.

Förr wid påß 20 Åhr sedan, när then starcka Bostaps-Sjukan gick här i landet, har man funnit then bästa Hjelpen til Kreaturens conserverande wara, at låta vp Ådren på Foten och theras tappa ett Qwarter Blod. Thetta intygat och en trowärdig Bruks-Patron, 2 Mil härifrån boende, honom förr 2ne Åhr sedan wara håndt, nemligen, at han mistat 6 Stycken Drag-Orar på en Månad, utan någon Effect af alla goda Medels brukande: Som nu ingen af hans Grannar miste något Kreatur, war han i Tancka, at the skulle hafwa warit förgjorde, efter intet siukligt fans vti Inelkwoorna, utan allenast en orwahnlig stor Galla (theras och i Åhr 4 Stycken Röt vti Tyslinge Sochen Dödde) men så

så snart *Ädren* på *Foten* hos the andra *Kreaturem*, öppnades, vphörde *Sjukdomen*.

Wid *sidsta* *starka* *Boskaps*-*Sjukan* i thetta *Ähr* i *Kiöpenhamn*, fans thet *säkraste* *Medel* för *Sjukdomen* således:

När *Kreaturem* begynna *hängja* *Hufwudet*, och *wilja* icke *åta*, utan *Ögonen* rinna, och *Ädrorna* på *Ryggen* äro *swulne*, och the theförre *komma* at *swettas*, är sådant ett *Kenneteken* til *Sjukdom*, hwaremot följande *Medel* brukas.

Man öppnar *Kreaturem* *Lung*-*Ädren* på *Halsen*, hwar wid en god stor *Hand* full *ordinairt* *Salt*, uti en stor *Tråskjed* eller *Skåhl*, hafwes uti *Beredskap*, sedan låter man rinna af *Blodet*, doch icke thet *allerförsta*, på *Saltet*, rörer thet *samma* sedan wäl *tilhoppa*, at thet *blifwer* *jämmtjockt*, och gifwer thet *Kreaturem* *strax* in. Wid *pass*, efter en *fierdedehls* *Timas* *förlopp*, wisar sig then *goda* *wärkan* thevuti, at *Kreaturet* *begynnar* *strax* at *prusta*, eller *nysa*; och sedan ty *medelst* en *Dehl* *oren* *Materia* är utfastad,

fastad, bekommer Lust och Appetit at äta och blifwer igen restitueradt och sundt; men therest Kreaturet intet strax wil äta, må man, ongefähr en Tima efter Uderlåtningen, gifwat både tjockt och tunt af Korn-Brännerwin, som är satt på stötta Lagerbår, hwilket til then åndan måste hafwas uti förråd, om Effecten skal årnås, och således måste granneligen achtas, wid Boskaps-Sjukan, på Kreaturen Dag och Natt, så snart Sjukdomen hos them sig yppar, at ofwanstående Medel utan Upskaf må kunna brukas.

Så ser man likwål, at alle these upräknade Medel hafwa sin Upsikt på en Excretion, som then til Tjockhet inclinerade Bloden, genom Swettning och urin-drifwande Medel förtunnar; ty Gåsning och Fullblodighet, förminskas genom Uderöpfung, och Sjukdomen afstannar.

Når man nu och therhos wil noga i akt taga, at når Kreaturen fattas wättska, och the äro utmagra och Nåring tryter them och Bloden blefwit
så

så förbränd af thet hetliga Tjår-Watt-
net, om icke så en god ans är säkrare
och bättre, än alla Medel, som wid
Swin-Roten är anmärkt, hwilken är
ett hårligt Medel; men ett orätt
Brük ökar Sjukdomen. Thersföre
har man intet allenast här ige-
nom welat ett sådant orätt Brük
wisa, utan ock Landtmannen tilkänna
gifwa, hwad wid ans och andra förr-
nämnde Omständigheter är hos Kreatu-
ren wäl at observera.

Wid Odjurs dödade och borttcaffan-
de med förgift, bör brukas then försigtig-
het, som härwid är påmint; så hjärt är,
at århålla Nyttan, och Skadan förekom-
ma, hämma och afwända.

Ut man härwid nämner Mercurium,
som Bönderna begjara, och hwaraf på
Apotheken många slag finnas; så för-
stås thet med allenast hwitt Arsenicum.

I. Om Bostaps = Sjukan.

När Bostap har Sommar = Sjukan.

Den påkommer i bland, när mycket
 Vrågn och wåta Åhr äro, eller också
 en het Sommar, samt när Bostapen,
 på then starcka Hetan, springa för
 Brömsarna, och dricka sedan starckt,
 och i synnerhet när the långt efter Wat-
 ten hafwa. Och bör då Bostapen strax
 tagas af Betet, och them gifwas 2 à 3
 Gånger Åftron och Morgon, uti dråfia
 af Korn = Kli, eller annan Deg, blan-
 dade Kuhlör med ett Skjedblad Crocus
 Martis, som finnes på Apotheket, eller
 af samma, som här på Swafwelbruket
 finnes, och näras Kreaturen så länge
 med Hö, tills the blifwa bättre.

eller

tag Röd Bolus 1 lod,
 Blodsten 1 qwintin,
 som hopblandas och gifwes, som förr
 är sagt;

eller

tag 2 lod stött Tormentill = Rot,

1 lod

I lod stött Ekebarck,
som sammanblandas och på 2 Gånger
gifwes;

eller,

Om Boskap har Rödsoth, och
mjölcka Blod, kan man thesa före-
nämnde först försökja; eljest
brukas följande:

Tag Crocus Martis 2 lod,
Röd Bolus 4 lod,
Blod-Rot 1 lod,
Blodsten 2 qvintin,

stöt alt thetta wäl och blandat tilhoppa,
och stick ett skjedblad theraf, eller 1 lod
i sender, med dräfsja uti Halsen, Mor-
gon och Afton;

eller,

Tag Lof af Biörck och Ek,
kokat uti Driicka, och gif theraf ett halft
stop ibland, om Morgon och om Afton,
åt thet siuka Kreaturet.

När en Ore kastar Blod-Watten,
hwilket kommer theraf, at han ätit
mycket dunkigt Foder, eller af hwitt
Sippe-Gräs, eller ock dragit
för starckt;

Tag tå Blod-Rot 2 lod,

R

stort

stort Groblad 4 Händer fulla,
 koka thetta med en Kanna Epis: Öl,
 och gjut Morgon och Afton ett stop thes
 af i Halsen på Dran;

eller,

tag 4 Händer fulla med Ekmosa,
 2 Händer af Ringel-Blomma,
 eller thes Ort,
 Tormentill-Rot 6 lod,
 hacka och stöt thetta, och kokat, som thet
 förra, och gif honom 2ne Gånger om
 Dagen theraf, ett stop i sender.

Når en Dxe eller Ko har stem-
 man och intet kan wåta.

Tag Säfwenbom 4 lod,
 Enebår ett halft skålpund,
 Saltpeter 3 lod,
 stöt thetta ihop til ett groft Pulswer,
 och gif honom theraf så mycket, som ett
 godt skjedblad isender 3 Gånger om Da-
 gen, uti dråfja: eller ock gif honom Ene-
 lag, gjord af Eneris, ett halft stop i sen-
 der;

eller

tag Terpentin, eller af thes Olja,
 2 lod,

uti

vti *Ene-lag*, eller ett stop *Mjölck*, och
gif eller gjut thet i *Halsen* på honom;

eller

Tag *Såfwenbom*,

frisk *Persilje-Gräs*, af hwart
thera 3 *Händer* fulla,

Salt eller *Saltpeter*, en *Hand* full,

Hwitlöf 2 lod,

thetta smått *hackadt*, och med 2 *Kan-*
nor *Dricka* *upkokadt* och på 4 *Gånger*
gifwit gör rätt godt.

När *Boskapen* *hostar*, eller har
Lunge-Sjukdom;

Tag tå *Lung-Ört*,

Kungsljus-Blad, eller *Blomster*,
Marubium, *Steen-Söta*,

Jfop-Gräs, *Ulands-Rot*, *La-*
frik-Rot,

Swine-Död-Rot, eller *Cardo-*
patix, af hwart thera 4 lod,

Anis, och *Jenkähl* af hwart thera
2 lod,

Enebår ett halft *skålpund*,

hacka och *stöt* alt thetta *groft*, *blandat*,
sedan och *kokat* med 6 *Kannor* *Watten*,
och *gjut* theraf, hwar *Ufton* och *Morgon*,

ett halft stop ljumt, Kreaturet i Halsen,
 eller stötes thet ock ihop, och gifwes ett
 skjedblad vti Ene-lag, hwar Morgon;

eller

tag förenämnde örter, och koka med
 Gnebårs lag, sila sedan, och gif theraf
 in i stop Morgon och Afton;

eller

tag stötta Gnebår, gjör theraf en stark
 lag blandad med litet malit Malt, och
 gif them theraf 2 à 3 Gånger om Da-
 gen ljumt, 4 Gånger i Bekan, så wi-
 da thenna Hosten länge påstår hos Bo-
 skapen;

eller

tag af thet så kallade Bostaps-
 Pulfwer på Apothecket ett skjedblad,
 med en Knifsvidd Bostaps-Theriac
 blandat, och gif hwar Morgon vti
 dråfja, eller måsk, som intet är sur-
 nad. Thetta Theriac är ett hårligt
 Præservativ för Bostapen vti allehanda
 Sjukdomar, at gifwa them om währ
 och höst, samt 4 à 5 Gånger om Åhret,
 som ett Præservativ; hwar wid the ock
 ibland, när the hafwa rånsat Munnen
 med Salt, böra gnidas med hwit Lök

eller

eller Dyswelsträck sedan efter vti Munnen.

När en Öre intet kan trecka.

Tag ett halft qvarter Tran och blandan med ett halft stop warmt Mjöld, eller Öl och gjut thet honom i Halsen.

eller,

Tages af ett slags gräs handenfull 4 gånger, Lycopodium, Bidrn-måsa kallad, eller Luse-Gräs, kokat med Watten eller Spis-Öl en Kanna: sedan silas thet tunna af och gifwes Kreaturen.

eller,

Tag ett skjedblad färsk Gjäst, thet ibland, eller i Kanna färsk Öl, som wäl med Gjästen blandas.

eller starckare,

Tag 2 lod stött Jalapp-Rot vti ett stop Dricka.

eller

Tag 4 lod stött Alöe med en smörklimp i Halsen stuckit, och lium mjöld-dryck, som altid, wid ofwan nämnda Laxer-Medel, bör efter åt gifwas, och låt intet Kreaturen stå stilla, utan ledas

eller fösas, så at the gå ibland om Dagen
therpå.

Når Bostapen har Skabb.

Thenna Sjukdomen utmagrar them
mycket, och, når man intet i tid kom-
mer them til hjelp, dö the theraf bortt.

Man gifwer Bostapen, Morgon och
Afton, en Knifsvodd Bostaps- Theriac,
4 gånger i Wekan, och therhos tvåttas
the hwar Morgon hjunt, med följande
Decoet eller lag, hjunt: til 4 à 6 Röt,

Tag Lagerbår 8 lod,

Grått Swafwel 20 lod,

Ålands-Rot,

Guhl Skreppe-Rot, af hwart
thera 6 lod,

Silfwerglitt och

Alun, af hwart thera 8 lod:

Thessa stötas grofft och blandas ihop
och kokas uti 4 Kannor Watten och 2
stop Uttika, och hwar Dag gnidas the
med thenna warma lagen på the ställen,
ther skabben eller skorfwen sitter;

eller

Tag Victriol,

Swaf:

Swafwel,
 Silfwer glitt, af hwart thera
 I skålpund,
 Foka thetta med 4 Kannor Watten och
 applicera, såsom thet förra.

The friska Kreaturen strykas med
 Ris-Olja bak om Dronen, och twät-
 tas med Enelag, eller gnidas med Gran-
 ris, som ett Præservativ. Stallet bör
 ränsas wäl och måkas samt beströs med
 En- och Gran-Ris.

Om Håret går bortt ther, som skab-
 ben har varit, så smörjas Kreaturen
 med Sjålspäck, eller Lin-Olja, så
 växer Håret igen.

När en Ko intet wil taga
 sig Stut.

Tå måste man samma wäl förse med
 godt Foder, i synnerhet, om Drand och
 Måsk finnes;

Tag Hjortbrunst I lod och gif henne
 thet 2ne Mornar å rad;
 eller

Tag Stensöta 2 lod stött, och med
 Måsk eller Deg blandat, gif thet 2ne

Mornar å rad , vti Dricke eller färskt
Ol.

När Korna intet kunna kalfwa.

Tag Gråbo Handen full 4 Gånger,
Sefwenbom 2 Gånger Handen
full,

Röd Lökar 4 Stycken,

Poley 2 Gånger Handen full,

samt Safran ett halft qwintin:

Thetta samman kokat med Dricke en
Kanna, eller 3 stop, bör affilas och
ljumt gifwas 2ne Gånger;

eller

Tag Båfvergiäll I qwintin,

stött Sefwenbom 4 lod,

hvit Lök 2 lod,

Borax I lod:

Thetta stötes och blandas wäl ihop med
Deg, och gifwes them in vti ett stop
varmt Dricke.

Men, om Kon så förswagad är, at
theße vpförde goda drifwande Medel
ej kunna någon särdehles wärckan
gjöra, måste man intet för länge dröja,
om gjörligit, är, at parforce bruka
then

then wahnliga *Häst-Curen*, och borttdraga *Kalfswen*.

Når *Boskapen*, eller annat *Få*,
har *Löf*.

Tag *Swicksilfwer* 1 lod, och
Lagerbårs-Olja 6 lod;

Swicksilfweret löses först vp med *Lagerbårs-Oljan* yti en *Panna* kallt omrördt, så at *Swicksilfweret* intet mehr theruti synes, sedan lägg 1 lod *Ris-Olja* thertil, och smörg thermed;

eller

Tag *Swicksilfwer* 2 lod, som löses vp med *Tyst Såpa* ett halft skålpund, som förr sagt är: lägg thertil

Lager-Olja och

Serpentin-Olja, af hwart thera
1 lod,

och blandat wäl ihop, och smörg them thermed ther, hwarest *Löfen* hålla sig;

eller

Tag *Ruse-Gräs* och *Pårß*, som kallas på latin *Rorismarin*: *Sylvestr*: begge färska, och koka ther af en starck lag, och tretta them thermed;

eller,

Tåg Pårs 8 Gånger Handen full,
Tobaks-Qwistar Handen full 4
Gånger,
Staffans frö 2 lod,

koka thetta med half parten Attika och
half parten Watten til 3 stop lag, hwar
med the sedan twättas; och lå fly Lösen
säkert ifrå them.

Når Boscap blifwer wråft, eller
Diufret swulnar på Korna.

Tåg så mycket Humbla, som behöf-
wes, koka then med Öl, hwarvti
gammal Talg, eller Jster lägges, som
warmt omslagit, eller ofta om Dagen
påbundit, drager swulnaden öfwer mät-
tan wäl ut.

Når en smittosam Boscaps-Sjuk-
dom upkommer ibland Kreaturen.

Lå måste man, så mycket gjörligit är,
wäl akta sig, at intet then siuka Boska-
pen sleppes til then sunnda; ty the siuka
böra strax skiljas ifrå the friska, och
sättas på ett annat rent Rum, hwaräst
intet är täpt, illa luktande eller fuctigt,
och

och således bör Ladugården och Fåhuset flitigt ränsas, och rökas Morgon och Afton uti Fåhuset, med Enebår, Horn, eller Dyfwelsträck. Kreaturen böra ock skrapas hwar Morgon och tvåttas ibland med warm Enelag, samt gnidas i Munnen med hwit Lök, eller Dyfwelsträck: Kunde ock på the sunda Kreaturen Aldren vpplås, och tagas ohngefär så mycket, som ett Qwarter Blod utaf them. The som siukna, skjåras med en hwas Knif uti Dronen, at thet blöder, och sedan låter man them dricka theraf i Mjöldryck med Saltpeter eller Salt uti; the strykas ock ibland om Bekan bakom Drat med Få-Dåg, eller en hår kallad Ris-Olja. Eller tages af thet Pulsver, hwilket af Sundhets-Collegio emot Boskaps-Sjukan är utgifwit, eller ock thet, som, förr ohngefär 20 Åhr sedan blef öfwersändt til Högwålborne Herr Baron och då warande Lands-Höfdingen Conrad Ribbing, ifrån Högwållofl. Kongl. Colleg: Medic:, hwar af många, jemte god skiötsel, sig med stor Nyttå, Åhr 1722, betjente. Copian eller Afskrifften här af lyder, som följer.

Såsom then grasserande Så-Sjukan, efter all Apparence, befinnes hårröra af Kjörtlarnas Förstoppelse, på alla ställen i Kroppen, ther Kjörtlar äro; ty tyckes thetta följande Remedium, så wäl til præserverande, som til håfswande af sielfwa Sjukdomen, så framt then intet aldehles tagit Öfwerhanden, wara godt och nyttigt. Nemligen

Tag Orsten 8 lod, eller Lap: Suillus,
 Spizglas 6 lod, eller Antimonium,
 Brändt Salt 4 lod, eller Sal decrepit:
 Campher 1 lod, eller Camphor:
 Myrrha ett halft lod, eller Myrrha,
 Brunrot 3 lod, eller Scrophularia,
 Welands-Rot 3 lod, Valeriana min:
 Ingefära 2 lod, eller Zinziber,
 Rölleka 2 gång: handen full, Millefol:
 och Krut 6 lod, eller Pulv: Pyrius.

Thesa Saker stötas til fint Pulfwer och blandas wäl tillsammans; Dosis är ett lod i sender, Afton och Morgon, uti Watten, hwarest man tilförene kokat Karbor-Rötter, Engsyre-Rot och Bladen af Gökeshyra, hwilken senare wärer nog vnder Habel-Buskar och fallas på Latin Acetosella.

Försökt Præservative emot Få = Sjukan.

Radix Bistorta,	Röd Orm = Rot	3 lod,
Camphora,	Camphert	3 lod,
Rad: Valeriana,	Wallerian = Rot	3 lod,
= = Enulæ,	Ulands = Rot	4 lod,
= = Levistici,	Libbesticka	4 lod,
Baccæ Lauri,	Lagerbår	12 lod,
Radix Angelicæ,	Angelike = Rot	1 lod,
= = Carlinæ,	Swinedöd = Rot	1 lod,
Agaricus,	Lärkeswamp	1 lod, och
Radix Imperator.	Måsterört = Rot	2 lod,

Allt thetta pulveriserat och med 33 lod Salt blandat gifwes Boskapen, när then blifwit insatt, så mycket, som emellan 3 Finger hållas kan åt hwart Kreatur, på stekt Bröd och på nykter Måga, och ther på få the förr middagen intet åta eller dricka, och tillses noga, at the ei gifwa vp thet igen: här efter skadar intet, om the komma bland sukt Få, eller ei, ja icke eller, om the sielfwe siuke woro.

Thetta Få = Pulswer kom vt, i Åhr 1745, och har på somlige ställen uti Skåne

Skåne, som berättas, wid then starka Bostaps-Sjukan, gjordt godt Gagn, at många, som sig theraf betjent, therigenom confererat sina Kreatur. Sjukdomen har varit sådan, som uti Danmark, at Kreaturen stampat med Fötterna, och Sgonen på them begynt rinna, hwar på the Dagen. therefter liggat döde;

eller,

Tages hwar Morgon för både then sunnda och siuka Bostapen en Knifsvudd af Bostaps-Theriac, eller Theriac: Diatesseron, uti Deg eller på Bröd gifwen, i synnerhet, när the hafwa Hosta therhos.

2. Om Swin.

Het är nyttigt, så wäl för Landmannen, som för sådane Kreatur, at om Sommartiden rödja Åkren, ifrån alt ogräs och thes Rötter, at Swinen sedan på sådes gården, när såden är afbergat, må hafwa ther sin föda. Men, som man härhos bör wäl i acht taga, at the ock om then heta Sommartiden,

må

må hafwa hela Dagen Watten, när the gå vti sådane Giården; ty Hete och Torsten plågar thesa Kreaturen mycket, så at man sett, thet Swinen ibland theraf dödt, i synnerhet them, som warit något fete och smugit sig in i Giården, besynnerligen så wida the intet warit nögde med drickandet, med mindre the ock fått liggia och swalka sig vti puzarna. Om man gifwer them thenna Tiden en à 2 Gånger vti Wefan Surmjölkwasla, eller Kjårnemjölk, är thet öfwer måtton sundt för them, och præserverar them, för många Sjukdomar.

Thet souveraineste Medel, som the bruka vti Pomern och Meklenburg, är, at när ett Swin blir stukt, och löper omkring, så sticka the thet vti Drat och i Swantsen, med en Syl, och sedan sticka ther vti något af svart Nyse-Rot, som freter omkring sig ett litet håhl, hwaraf Swinen besinna sig strax bättre. Thenna Noten kallas therstädes Swinwörtel eller Kristwörtel, på latin Rad: Ellebor: nigr:, hwilken af Swinaherdarna therstädes fast dageligen brukas.

Men

Men ett så godt och härligt Medel thetta är utvärtas, på ofwannämnde sätt at bruka; så skadeligt, och lik som förgiftigt är thet för them at bruka inwärtas, hwilket en Apothekare-Gesell i Strahlsund, Åhr 1716, med 50 Riksdahlers Plicht måste lära, i thet en Adelsman på Landt Nügen förfrågade sig på Apotheket i Strahlsund, huru han thenna Roten med Antimonium crudum skulle bruka: Då war Gesellen uti then Tandkan, at, så wida Swinherdarna, som ther hållas, togo dageligen theraf, och brukade för Swinen, och kallade thenna, Nyse-Rot, för Swin-Rot, skulle the thenna Roten bruka inwärtas för Swinen: och, emedan ther på Apotheket fanns ett Swin-Pulswer, med hwit Nyse-Rot eller Ellebor: alb: ibland, hwar af ett, eller halft Lod pro Dosi åt ett Swin-Kreatur gafs; så ordinerade han ett halft skålpund swart Nyse-Rot (på Tyska Swinwörtel kallad) och ett halft skålpund Antimonium crudum tillsammans blandat, och theraf ett Lod åt the stora, och ett halft Lod åt the små Swinen at gifwa, hwilket först åt 15 stycken gafs, som

som innom en half *Tima* strax dödde. Hwar af *Udelsmannen* blef bestört, tog til sig *Wittnen*, och proberade med mindre *Sak* åt 2ne smärre *Swin*, hwilke och strax stupade och dödde. Sedan han nu gjordt *Apothekare-Gesellen*, til sådan skada skyldig och honom thet öfwertygat, och, emedan the på *Land Rügen* nästan the störste *Swin-Kreatur* äro, som uti *Tyskland* kunna finnas, räknade han skadan til 150 *Riksdaler*, hwilket doch, igenom *Medici Förbön*, och emedan *Gesellen* war en *Hildesheimer*, och thetta af *Dwetenhet* gjordt, blef så bemedladt, at han thene *Swin-Curen* allenast, med 50 *Riksdalers* *Plicht*, åt *Udelsmannen* uti *Förlikning* måste betala. Sedan förfrågade han sig hos *Herdarna*, huru the applicerade theenna *Roten*, så the berättade, at the henne, med stor *Nytta* utwärtas, som förr sagt är, brukade. Och således måste man sig wäl achta, at man thetta goda *Medlet* rätt emplojerar.

Swart Pepar, samt ett slags *Gräs*,
Wild Molla / wärer på feta och giöd-

de Marker, *Pes Anserinus* kallad, dödar them ock; ehuru wäl måst the unga Griferna gå och äta theraf och dö: men sällan the gamle, om them eljest intet Bete uti Giården tryter. Men theremot är then *Roten*, som kallas på Swenska *Swinedöds-Rot* / eller *Radix Cardopatiae*, ett Motgift, som Landmannen utomlands har uti Swinhusen spikat; lika som man här i Sverige, wid Swinsjukan, lägger Orsten, *Lapis Suillus*, i theras Hus. Wild Swinen säijas ock skola äfwenwäl äta af thenna *Roten*, när the ha ätit något af förgiftiga Orter, såsom af then förrnämnde slags *Molla*, *Datura*, *Björn-gräs*, eller *Solanum*, *Trollbär* kallade; men at thenna *Roten Cardopatia* kallas *Swinadöd* / som doch ett godt Medel är för thesa Kreaturen, thet måste theraf komma, at ett slags *Rot*, som heter *Cardopatia minor*, eller *Chamaeleon albus Dioscorid:* på latin kallad, skal döda Swinen: men thenna brukas här i Landet intet på Apotheken, och är allenast litet i släkt med then förra rätta *Cardopatia major*.

Når *Swin* hafwa fått *Arsenicum*,
 eller *Mercurium* i sig.

En gris-stinner *Sugga* bröt sig in på ett witt ställe om *Ufstonen* uti *Hönshuset*, hwarest nys tilförene en skåhl *dråfsja*, blandad med ett halft *Loð* *Arsenicum* eller *Mercurium*, för *Rottor* war satt, hwilket *Suggan* åt aldehles up, och hade theraf dödt, om man icke strax kommit ther öfwer, och gifwit *Suggan* in 16 gran *Tartarus emeticus*, eller så mycket som 5 *Personer* kunde fråkja efter, med warm *Mjölck*, och stängdt henne inne i samma *Rum*. Och emedan thet war ett skönt stort *Swin*, som man ej gärna mista wille; så gaf man henne öfwer 4 *Kannor* warm *Mjölck* at dricka, ja hon hade wäl tagit en hel *Så* med *Mjölck* til sig, om hon fått så mycket: sedan gafs henne half parten *Mjölck* och half parten *Watten* tillsammans blandat, så mycket som hon wille dricka, theraf hon blef så stinn, at man mente hon skulle spricka; men som man tänckte, at hon antingen skulle fråkja, purgera, fasta sina *Griser*, eller ock dö, gjorde likwäl ingen ting af thesa

til saken, utan hon wardt, om Morgo-
nen therpå, frisk och sund, men hade
doch så treckat så mycket, lika som många
Swin hade skolat varit i Nummet. Och
sålunda gick thet öfwer, ehuru wäl hon
så mycket Mercurium fått i sig, som 12
å 16 Personer funnat dö utaf, och så
mycket, som 5 funnat fråkja efter, skad-
de thet henne likwäl intet, när hon fick
then warma Mjölcken, hwilken ock har
en Natur, såsom ett Swin. Ehuru
wäl ett sådant starkt Förgift, genom
fråkande och purgerande, med flättiga
Medel, måste strax borttcaffas; så
giorde äntå Mjölcken allena här then
Effect, at thet dämpade och förqwasde
skarpheten uti Förgiftet;

eller,

Om Swinen fått i sig någon giftig
Ört, eller Förgift, at the wilja intet
åta, tag så stött hwit Nyse-Rot, Elle-
bor: alb: ett halst Lod, til ett stort, och
i Swintin til ett mindre Swin, och gif
them uti Mjölck, som är ett lagom Vo-
mitiv, at Swinen fråka wäl thereafter,
sedan gifwer man them stötta Lagerbår
med Mjölck eller Wasla therpå, eller ett

ett skjedblad Boskaps-Theriac, ther-
 efter må Swinen ganska wäl, och kom-
 ma sig strax.

När Swin hafwa Löf.

Tå tages af samma, som hos Bos-
 kafen är förr om nämnd. Låt strö
 vnder them, af Porbört, Rorismarin:
 Sylvestr:

Om Swin hafwa Dynter.

Dynter få Swinen, när the gå, om
 heta Sommorn i Giärdet, hwaräst är
 knapt efter Watten, och om the tå dricka
 Dy eller D yng-Watten, eller ock the
 blifwa betne af Hundar, i synnerhet,
 när the äro något wid hull och feta. Och
 kan man se Teken thertil på them, när
 the hängia Dronen neder, och the en
 owahnlig bredd öfwer Halsen hafwa;
 äfwen synes thet ock på Tungan, och i
 Halsen, samt när the äro smyg- och
 kortthårige, samt stå i wädret, och
 owahnligen skrifa, och när swantsen
 hänger flett: men ett wälhårigt Swin
 är rent hårifrån. När Lagerbär tagas
 och hwit Senap, af hwart thera lika

mycket, och stötas och blandas med Surdeg, och theraf gifwes them 2ne Gånger om Wianaden, fördrifwas Dyn-
terna;

eller,

Tag Lagerbår 2 Lod, Hampefrö 1 Lod, Vrtmjöhl 1 Hand full, och blanda tillsammans och gif uti Surmjölk. Lågg och stött Orsten, eller Lap; Suillus uti theras Tråg;

eller,

Tag en Knifsvodd Antimonium crudum, en Knifsvodd stött Eber-Rot, eller Swindöd-Rot, och gif thet uti Måsk, eller Dråfja 2 Gånger i Wefan.

Når Swin få någon Sjukdom,

Så är följande Swin-Pulswer, som fins på Apotheket, med Måsk eller Mjöl-Drick gifwit, 1 Lod til stora och ett halft Lod til små Swin, ett godt Medel 2 à 3 Gånger i Wefan ingifwit.

Item, Når Swinsjukdom går i swang, så tages af följande Swin-Pulswer ett eller 2 skjedblad til hwart Swin efter storleken, som en Gång i Wefan gifwes, uti Måsk, Deg, eller Dråfja:

Ange-

Angelicæ-Rot, Swindöd, eller Eber-rot,
 Allands-Rot, Baggsöta,
 Belands-Rot, Swalerot,
 Rund Hollrot, Lång Hollrot,
 Pestilents-rot, Swinbröds-rot,
 Orsten, och Guhlt Swafwel,
 af hwart thera 8 Lod,
 Sadebom 4 Gånger Handen full,
 Saltpeter 6 Lod,
 Grått Swafwel,
 Lagerbår, af hwart thera I skålpund, och
 Hwit Nyse-Rot, 12 Lod.

Thetta altsamman groft stött blandas
 til Pulsver.

3. För Fåre = Sjukdom.

När wäl Fåren triswas uti torra och
 medelmåttigt wåta Somrar på
 Åkrar, eller Gårdes-Bete; så illa tris-
 was the uti mycket wåta Somrar, och
 på ett fjärraktigt, fett och fuchtigt Bete,
 hwilket hos them förorsakar Wattnot,
 Skorf, Koppor och allehanda Sjukdo-
 mar. När the, i Minnfrost, gå ute i Bete,
 få the Hosta och Lungsot; åta the af Pe-
 pulus, eller Esul: min: Penningegräs,

få the Bölder i Lungorna; af Auricul: muris, Mus-Öron, blifwa the förstoppade, så at the theraf dö; Equisetum, Scheftegräs, förderfwar Fårens foster, som uti Engeland är observerat; Flammula, Ranunculus Palust: en Art af Widzihya, är mycket giftig för Fåren; Myosotis aqvaticus, **Förgiät mig ej** / Mercurialis, Bingelgräs, Juncus, **Snärjegräs** / Anthericum, Asphodelus, **Guhl Breck-Lilje** / Pinguicula, Smörrot, på Engelskan Whyt-root kallad, äro sådanne, at när Betet fattas Fåren, och the äta af thessa Orter, skadar thet them.

Befommer ett Får Hosta, eller någon Krämpa af anförde Sjukdomar, så tag af thetta nedanskrefne Pomeriska Får-Pulfwer, som alltid hålles färdigt på Apotheket, och uti Pomern blifwer mycket, och med stor Nyttä brukat, ej allenast, uti sielfwa Sjukdomen, utan ock, om Währ och Höst, som ett Präservativ, uti Deg, Dråfja och Mjöldrick.

Pomerstt Får = Pulfwer.

Tag af vårt componerade grå Saltpe-
ter = Pulfwer I skålpund,

Baggesöta, och Lagerbår, af hwart theræ
8 lod,

Gnebår, gement Salt, Angelike = Rot,
Ållands = rot, Pimpinell = rot, stor Holl = rot,

Pestilents = rot, Swindöds = rot,

Swart Nyse = rot, Ormbunke = rot,

Betonicæ = ört, Johannis = ört,

Carduibenedict, Abroth, Winruta,

Röllika = ört, Jordrök, Scordix = gräs,

Hwit Andorn, och Hyslop af hwart theræ
2 och ett halft Lod,

Malört = Knoppar 4 Lod,

Dyfwelsträck 2 och ett halft Qwintin,
præparerade Castor = Kulor 6 stycken.

Sönderstöt alt thetta til ett grofft
Pulfwer och gif theræ hwart Får, så
mycket, som ett Lod, eller Skjedblad,
om Mornarna, 2 å 3 Gånger i Wefan,
uti Deg, eller Måsk, blandat, så åta
the thet gjärna. När Fårstukan grasse-
rar, och Fåren dregla, i förstone, en
tjock, och stor Slem yr Munnen, är
thet ett godt Teken; Men the, som
hafwa många Får, såsom Herdarna uti

Pomern, hwilke hafwa ibland 4 à 600de at sköta, böra gifwa uti tjock Mjöldrick 10 à 15 i sonder; doch at thet efterses, at hwart och ett Får bekommer sin Dosis, som är ett Lod. Förrot, innan Pulsweret ingifwes, måste Fåren intet Watten hafwa smakat, på 2ne Dagar. Sedan the thesa Medlen niutit, skola the litet försas omkring på Gården, eller, om the drifwas ut på Gårdet, måste the intet strax therpå dricka, utan ther ifrån afhållas, til andra dagen, då man lägger uti Wattnet för them Eneris och Malört. Hafwa the Wattusoten, wattnas the ej oftare än hwar tredie Dag. Thetta hårliga Pulswer har i Åhr wist wackra Prof, när andre mycket berömde Medel icke welat hjelpa, som Erfarenheten här omkring intygat, och the, som sig rått theraf betjent; ty thet utdrifwer ej allenast Wattnet, och astordkar lindrigt Skorf och Koppor; utan od lindrar Bröftet, så at the i Åhr blefwit friska, när man them här af gifwit 2 Gånger i Wefan, och om 14 Dagar thereafter Wattusoten påfölgt, och Huswudet blefwit tjockt igen; så hafwa the, då man them åter ingifwit theraf

2ne Dagar å rad uti Deg, aldehyles restituerade blefwit: och således bör noga akt gifwas, när Sjukdomen afstannat, at, om then åter skulle yppas, man tå thetta Pulswer, i t. d må weta at applicera.

Bekommer ett Får, Sår, Koppor, eller Utslag, så måste thet strax för sig sielfst ställas, och the andra sunde med Fårdeg smörjas, som kallas *Ris-Olja* på Swenska, bak om Orat. Fårhuset bör wäl renas och rökas, med hwit Lök, Dyfwelsträck, eller Cnebår.

En Adelsman har fådt stora Penningar för följande Pulswer, hwilket therefore här uti Orten, til en myckenhet, brukadt är, som ock wäl har sin Nytta och Wårde med sig, samt ofta wisat god Effect: Beskrifningen therom är thenne;

Tag *Antimonium Crudum* I skålpund,
Salt peter ett halft skålpund,
Röd Winsten ett fierdendehls skålpund,
 Hwilket, hwart för sig, helt fint stötes och wäl tilhoppa blandas, och theraf tager man sedan ett godt skjeddblad fullt til 6 å 8
 Får,

Får, med något litet Mjöl och torr Malört til en Deg gjordt, och gifwer hwart och ett Får, en Walnöt stor i sender, om Höst och Wåhr, en eller 2 Gånger i Wekan, när Får-Sjukan går i swang; men eljest, til Sjukdomens förekommande, brukas thetta hwar 3die eller 4de Weka, sedan the Lambat, och Lamben kommit sig något före. På then Dagen, som man Fåren af thetta Pulsfwer gifwer, måste the icke dricka, utan therpå litet fösas. Pulsfweret renar them och åstadkommer Utslag, när the äro wattufulla, genom Urin och Swett, och är ett godt Præservativ. I Åhr, när Wattusjukan har plågat Fåren, har thetta Pulsfwer intet särdehles Prof wisat; men thet Pomeriska har vti thenna Soten, bättre och säkrare Hjelp them tilskyndat, som ock Landmannem, här i Orten nogsamnt wet at berättat. En så länge thet förra kostbara Arcanum brukades, hafwa 15 à 20 Får om Dagen dödt; men sedan thet Pomeriska brukades, allenast 1 à 2 om Dagen, och har Sjukdomen fortth thereafter aldehles afstannat.

En Engelsk Medicus, har utgifwit ett Avertissement, om Fåren, at man,
som

som Beskrifningen lyder, på 4 skålpund
 Winruta (torr eller färsk nämnes intet)
 slår 6 Kannor kokhett Watten, vti hwil-
 ket Winrutan någon stund vti blöt sät-
 tes, och sedermera göres thenne Lag,
 med Salt, til en Laka, hwaraf åt Fä-
 ren gifwes ett å 2 skjedblad; men i an-
 seende til then lindriga Effect, som Win-
 rutan gifwer, i synnerhet när hon är
 torr, och at hon lemnar allenast ett litet
 bittert Exeract, så at Lakan måsta
 Effecten gör, hwarigenom Sjukdomen
 för länge vppehållas kan och taga Öfver-
 handen, som ock, emedan thenne Ört in-
 tet allestädes här vti Orten finnes, vi-
 sar jag Landmannen heller til thet säkra,
 än til thet osäkra, nemligen til thet
 Pomerska Pulfweret. The, som godt
 förråd hafwa af Winruta, kunna then
 med stötta Enebår, Salt och Malört,
 af hwarthera ett skjedblad, til Præser-
 vativ, som ett Pulfwer, Höst och Wåhr,
 åt thesa Kreaturen ingifwa;

eller,

Lag Malört,
 stötta Enebår,
 Winruta och

Salt,

Salt, eller Saltpeter, af hwar
thera en god Hand full:

Hwilket alt til ett Pulfwer hopblandat,
för 8 à 10 Får, och twenne Gånger,
Höst och Wåhr, uti Mjöl-Druck, eller
Deg, ingifwit, är ett godt Præserva-
tiv; men när Får-Sjukdomen på står,
eller man hos them förspörjer tjocka
Hufwuden, Skorf och Koppor, samt
tjocka Bukar, så brukas säkraste thet
Pomerska Får-Pulfweret.

Zibeth I gran, på en Brödbeta, eller
med litet Ägge-Gula uplöst uti Brän-
win, och åt hwar och ett Får gifwit,
samt när the therpå fösas, til thes the
fvettas, hålla somlige för godt; men
om thetta, har man ock märkt, ehuru
kostbart thet ock är för Landmannen, at
thet icke särdehles emot Wattusiukan
hjelper. Gemene man brukar til god
trefnad för Fåren, at stryka på ett
Bråde, uti Fårhuset, Höst och Wåhr,
god Skott- eller Gottlands-Tjåra, med
Malört och Salt wäl blandad, och tjock,
som Smör, gjord, at Fåren therpå
måga stekja.

Ehuru warme Fåren af Naturen äro
flådde; äro the doch kalle och rådde:
ther-

therföre måste man om Wintren hålla them uti ett wältäpt Fårhus, ther intet för kallt är, och intet mehr, än hwar annan, eller tredie Dag, watna, in til Januar: eller Februar: Månad. Sedan the Lambat, kan man hwar Dag gifwa them Watten, som uti thenna Orten brukeligit är.

När ett Får löper omkring och blifwer yrt.

Tag då en Knif, och skjär thet uti Drat, så at thet blöder; eller, tag en Syl och stic thet i Drat och Rumpan ett Hål, och sätt sedan i Hålet swart Myserot, som om Swin-Kreaturen lärdt är, så går Yran öfwer.

Nyttiga Anmärkingar om Fåren.

Imo Af Zibeth I gran på en Brödbbita eller i ett skjedblad Brännwin gifwet, berömma somlige som ett Läkemedel: ty när Fåren födas litet thepå, blifwa the fuktige omkring Halsen, eller Hufvudet; men the, på hwilka thetta intet märkes,

märkes, dö merendehls uti the gängse Fåresjukdomar. Samma Effect har och Fårdeg eller Ris-Olja, til 4 à 5 Droppar på en beta Bröd gifwen.

2. När the siuka Fåren, vnder sin Sjukdom äta; måste man intet vara säker, eller lemna något obrukadt: ty somliga Får äta in til sidssta stunden, så at the dö med Hö-tappen i Munnan.

3. När mycket Regn är om Hösten, måste Fåren intet hwar Dag gå ute, utan födas hema i Huset, med Löss, Hö, Bjugg- eller Råghalm; och då the af thenne senare äta Uren, böra the intet wattnas mehr, än 2 Gånger i Wefan.

4. Om Hösten ifrån then 15de til then 17de Octobris sättia somlige Fåren in, och gifwa them intet annat, än Hafre-Halm at äta, men intet at dricka på the Dagarna, utan thereafter gifwa the them en Lag, som är gjord af Enebär och Malört at dricka, och sedan sleppa the them ut, på Marken, om Wäderleken är wacker; men eljest allenast i Ladugården. Alla the, som då ruska på sig, eller nysa, äro och hålla sig friska; men

men the, som thetta intet göra, utan hänga Hufvudet och Dronen neder, them tager eller märker man ut, til at slagta, eller sälja; ty the dö merendehls the Åhren, som Sjukdomen grasserat.

5. Mot Fåresjukan, serdehles mot theras Wattusot, göra somlige en Lut, hwartil tages ett skålpund osläckt Kalk och en Kanna Watten, och när thetta stått sammanblandat öfwer Natten, är Luten klar, och sedan blandas themna Luten med lika så mycket Salt-Laka, hwaraf the gifwa åt the siuka Fåren ett halft stop åt hwart thera ungefär om Dagen, så länge the äro siuka; och skola the emedlertid intet annat dricka; men sedan the begynna våtras, wattnas the 2ne Gånger i Wefan.

6. Med Eneris, Enebår, Dyrswels-träck, eller Hwitlöf, rökas Få- och Fårhusen, om siukliga Tider, hwar annan Morgon.

7. Om Höst och Wåhr, ther man intet har Saltsten, gjøres en Deg af en Dehl Sand, 3 Dehlar blå Lehra, med Sill- eller annan Saltlaka, stötta Enebår- och Malört-Knoppar ihop knodad; hwar

hwar af sedan en stor Limpa gjöres, som torckas, och vti Fårhuset lägges, eller ock slås thetta vti Wäggen, så slicka och knapra Fåren och Lamben theraf, och må ganska wäl therefter.

8. När Skjöttarna tilskjänna gifwa, at the om Währen, Sommaren, eller Hösten hitta harar döda, vti Skogen, som hafwa Koppor, eller små Bölder, på Lefwer och Lungor, förebedar thet gemenligen, then följande Hösten, Wintren eller Währen, en Fårasjukdom. Ur förthenstul nödigt, som vti Företalet påmint är, at förese Fåren, med en god ansß, goda Præservativer, samt godt, tjenligt och tilräckeligt Foder, samt ett tjenligt Bete.

9. Fåren måste man om Sommaren, när the äta Gräs, intet wara myndit måhn om at wattna, ej eller låta them bittida om Dagen njuta Betet, tå Dagen ännu är i Gräset. The Pomeriske Fåraherdarna gifwa Fåren ibland intet mer, än en Gång dricka om Wekan, änskjönt torra Sommarar äro, och Fåren trifwas theraf öfwer måtton wäl, ej eller sleppa the them förbittida vt på Betet,

Betet, särdehles när mycken Dagg fallen är.

4. Om Hästar.

Et bepröfwadt Medel, til at bota the swåraste inwärtens Krämpor, som Hästar kunna tilstöta, samt the allerbätsta Præservativer, at bibehålla them wid hälsan och godt hull;

Tag af Hepar Antimonii på Apothe- ket så mycket, som man wil, eller til så många Hästar man behöfwer, och är Tilredelsen af thetta Hepar: Antimo- nii sådan:

Tag Antimonium crudum, och
godt luttrat Saltpeter lika mycket
af hwart thera,

stöt wäl och blanda 2 skålpund ihop uti en Järn-Mortel, sätt sedan Mortelen mitt på Gatan, eller Gården, och tänd thet up med ett glödande Kohl, så brän- ner thet strax; men Røken måste man akta sig före, ty then är skadelig, så at om thet antändes uti Huset, och intet vnder en skorsten, hwarest Höns sittja nära in til, så dö the af thenna Røken,

som är giftig. Sedan thetta wäl är utbrändt och kalmadt, stötes thet til ett fint Pulswer.

Dosis.

Thetta Pulsweret afwäges och fördehlas, somt uti ett och somt uti 2 Lod: ty när Hästen är ännu helt frisk, och man wil præservera theß hälsa, kan ett Lod tagas; men wisar han then ringesta olust och leda för Fodret, eller man wet, at han beswäras af the tjocka Matskar, eller man wil, at han skal behålla sitt hull, eller tiltaga theri, eller om Blodet behöfwer rensas, hålst tå Hästen gått sent på Hösten i Betet, eller han om Währen skal sleppas ut, och när han ätit dammig eller duncket Foder, så gifwes 2 Lod.

Brutet:

Hästen måste Altonen förrvt wäl wattnas, men sedan hela Matten måste han stå utan Foder, och om Morgonen therpå, så tidigt man wil, bör fuchtas ett halft stop Hafre, hwaruti blandas af thetta Pulsweret, eller kan thetta och
blan-

blandas uti Kli eller Deg, och stickas honom i Halsen, hwarpå man sedan låter honom äta Hafren, och en Tima thereafter gifwes honom ljumt Watten, så mycket han wil dricka, och så bjudes honom hwar Tima in til Middagen af thetta Watten: efter Middagen måste man gifwa honom sparsamt Foder, antingen en liten tapp Hö, eller litet Hafra och Hackelse i sönder. Har han af *Dwickdrag* och *Dwardkan* mycket *Öndt*, eller är han utmagrad, kan man hwar 8de eller 14de Dag, när han rastar, gifwa honom theraf.

Nyttan af thetta Medel.

Thetta purgerar them lindrigast, tånkar hela theras Blods Massa, ifrån alla skadelige Suktigheter, iänom Transpiration och Urin; är then säkraste bot för *Dwardkan*, *Dwickdrag* och *Matskar*, samt otahliga andra *Krämpor*; thet gifwer Hästen therjämte en stark Appetit, hwar igenom han blir fet, trind och frodig jemväl af thet sänsta Fodret.

Cautel. Gjør man thetta Pulswer sielf; så bör man intet annat uti samma Soll

sitta; ty thetta Pulsver förorsakar starka Kräkningar hos Folk. Af så mycket, som 10 Peppar-Korns tyngd allenast, kan en Menniskja kräkja sig til döds.

När en Häst har Qwardan, och then wil intet flyta:

Purgera honom med Hepar Antimonii, och bruka sedan thetta härliga och approberade Hästa-Pulsver.

Tag Röd Bolus, och
 Swit Bolus, af hwart thera 8 Lod,
 Grått Swafwel, 4 Lod,
 Fint Benediskt stöttglas, 2 Lod,
 Fœnum græcum,
 Swindöds-Rot, eller Cardopatiæ,
 af hwart thera 2 Lod,
 Uuis, och Senkåhl af hwart thera
 2 Lod, item
 Dvfwelsträck 1 Lod.

Gif honom af alt thetta wäl stött och ihop blandat ett skjedblad på ett par Nafwar opfuktad Hafra hwar Morgon, och wattna honom en Tima therefter, och rid honom sedan litet derpå.

När

När en Häst har Skabb.

Rånsas han först med Hepar Antimonii, och sedan koka i skålpund Koppar-Batten, eller Victriol, och ett fierdendehls skålpund stött Swafwel vti 2 Kannor Granris lag, som gjöres något starck förvt, hwarvti dåppas sedan en Klut, och Hästen tvättas dermed 2 Gånger om Dagen. Håret går väl bortt, när Såret hafwer aftorkat, och då kan man the ställen med Sålsped, eller Lin-Olja ibland gnida, så växer Håret snart igen.

eller,

Tag Lagerbår,

stött Swafwel, och

Victriol, af hwart thera lika mycket,

som stötes til ett Pulfwer: til ett halft skålpund af thetta Pulfwer, tages i skålpund gammalt Jster, eller Smör, och röres väl tillsanimans at theras blir en Salfwa. Med thenna Salfwa smörjes Hästen Morgon och Afton, och tvättas som oftast med Urin.

5. För Bi, när the swärma.

Tag Johannis-Bröd,
 Wälf Moder-Rot, latin: Rad:
 Meu fallad,
 Lakrik-Rot,
 Swindöds-Rot, af hwart thera
 ett halft Lod;
 Granatstahl, i Swintin,
 Båfwerghäll, och
 Campher, af hwart thera 5 gran:

Thetta stötes til ett Pulswer och blanda
 wäl tillsammans, sedan gjutes ther
 på ett Swarter Spanskt Win och ett
 Skålpund Håning, och sättes sedan uti
 Solen några Dagar. När Bin swärma,
 bestryker man stäcken innan til med
 thetta, så ha the wäder theraf, och
 fluga thit. Thenna Infusion kan
 många Uhr hålla sig, när man then uti
 ett glas-fjåril wäl förwahrar och tilbin-
 der, men stäcken måste först wäl renas.
 Somlige taga färskt Urmegräs, Herba
 Ulmaræ på latin kallad, och stryka thet
 först i Bi-Rårgen, och sedan litet Hå-
 ning; men thet förra har starkare Luft,
 och Bi älska thet of mehr. Thet är of
 sundt

sundt om *Währen* för them at stryka thetta fram för *Bi-Kärgen*. The följa ock gjärna efter *Klangen* af ett *Messings Becken*, och älska *Selleri*.

Swad som skadar *Bien*.

Allt slags *Lök* är them emot, så at the them ej tåla kunna; *Orten* hwaräst *Uste-Trå* mycket wäxa, är för *Bien* skadelig, ty the dö theraf, äro ock *Eke-Trån*, *Ljung*- samt *Matrans-Ört* för them skadelige: så måste ock *Swalor* och *Tättingar*, eller *Sparfwar* skaffas bortt, så mycket gjörligit är, ifrån thet ställe, ther man håller *Bi*, ty these snappa många bi bortt. *Ufwen* böra *Möken* afdrifwas, som om *Wintren* äro mycket snåle efter *Hänning*. *Bin* äro ock rädde för *Spin-lar*, *Fyrfötter*, *Bglor* och alla sådane *Djur*, som förstöra *Bistäcken*. *Uste-dunder*, *Ljung-Eld* och *Echo* skråma them ock. *Sår* tåla the ej eller, emedan the inwickla sig i theras *Bl*, så at the ej komma ther ifrån ut igen. *Kräfft-Luft* tåla the intet, ty när man kokar *Kräffter* nära wid en *Bistäck*, falla the döda neder. *Wanta* the *Rågn* eller kullit *Wäder*, så hålla the sig nära wid

Bistocken. Om hårda Wintrar dö
the ofta vt.

6. Om Canarie - Foglarö Hed.

S Hessa artiga Foglar kunna för en
Liebhaber, som har sitt Nöje och
Nyttan theraf, conserveras, paras och
dka sig här i Orten på följande sätt:

Man sätter Canarie - Foglarna af
bägge Köhnen, om Währen, sidst vti
April, eller medio Maji, när thet intet
mehr kallt är i Wädret eller Luftten, vti
en stor Kista, hwilken framman före
med Gitter af stählträ är gjord, som en
stor Buh. Thenne sättes sedan vti ett
Rum för Fönstret, ther mycket Solsten
är, eller har man en liten Kammare,
hwarest Solen hela Dagen skiner, för
them, som är bäst. På Kistan, eller
Buhren gjöres en Dör, hwar igenom
man för them Mat och Driicka sättja
kan, afwen sättes i Buhren några små
gröna gran- eller tall-buskar, och bin-
des vti hwar vrå en liten karg, af
björck-ris, eller af Filt gjord så stor,
som

som ett Fogla-Bo: sedan lägges Rens-
 hår och pläckad bomvull i buhren til them,
 samt fint tortt Hö, eller Marsgräs, så
 bygga the sig sielfwa bo uti the små Kår-
 garna, eller filt-boen. När these bägge
 hafwa parat sig, och Honan ligger, som
 sker, sedan hon har wurpit sin 4 eller 5
 Ägg, slepper man en annan Hona til
 Hanen igen, så lagar han ock henne til sitt
 bo, och blifwer hon således lika som hans
 frilla. När then förra har kläckt sina
 Ägg, mättar Hanen thenna råtta Ho-
 nans Ungar; men then senare Honan
 måste sielf föda sina, som doch äfwen
 wäl upwåra med the förra. När the
 blifwa litet större, gifwer Hanen them
 ibland föda uti bägge boen: och then
 tiden måste wäl observeras, at man
 förser them med Mat, som är gnuggat
 Hampe-Frö, och Canarie-Frö, blan-
 dat med bohwete-gryn och Roswe-Frö.
 Hwar Dag bör man gifwa them litet
 af Hwete-Skorpora eller Semla blött
 uti Watten, och wäl Marsgräs samt
 blåkohls-blad, thenna tiden, och när
 the ha Ägg; ty Honan wedergwicker sig
 utaf Marsgräset; äfwen måste man rå
 som oftast koka ett Ägg stenhårdt, som
 hackas

hackas helt smått, med litet Säckor påstrött, och gifwas them, samt hilla them dageligen friskt Watten. När Ungarna äro kläckte, som skjer inom 12 eller 14 Dyggn, och, om Uggan inom 10 Dyggn intet äro mörka, när man håller them med en Théé-Skjed emot Dagen, utan the äro klara, så tagas the bortt, ty these äro Kåt-Ugg, men the goda Uggan lemnas arwar i Boet. Skulle the alla wara skjämde eller Kåt-Ugg, så måste the i tid tagas bortt; ty då warpa the snarare andra igen, och blifwa intet utmattade therigenom, at the länge och fåfångt liggia på Uggan. Man måste intet låta them mehr, än 2ue Gånge om Ubbret yngla; ty then 3die fullen dåger intet särdehles, och the gamle blifwa theraf förnycket utmattade, så at the dö. När the hafwa sina Ungar fram ur Boet, gifwes them sedan intet hwar Dag Marsgräs och grön Kohls-Blad; utan, så wida thesa intet finnas om Wintern, måste the efter hand wänjas wid förenämnde Hampe-Frö, som är på ett Bord litet gnuggat, äfwen wid Canarie-Frö och Roswe-Frö, af hwartthera lika mycket, hwartil lägges 3die

Dehlen

Dehlen Bohwetegryn. När the ha kommit så wida, at the kunna flyga, gifwes them hwar 3die Dag af Marsgräs, som äro många Knoppar på, lägges ock ren Sand i Buhren en Gång, hwar Weka. När en af them blir siuk, måste han tagas ur Buhren, och sättjas uti en annan Buhr, besprutas ofta med Watten, och sättjas i Solen, som är thesa Foglars halfwa Lif. Uti Octobri-Månad är theras swåraste Tid, och då är båtsta Præservativ för them, om the ofta äta grön Råhl, Marsgräs med Knäppar, och litet Persilja i Watten lagd, och ther ibland litet Safran: Och alltid måste the hafwa hos sig en Skåhl med Watten, hwari the må kunna bada sig, ty så släppa the lätt sina Sjädrar.

Wil man hafwa 2ne par ihop, måste ock Rummet thertil wara nog stort; ty Hanarna så wäl, som Honorna, förfölja hwar annan mycket, then Tiden the para sig.

Wil man hafwa bundta, eller siäckiga Bugar, så tages en grön Hane til en hwit Hona, så blifwa the siäckiga.

Om man wil hafwa Bastarder, tager man en Stegelis- eller Grönsifk-Hane til en hwit Canarie-Fogel-Höna, och sätter them om Währen, en Månad, uti en liten Buhr, at the para sig, sedan släppas the uti thet Rum, ther the skola wara och Honan skal kläcka; men emedan Stegelis-Hanen riswer gjärna Bngarna ut vr Boet; therföre är bättre, at Hanen then Tiden tages vr Buhren, och sättes uti en annan Buhr fram före, så at Canarie-Honan ser honom, så föder hon Bngarna allena up. Men thessa Bastarder triswas sedan intet gjärna.

NB. Theras Mat af Hampe-Frö och Canarie-Frö måste intet mehr blandas, än half Parten af hwart thera, och så mycket, som the på 14 Dagar kunna äta up; han måste ock om Sommaren intet stå ute i Solen, at han torckas för hårdt, ej eller om Wintren. När Foglarna äro uti warmt Rum, bör Maten ej stå uti warmt Rum, ty då torckas han för mycket, så at the intet kunna bita theraf: men skulle han wara något torr, kan man sukta honom med litet Watten uti en Théé-Kopp, och låtan stå litet, at han blötnar.

Om *Währen* måste man intet förbit-
 tida sättja them til *Hecken*; ty när the
 komma, vr warmt *Rum*, in vti en
 kall *Kammare*, blifwa the litet *siuka*
 och *kläcka* intet, tils the blifwa wid *Luf-*
ten wahna, och *Wärmen* tager wäl til
 och öfar sig, så at vti *Medio Maji* kunde
 här i *Orten* wara then *bätsta Tiden*, til
 at låta them para sig. När the vti
 warma *Kamrar* bittida paras och the
kläcka, har thet ingen *Nytta* med sig;
 ty *Bngarna* dö vti *Boet*; utan wil man
 hafwa rätt *Nytta* af them, så rönes
 theas *bätsta trefnad*, när the *kläcka* i
Junio och *Julio*.

När the på thet *Sättet* rätt *skjötas*,
 kan man them 10 å 12 *Ähr* *conservera*;
 och äro the, som här *kläckas*, *starkare*,
 än the, hwilka ifrån *Tyrol* eller *Sweiz*
 hit *införas*; ty ibland them äro ofta
 någre af *3die kullen*, som är mycket
swag. När man har them på *Prof*,
 är til *wetande*, at then *Hanen* är *bätst*,
 som är *smärter* och *lång*, och har en
stark Röst til at *siunga*; men then *Ha-*
nen, som är *tjock*, och intet så *starkt*
siunger, är intet så *durabel*, som then
 förre.

När

När the bygga sitt Bo, bör wäl observeras, at the intet bygga öfwer sina Ägg; utan så snart Honan ett Ägg wurpit, måste man hwar Morgon se efter thet andra; så at när på 4de Dygnnet alla Äggen liggja i boet, the då intet med bomull them öfwerhölja, hwilket, om man intet noga therefter ser, ibland händer.

Håller man Canarie-Foglar för sig ensama i buhrar, bör man bespruta them med Watten ur Munnen, en Gång i Wefan, eller ock sättja en liten Skåhl med Watten i buhren, hwarvti the kunna bada sig.

Buhren til Håcken måste wara så satt, at intet Mößen, hwilke gjöra them mycken Skada, komma thertil. Och skole wi af the hårefter följande Påminnelser lära, huru these skadelige Gåster skola bortt skaffas.

Så högstnödiga och nyttiga, intet allenast för Landmannen, utan ock för oss, som bo uti små Städerne, bostapen och andra goda Kreatur, til wår Hushåldnings Understöd äro; så högstskadelige äro för oss ock, i synnerhet när Säden

är

är inbärgad, the Odjur, eller then Ohyra, som då måst sig insinna, hwarom nu the förnämste Remedia följa, som lära oss, at döda och skaffa them bortt ur Husen, Trågårdar, och Skogorna.

7. Huru stora Råttor bortt- skaffas kunna.

SÅ An har wäl stora Fällor af alle-
handa Sorter, hwarpå steft Glåst
sättes, och therjemte bottnar, hwarpå
malit Malt, Hafre eller Hampe: Frö
kastas, hwar af these Odjur en stark
Lucht hafwa, och gå gärna therefter.
Når man ock therhos observerar, at i
thet Rum, hwarest Mat är, alt wäl
täckes och vndanrödjes, så borttsnappar
man och förgör them snart och thet uti
en Myckenhet; hwarwid doch i aft tages,
at, så ofta man tagit någon ur Fällan,
bör hon rökas efter med litet Hö eller
Hår: eliest hafwa thesa fluga Gjäster
strax Wäder theraf, så at the sedan skyn
för Fällan. Uti stora Magasiner, hwaräst
mycken Säd är, så at the ther hafwa
öfwerflödig Mat, låta the them mest

B

löpa

löpa ifritt; ej eller skulle sådane Fällor förslå, utan man måste ther på andra Medel wara betäncker: Och sålunda

Tager man då af små Sparfwar, Tettingar eller Gröningar, och fastar them ut i förstone sådanne, som the äro, på Sades Winden, så äta the af them och släpa them strax bortt.

Skjår sedan up thesa Tettingar eller Sparfwar med Fjäder och alt, och lägg en liten Knifsvydd Arsenicum theruti, wäl med Inmätet blandat, och lägg them sedan til Antalet, 8, 10 å 12 Stycken på Winden, ther the hafwa sitt Tillhåll. Då släpa the och them i sina Hähl; lägg therfore så länge thesa så præparerade Foglar för them, tills Foglarna ligga qware, som plågar gemenligen skie then 3die Dagen therpå, och då är Effecten gjord.

Om allenast några skulle dö, så fly doch the andra alla bortt, ånskjönt the woro ganska många i Flåcken; ty när the höra them skrifa, som hafwa åtit af förgiftet, hwilka plåga til 3 å 4 Stycken krypa ihop uti the trångaste Hälen, och när the sålunda märka

Dråd och Wånda på sine Camerater, fly the alla bortt ifrå thet stället, och thet ibland på ett fierdendehls Åhr; men Grannen måste ta kånnas wid them i stället igen. Man kan ock taga i stället för foglar, färskt Kjøtt, eller Tiåder- och Orre-Halsar, som äro friska, hwilka åntå måstedehlen bortt fastas; men med förnämnda foglar har man dock funnit, wara båtst at them föröda, som ock är probatum.

eller,

Koka en Wålling af malit Risgryn, eller Hwete-Mjöl med Mjöld, och lägg Säcker, eller Säcker-Syrap ther uti, at then blifwer wål söt, lägg sedan ett halft Lod stött Mercurium, eller Arsenicum ther uti, och sätt thetta på Sten-Talrifar omkring på Säden Windar eller i Bodar, så åta the gjärna theraf, i synnerhet om Sommaren, när thet är warmt, och går ther med åfwen så til, som om thet förra nu sådes. På then Tiden, när thetta utsättes, böra Kattorna stängas ute ifrån sådane Rum.

eller,

När många Rotter vti Kjällare, eller annat Hus äro, så tag malit Malt ett Skålpund, Arsenicum, som ock kallas Mercurium, 1 Lod, och Sirap eller Håning thertil så mycket, at thet blifwer en Deg theraf: gör sedan af thetta små Bällar, som en Walnöt stora, och lägg 10 å 12 Stycken, eller så många man wil af thessa Bällar, eller Kuhlor, på ett gammalt Bråde, och lägg sedan malit Malt derpå, som är rent, lå åta the theraf, och thetta rödjer them åfwenwål braf vr wågen; men thetta är doch intet tjenligt vti Sådets-Bodar, ty the slåpa thessa Kulor ibland bortt vti Säden, om the eljest intet läggjas vnder Gålfwet, eller vti Kjällare, ther the intet hafwa Tilfålle, til at slåpa och blanda them ibland Maten.

eller,

På sådanna Tellen, är bättre at bruka, utan Mercurium, och någon Håfard, följande, som hwarken Gold eller Djur skadar, utan, allenast Rotter, Mullsårkar ock Midö, som åta thetta gjärna, och

och dö, eller fly bortt sedan ifrån then Plaken.

Tag Ellebor: alb: Swit Myserot, 2 Lod,
Euphorbium, ett halft Lod,
Safre: Swete: eller Malt: Mjöhl,
16 Lod,

Stöt thetta fint och blandat med Mjöhl, lägg ock, om så behagas, några Lod Säckar ther ibland. För ett sådant Pulsfwer hafwer en Frankos, Jaques Kavau kallad, för en liten Tid sedan skaffat sig här stora Penningar och them vr Landet dragit.

Somlige säija, at man them med Håsthofwe-Horn, som tages, när Håsten skos, och thermed rökes, vti the Nummen, hwarest the sig hålla, skal kunna fördrifwa them, så at the fly therifrån.

Vti Qwarnar, går thet an at bruka följande Fälla. Man ställer en Tegelsten vti en Tunna, vti hwilken intet mera Watten öses, än som stenen är hög til, theröfwer bindes ett Fårskin stelt, som Pergamentet på en trumma, och therpå läggjes sedan wäl Malt; therefter, när Råttorna äro wäl wahna at äta thet

thet bortt, så skjäres ett Kärp mitt på
 thetta Pergamentet, doch intet aldehles
 ifrån then ena ändan til then andra,
 utan lämnas några Händers bredd
 theraf på Sidorna, och fastas lika fullt
 malit Malt therpå, så gå the och falla
 ibland 2 à 3 tillika ned vti Tunnan, och
 så vilja the, som sittja på stenen, ingen
 släppa thit, utan the bitas fins emellan,
 så at, när the andra thetta höra, löpa
 the snarare thit, vti Mening, at the
 bitas om Maten: och är thetta mycket
 nyttigt, särdehles för them, som thetta
 rätt tilstålla. Tunnan måste stå jemte
 ett Kar, eller ther Bräder liggja, jämnt
 högt med thenna Tunnan. Til små Möß
 har man Fällor, som the fångas vti;
 eljest tager man Hwete-Mjöhl med
 Mercurium och Såcker blandat, eller
 Såckerbröd med Mercurium eller Arse-
 nicum fint stört och hopblandat, hvaraf
 the dödas och vtödas; men när the
 intet vilja gå vti Fällorna, för then
 Luchten the lemnar efter sig, måste then
 med litet Hö vtökas.

8. För Mullsorkar.

När man stöper Ljus, så tager man ett Lod Arsenicum och i Lod Swit Myserot, Ellebor: alb: kallad, som är skött och blandat tillsammans, och här til tager man 4 stycken, eller flere Ljuswefar, som, sedan the en Gång blefwit dåppade vti Talgen, quidas med thetta Pulswer, och åter dåppas vti Talgen igen, och beströs åter med Pulswer, och ömsas här med nemligen med Talg och Pulsweret så länge, tils Ljusen blifwit lagom tjocka, doch så at the sidst vti Talgen dåppade warda. Af thesa Ljus läggas sedan här och ther vti theras Hähl. Eljest tages Gräfwerna eller Smoldket af Talg och stekes med Swin- eller Gås-Öster, och theruti lägges Mercurium, samt sedan sättes på Bråder vti the Bänckar, och Rum, ther the om Hösten och Wintern hafwa sin mästa Gång.

eller,

Tag samma Malt-Kulor, som wid the stora Råttors fångande och dödande

åro nämnde, hwilke at hårtil bruka åro åfwenwål rått gode och nyttige; ty thet åro nästan ett och samma slags Odjur. Tag röd Lök, hwit Lök, och ett slags Lök, som intet särdehles hår i Landet på andre ställen finnes, ån uti Wadstena Kloster-Trågård, Brigittæ-Lök kallad, och lägg them uti theras Håhl, så fly the thesfore. För Glåderstockar, eller, Dwistar som åro litet skafne, och stucken uti Håhlet, fly the ock vndan.

Eljest har man en Sort af Fällor, som them ock braf borttsnappa; uti thesa läggjas Morötter, och Palster-nacker: ock kan Modellen af sådan Fälla på Apotheket härstädes beskodas. När man märker ett Håhl, af Mullsorkarna gjordt, sätter man thenna Fällan fram före Håhlet thes igenom the ingå, så at man ingen theras Inwåg mehr märker. Eljest år ett af the båtsta Medel, at bruka thes förenämnde Malt-Kulor eller Talg-Ljus.

Churu wål i början af Wåhren Rattorna göra Skada på Kriddesångjarna; så har man doch för båtst funnit, at Trågårds-Mästaren wånjer om Som-maren

maren en god och stor Katta uti Trågård-
den, samt håller henne med Mat ther;
ty thenna gör honom ock tå then största
Nyttan, särdehles, när hon kåtslat och
har sina Bugar hos sig: ja tå rödjer
hon braf ut thesa Skade-Djur, i syn-
nerhet, när the äro af Wattusorkarna,
som äro af thet allerwårsta slaget: men
tå måste man ej hafwa ther annat mot
Sårkarna, än Malt och Mercurium, som
Kattorna intet åta.

Somlige Trågårdss-Måstare taga en
tom Tunna och grafwa then ned mitt
uti Trågårdens så djupt, som Tunnan är
stor til. Och sedan sättja the uti Jorden
en stor stång, 7 å 8 Alnar hög, genom
Tunnans öfwersta Botten, hwarpå the
gjöra en Wåder-Dworn, som altid
wid Blås-Wåder gör ett Dahn uti
Marken, hwarföre the taga Flykten.

9. För Myror uti Trågårdens och Huset.

TAg nyss wål brända hwita Oster-
skahl i Skålpund, som brännas
på thetta Sättet; at man uti en Wind,

Bgn kallad, tager först Kohl, och lägger therepå en rad Osterskahl, sedan en rad Kohl igen, tills Bgnen blifwer full, med Kohl och Osterskahl, som kallas i Apothecken stratum super stratum: när thesa äro wäl brände, som ock kan låta sig göra hos Krukofmakarne, när the bränna, stötes thetta i Skålpund Osterskahl helt fint sönder, med 4 Lod Gummi storax Pulswer wäl blandat, och uti ett wackert Wäder samt Solskins-Dager strös thetta Pulswer omkring Trån, ther Myror sig uphålla, och måst ther, hwarest the hafwa sina Hähl, så fördrifwer thetta them. Om man tager nyss ofsläckt Kalc i stället för Osterskahl, gör then samma wärkan; doch äro Osterskahlen bättre. Men så wida thetta intet gör sin Effect, sedan Regn och mycket Dagg kommit therepå, så måste thet, uti torr Wäderlek ofta appliceras, tills man ögonstkenligen finner Effecten, hwilken ock intet har slagit fehl, när han, på ofwannämnde Sätt, försigtigt och flitigt warit afwachtad. Thetta Remedium fastas tätt omkring Trån, och intet mehr blandas thertil, än som man

man til en *Btläggning* behöfwer. Och the brända *Osterskahlen*, som man har öfwer, måste vti en *Kruka*, med hinna öfverbunden, alltid väl förwahr-
 ras, eljest släcker *Kalcken* och *Oster-*
skahlen sig sielfwa och mista således sin
Kraft.

Remarçabelt är, at ther *Säcker*,
 eller *Confect*, högt satte äro vti något
Rum, sika *Myrorna* starckt thereafter/
 besynnerligen på *Landet*, och at vti så-
 danne *Rum* finnas aldrig *Wäggelöf*,
 hwarest *Myrorna* sig vppehålla.

10. För *Wäggelöf*.

Tåg *Coloqvint-Röplén* med *Fröet*,
Spansk Peppar,
Kokels-Rjårnar, på latin *Coculi*
Indici kallade,
Råstakor, raspade eller smått
 skurne, 2 *Lod* af hwart *thera*,
Prustrot, *Ellebor: alb:*
Staffansfrö, Sem: *Staphis agri*,
Tobaks-Blad, eller *Dwistar*,
 eller oå gement *Smus*, af hwart *thera*
 3 *Lod*,

Salmiac, 4 Lod,
 Vitriol, 18 Lod.

Allt thetta wäl skurit och sönderstött såsom Gryn, samt blandat, lägges uti en Meßings- eller Koppar-Kjättil; sedan tages (NB. om thet är osläckt Kalc, är thet bättre) Kalc så mycket, som 2 Skålpund, eller så mycket, som til en hwit limming behöfwes. Om Ufstonen slås 2 Kannor kofhett Kjälle-Watten therpå, och sättjes thetta öfwer natten thermed i blöt. Om Morgonen thereafter kokas thet en Gång up, och sedan, så hett man kan, hwit limmas Waggarna thermed, och thetta uti Springorna wäl instrykes. När nu thetta, 3 à 4 Dagar, hafwer wäl torckat, gnidas Waggarna starkt, med grön Libsticka efter åt, och sedan thetta är gjordt, spådas the förra Species, som äro qware uti Kjätelen med Watten up igen, hwaruti tilförene Limmet är upblött, samt lägges oc thertil så mycket Kalc, som til en Hwitlimming behöfwes.

Thetta måste, efter Proportion, som Rummet är stort til, tagas; och, när mehr än 2 Kannor behöfwas, tages oc mehra

mehra Species thertil, efter Proportion.

Thetta kan, utan Kalck och Lim afwenwål til Skåp, Sångar, Panelingar och the Tapeter, som inter chängera Färger, brukas; ty thet dödar them inter allenast, utan the fly och häftigt för alla thesa Medel, så at man och måste 2 å 3 Gånger om Dagen uplåta Fenslern, at the må flyga ut: ty eljest hafwer man sett, at the gå ut wäggen, och gömma sig i Bökren och Panelingarna, om the eljest intet komma ut. Gör man thetta om Wintren, så behöfwer intet just Libsticka, hwilken man eljest, när then fins, til mehra Säkerhet brukar, utan då måste man hwitlimma wäggen, och ibland om Dagen göra up en Eldbrasa, och när thet blifwit wål hett i Rummet, slå sedan up Fönstren. Thetta lemnar aldehles intet Os, eller elak Lukt efter sig, som *Quicksilwer*, och *Arsenicum* eller *Mercurium* gör.

Ufwenledes kan man med thetta Decoet, doch utan Kalck och Lim, när man allenast lägger Pårß thertil, och
 fokart

Kofart ther med, twetta Kreaturen, såsom Hästar, Kor och Swin, så fördrifwer thet Löss och Ohyra ifrån them.

Ett annat säkert Medel för Wäggelöf.

Tag Terpentins-Olja, och stryk på the ställen, hwarest the sig uppehålla, så fly the therföre.

eller,

Tag ett Skålpund Terpentins-Olja blandad med 2 Lod Hjorthorns- eller Tobaks-Olja, och stryk thet på the ställen, hwarest the hålla sig.

eller,

Tag ett Skålpund Tytt Såpa, hwarvoti uplösas i Lod Dwicksilfwer, 3 Lod Lagerbärs-Olja, och 2 Lod Terpentins-Olja alt wäl ihop blandat, och stryk thetta på Wäggarna, eller Sängen, ther the måst hålla sig.

eller / som

Gemena Mans bätsta Medel är, tag Bek-Olja och stryk på Wäggarna, therest the hålla sig; men ehuru wäl the af thetta blifwa borttrögda, så är doch
Luften

Lufsten här af sedan mycket sensible, fast intet skadelig, och the dö doch intet aldehles ther af, när then är bortt torckad, som the dö af före nämnde Decoët, eller Salswa, hwar af alla the ras Ägg lika som dödas och förqwäsfas, så at the ej trifwas, eller kunna komma til Lif på sådane Wäggar. Ibland, när man först blir them warbe uti Sängar, är bäst, at taga bortt Sängarna, och ställa them en Tid lång bortt ute i fria och kalla Lufsten, och sättja så länge en annan ren Säng i stället; så plågar man sedan them intet mehr märka, uti the Rummen eller Kamrarna.

II. För Mahl.

Många Medel blifwa brukade til thet, som skal förwahras för thenna Öhrra, är allom bekant. Som, at lägga thet uti Linkläder, hängiat uti Linbodar, läggat ibland Höfswellspån af Suru- eller Sassafras-Trä. Zibeth och Malört lägga somlige emellan Kläder och Pelswerck; men thet senare föder Mahl och Matskar, som man nog märker på Apotheken, at, när man
sätter

sätter en Quantitet Malört med Watten i blöt, til Olja, eller Fermentation til Spiritus, äro innom 8ta Dagar, några tusende Matskar theruti. Bundtmakare klappa, om Sommaren, uti friskt Wäder sina Pelzwardt, som ock conserveras therigenom, eller inswepa thetå them wäl i Låroft och them så förwahra.

Thet souveraineste och beqwemligaste Medel härtil, har man funnit, rökande wara, en Gång ibland först om Åhret; eller /

Tag Spansk Peppar,

Bolm = Frö,

Dyfwelsträck, och

Bäswergjäll, af hwart thera ett halft Lod.

Skjår och stöt thetta ihop helt smått, blandat sedan med ett halft Lod Hjorthorns = Olja, och kasta sedan litet af thesa Species på Glöd, vnder en täckt Camin, eller Spis, och håll thet, som skal conserveras, eller hwarest Mahl är uti, som Tapeter, eller Pelzwardt ic. öfwer thenna Röken, så at the rökas wäl igenom, eller häng them några Dagar uti Kjörne = eller Pörterök, som

som är oförlifnelig, til at conservera och förwähra them för Mahl.

12. Om Syrser.

Sär Hösten framkallas, då hafwer Folket på Landet ibland af Syrser och Flugor, som sig hos Värmen in-
 kvartera, en stor Plågenhet; så at the gå öfwer alt på Sängkläderne och vti Maten.

Tag i Lod stött Mercurium eller Arsenicum, slå therpå warmt vpkofad söt Mjölck, och sätt thetta på en Sten-
 Talrick vti Kammaren, doch så, at man täcker väl öfwer Maten, som ther är och brukar therhos all Försiktighet och Nchtsamhet för Barns skul, at the ej må komma ther in til. Och sålunda dö-
 dar man Syrser om Nätterna och Flugor om Dagen. NB. Man måste hwart 3die Dygn slå ny warm Mjölck theruppå;

eller,

Tag Morötter och koka them med Mercurium, och sätt them sedan små
 X sönder

Sönder hackada på en Talrick; ty the gå
gjerna thit, äta theraf och dö;

eller,

Koka Urter med Hwit Pruste: eller
Nysrot och litet Arsenicum vti, hwar
efter the äro mycket snåle och dö theraf;

eller,

Tag en Urte = Kårswa, som intet är
dunken, och lägg then om Matten vti
Kammaren, ther Syrser äro: sedan
thesa Djur theruti inkrupit, så slå them
om Morgonen vt på Marken, så dö
the theraf;

eller,

Rök Huset med Swart Rumin, Sem:
Nigelli, hwar Ufston; ty Luchten ther-
af fly the och före.

13. För Flugor.

Tag Hwit Prust- eller Nysrot 2 Lod,
Peppar, I Lod,

Och koka med ett Qwarter eller ett
halft stop Watten, hwar ibland slås ett
Skjedblad Håning och sättes vti ett flatt
Sten- Kjäril;

eller,

eller,

Tag Hånings-Watten ett halft Stop,
som kokas vp med en Knifsvudd Mercurium,
eller ett halft Lod, och sättes,
som thet förra, för them;

eller,

Tag Kjäppar, tjocka som ett Ljus,
smörg them med Fogel-Lim, och sätt
them på Ljusestakar. Härpå sättja sig
Flugorna, och blifwa ther faste sittjande;
och sedan, när en sådan Kjäpp är full
satt af Flugor, så skrapa Flugorna af,
och smörg åter å nyo Fogel-Lim ther-
på, och sätt honom vt, såsom tilförene.

Gemene Mann tager ett stycke Bråde,
och smörger therpå Tiära med lika
mycket Terpentin blandat, hwarpå
Flugorna åfwenwål blifwa qwar sittjan-
de, och när thet är fullt med Flugor,
strykes Brådet åter öfwer, och proce-
deras dermed, såsom tilförene.

14. Huru Wargar, Lodjur, Björnar och Råfwar kunna ta- gas utan Warge = Grop.

Tag en Kalf, och stryp honom, så
at han dör i sitt Blod; och sedan
han är wäl kalmad,

Tag i Skålpund Pulvis Cornachium
crudum, som kallas Warg = Pulfwer.

Skjår vp Kalfwen och tag Skinnet
af honom in til Ryggen, skjår sedan vp
Ryggen, Låhret och Halsen wäl djupt
in, 2 eller 3 Finger bredt ifrån hwar an-
nan, ther som Kjøttet är: kasta sedan
och gnid wäl in i Kjøttet, som är vpsku-
ret, af förenämnde Pulfwer; sedan
skjår Inålfworna, såsom Lefwer, Lum-
gorna och Njurarna vp samt alt Inmä-
tet, och salta thetta wäl in med thetta
Pulfweret. När thet är gjordt, så

Tag til en ny född Kalf, ett halft
Stop Aqva Chrysulca rubr:, som kal-
las Warge = eller Råf = döds = Watten;
fukta themed öfwer hela Kroppen, In-
ålfworna och emellan Kjøttet, hwaråst
Pulfweret inriswit är; har man ock tå
åfwen

åfwen slaktadt i Hushället, Hönk, Fögel, Ora eller Swin, så tag af theras Inmåte thet, som intet brukas i Hushället, och fyll åfwen vti thenna præparerade Kalfwen, och saltat samt blandat på samma sätt med Pulfwer. Sedan syß Kroppen igen och Skinnet lägges ther omkring igen: Lågg thetta sedan vti en Badstugu, ther warmit är, 4 eller 6 Dugn, doch så at ingen Rök kommer therpå, eller ock, som bättre är, lågg thetta vti en Dungehög, hwarvti gräfves en Grop thertil. Lågg ock ren Halm vnder Kalfwen, och betäck honom wäl åfwen med ren Halm, och med Håstedynnga therpå lagd; hwaråst när han liggat 8 à 10 Dagar, tages han sedan vp, och lägges vt på en stor slått, hwarest Skogen intet är för när in til, antingen på Äng-Wall, eller Sjö-Is om Wintern, ther Wargar hafwa sitt mästa stråk.

I. NB. Man kan taga en Hund, eller ett annat Djnr, ja ock så en Håst, och på samma sätt them præparera; doch så at til en Håst tages 4 eller 5 Gånge så mycket, til förenämnda Præparation

af Pulfweret och Aqva Chrysulca. Har man Tilfälle at få af Ulge- eller Hjorte-Inmåte, eller thesa Djuren hela, at præparera; så är intet nödigt at putrificera them, utan läggas the friske ut, hwarvå Odjuren hålre gå, än på tama Djur.

2. Utelen måste läggjas på en Kulla, eller flett Berg, ther Wargarna hafwa sitt stråk, ther i negden; ty therifrån kånna the bättre Wäder theraf, och när mycken Snjö eller Brwäder är, ligger måste Dehlen af Utelen bar, och intet så lätt neder snöas: men om thetta händer, måste Snjden kastas theraf ibland.

3. När man letar efter Wargarna, och märker, at the hafwa åtit, göras intet Fotspåren för nära ther in til, när thet ligger wäl, och spåras ther efter; ty som ofkast ligger han 20 å 40 steg nära in til Uset. När Wargarna äro tome, magre och ynge, stälpa the ibland på stället; men the gamle, som äro starka och fete, gå längre, och bör få observeras, om the wida gått, och om

om the offsta fallit om full, och sitt Watten, som ser blekrödt ut, offsta fastat, och så hafwa the säkert stulpit, och ligga döde, och måste efter spåras, om thet ock wore en fierdendehls mihls wäg. Vti Len-Wäder, och när illaft eller Nr-Wäder wäntas, förrot eller efter åt, måste man noga achta på; ty så plåga the nappa, som allerbätst. När therjämte hög Snjö är, som vti jenn Wäderlek wara plågar, taga the intet så säkert af Ludret, om thet är än så kallt.

4. När man intet får rått på Wargarna, som hafwa åtit af Utelen, och inga Spår efter them finnas; så måste man ibland i Skogen eller någon steds omkring, särdehles ther Kärparna hålla sig, sökja: ty these wisa som offtast ut, hwaräst Wargarna hafwa stulpit, eller liggja döde.

5. Then bätsta Tid at Ludra för Wargarna, är i Begynnelsen af December, när Wintren hastigt och starckt begynnar, och sedan emellan Juhl och Kyndelmessö-Tiden; thernäst vti Aprili in til

Påsk; ty om Vintern så håller hårdt vti, plåga the som båtst taga eller nappa. Vti Februarii-Månad, äro the en Tid bortta hår ifrån Orten, så at the nästan på hela Månaden intet synas; men så hafwa the likväl Medio Martii kommit hit igen. Man wil säija, at, sedan the hafwa lupit, skola the söjia efter Gall-Watten wid Hafwet. När the kommit igen, äro the ock mycket tome, och småtare efter Luddet, än eljest.

6. Om man intet har Tillfälle, at föra thetta Aqva Chrysulca, så kan thet ock vara thy förvtan; när man allenast tager, sedan Kalfwen är väl præparerad, ren Ore- eller Swine-Blod, och fuktat dermed en Swamp, med hwilken väl fuktas, thet Pulsweret är ingnidit, som ock fuktas bör öfwer alt. Tages Skinnet bortt, i synnerhet, om thet är en Häst, eller annat stort Djur, så lyser thet sedan them bätre vti Sgonen; men på en Kalf kan man lemna Skinnet, ty thesa Hof-Djur äta helre på en Utel, hwaraf Skinnet är tagit, än thet thet sitter på; men liager then præparerade Utelen länge, så conferveras han bätre vti Skinnet.

7. Man kan ock taga i Skålpund ras-
pade Råf-Kakor, och i Lod Kållerhals
wål stötta och blandada til en Kalf;
men si wida thetta är dyrare och mehra
Omaf therwid är, än wid Warg-
Pulsweret; ty på några Skålpund
Råf-Kakor, behöfwer en Karl wål 8ta
Dagars Tid at raspa, och om thet skjer
uti ett Rum, ther Tobaksrök är, skjäm-
mas the lätt theraf, och Odjuren sky
therföre; Och så kan man heller betjena
sig af Pulvis Cornach: eller Warg-
Pulswert på ofwännämnde Sätt præ-
parerat, som sällan slår fehl. Alla
Skinn på Wargar eller Råfwar skjäm-
mas här af intet mehr, än om the word
skutne; ty man hafwer hittat them, 4
Wekor efter åt, goda, uti en jämn
Winter.

8. Ej allenast Lodjur, Råfwar och
Wargar, samt alla blind-födda Djur;
utan åfwen ock Swin och Hundar dö
af thetta Warg-Pulsweret.

9. Men, at the må igen fås i tid, eller
strax, sedan the ätit af thetta Warg-
Pulsweret, är therföre, at intet Tuf-

war må stjåla them bortt ifrån then, som har gjordt sig Kostnaden och Omakket, och at icke Wargarna, Råfvarna och Korparna sielfwa må åta them vp igen. Förthenskul tager man en flådder Warg, som har åtit ihjål sig på Ludret, hwilken man kan på samma Sätt præparera, och så åta the theraf och stjålpa likaledes therpå, när thet är hög Snjö och variabelt Winter-Wäder, men eljest måste man gråfwa honom neder vti en Dynge-Hög, at the ej få annat at njuta, än thetta præparerade Ludret.

10. Intet måste man ledsna, om somliga Åhr, the på thesa præparerade Ludren ej taga wilja; ty thertil hafwer man många Orsaker och Omständigheter förmärkt; som först, at Wargarna äro rådde Djur, hwilke hwart Åhr ej sin råtta stråt hålla, utan ibland vphålla sig, til en stor Myckenhet, på thet ena, nu åter på ett annat ställe; 2do, at, när bar Winter och intet mycket Snjö är, taga the thet ej särdehles; Så ock, 3tio, at, när Folket omkring boende, hafwa ock Luder, eller Utlar, eller sina döda Hästar om Hösten intet nedgrafwa, ej eller, så the om Wintren dö, them

them vti *Gödsel-Högar*, eller vnder *Granris* nedläggga, item när *Bönderna* sina *Swin-Kreatur* ej holla ifrån *Sädes-Gården*, eller *Rågbrådden*, så at, när *Wargen* kommer luskande, tager sig theraf en *Beta*, hwarefter han 14 *Dagars Tid* hungra kan; så har man swårt före, at gripa them: men en långsam *Winter*, mycken *Snjö*, med *Lehn-Wäder* offta emellan, drifwer them vtur *Skogen* på slätta *Fältet*, och när the af thet, som anfördt är, ej hafwa mehe öfrigit, nappa the vti sin *Löpetid* så wäl, som eljest, i synnerhet, wid *Sjöar* och på slätten, rätt wäl theraf.

II. Alt wädra *Wargar* på *Luder* eller *Saxar*, är thenne *Wädrik* god;

Tag *Gås-Ister* ett halft *Skålpund*,
Fenkåhl,

Baldrians-Ört, och

Tallstrunt, af hwart thera en
Hand full, samt

Campher I *Quintin*.

Hwilket alt långsamt hopsmåltas och silas. Sedan appliceras thetta, som *Råf-Wädrik*, på *Saxar* eller ock nära in til *Ludret*. Hafwer man en *Uitel*,
 som

som om Hösten wäl putrificerad är, och låter thenna uti Marken wäl omkring fläpas, när intet mycket Snö är, så hålla the sig måst hela Wintren wid thenna Wädrik.

Om Björnar.

S Huru wäl these Skade-Djur, Björnarna, tagas mestedehlen med Wäld, antingen genom skallande, Hundars efterjagande, eller Bökors vpgildrande, hwaraf the sig sielfwe ihjel skjuta; doch emedan the intet äro framme, när the förr beskrefne præparerade Luder utläggjas, utan hafwa redan lagt sig Helgemåso-Tiden uti sin Lyor, kan man them på ett behändigare sätt taga, med Bogars vpgildrande, wid Gårdes-Gårdar, som Finnarna uti Finnmarken göra, eller, thet oss här uti Landet bättre bekant är, then Tiden Björnen smålast är, som är uti Septembri om Hösten, och om Währen, när han kommer utur sin Lyor, och man förmärker honom hafwa fålt något stort Kreatur, hwilket han första Gången ej vpåter, utan kommer then andra eller tredie Natten thit tillbaka, thet öfriga at borttfläpa och vndan

vndan gjöma, har man tå Tilfalle på then Platsen, ther Kreaturet är fält, som är bäst; men eljest vpsöker man, ett annat lägligt ställe vti Skogen, thit man Utelen släpa låter, efter hwilken Björnen wädrar, at vpgildra ett par stockar, ett eller tv steg, ifrån hwarje sidan om Utelen, såsom en lamm, så, at han intet kommer til Utelen, utan han måste trängja sig vnder en af thesa lämmar. Men som Björnen hafwer sin största Styrcka vti Framdehlen, så bör observeras, at stockarna intet äro för låtte, ej eller för lågt stälte. Wil man, när the vpgildras, fästa stocken med några 6 tum-spikar, at Björnen så mycket fastare theri qwarhåles, så wore thet säkrast. Ny Dwisning och afbarkning göres ej på the ställen, hwarålst Gildret är; ty fast än Björnen är ett plumt och snålt Djur, när han hungrig är, och går gärna thit, ther han lemnat något, så at han oc mins om Hösten, när och hwar han något Kreatur fält, kortt förr än han går vti sin Lya, så at han om Währen åter går thit, när han kommer vtur Lyan igen, til at söjja efter thetta qwar
lem-

lemnada, som han gjärna plågar nedgråfwa; så är han likwål skugg och rädd uti Skogen, och therföre bör Gildret så ställas, at all Mistancke honom betages.

Fem Mähl här ifrån uti Lindes Bergs lag har man, i ellofwa Dygn, skallat efter en Björn, hwilken sedermera en gemen Bergsman, på ofwan nämnde Sätt, uti lamm tagit, sedan Björnen tilförne för honom en Föhlunge ihjel slagit, på hwilken han för Björnen gildrade. Men när en sådan lamm upstelles then Tiden, så Björnen å fårde år, måste man slift uti Sochen kunnogt gjöra, at hwarcken Föld ej eller Kreatur therigenom skadade blifwa.

Eljest kan man också, ther Björnen har fålt något Djur, eller thet thit dragit in uti Skogen, på ett ställe, och så man har swår therifrån han hafwer gått, fälla Skogen, som en Have, omkring Åtelen, och lemna en Öpning wid hans Utgång, som man gör, wid en Böse-Gildring emot Björnar, och sättja ther en braf lamm med ofwan näm-

nämnde Taggar och Spis, så kommer han then Wägen säkert igen til Ätelen, fast än thet skulle themed vtdraga hela Utta Dagarna, och han skulle i förstone gått öfwer the omkring hågnade Trån; så går han likwål, wid sin borttgång til Öpningen eller Låmmen, och får man så then Luren.

Råf = Wädric.

Wädra en Råf, ther man wil hafwa honom til Gropen, til Råf-Saxer, til Ludret eller Gilder.

Wil man wänja Råfvarna om Hösten til the ställen, ther man wil hafwa them om Wintern, antingen til Sax eller Grop; så är thet bäst, at man altid håller Ätel på thet stället. Äro the utgångne vr Sax eller Grop, så tages af Wädric, så mycket man wil.

eller,

Tag ett fierdendehls Skålpund af Butyrum Vulpin: eller Råfwe-Smör, och stryk thet på Råf-Saxen, och på the Bitar, som sättas på Saxen, så går han gärna ther efter.

eller,

eller,

Tag ett Trå-Kloz, ett Qwarter långt, och fodra thetsamma alt öfwer med gammalt Klåde, hwarpå sedan bredes på begge sidor litet af thenna Wådricf faller, och slåpas en fierden-dehls eller half Muhl, så länge man wil, eller ock huru man wil uti Marken omkring: Och så kan man låcka Råfwen in på the ställen, ther man wil hafwa honom. Han kommer ock säkert thit; men thetta måste ske uti Wintern, hwar 8de eller 14de Dag; ty eljest fryser Wådricfen bortt.

Theenna Wådricf eller thetta Råfwe-Smör, måste altid stå uti en Burck, wäl med hinna förwahrad, sedan man har betjent sig theraf.

Eljest, i stället för Råf-Smör, kan man taga:

Ett halft skålpund färskt Smör,
2 stycken Röd-Lökar sonder skurna,
En klyfta Hwit Löf, och en Hand
full utaf then innersta barken af Möß-trå,
på latin Dulcamara kallad:

Thetta alt smeltes långsamt uti ett
rent förteht Kjåril samt stekes litet,
och

doch så, at thet intet blifwer brunt: sedan, när thet tages af Elden, läggas 2 Swintin Camphert thertil, och röres wäl om, så at Camphert, som förrot bör wara något smått riswit, smältes strax, och när thet litet satt sig, så at Saltet, som är uti Smöret, har stunkit til Botten, slås thet strax warmt uti en Burck, och med hinna wäl igen bindes; ty eljest går wätsta Kraften eller Luften theraf bortt.

Råfwar tagas ock på följande Sätt, utan Sax eller Grop.

Tag en Höna, eller Skata, och præparera then med ett eller 2 Lod Warge = Pulfwer;

eller,

Tag af en Ora = Klöfwe eller Horn, och bära ett Hähl therpå neder uti Andan, hwar igenom drages ett Band; tag sedan af Ljus, Swina = eller Gås = Gråfwer, hwaraf the sidst nämnde äro the wätsta; skjär något af Ister eller Talg och lägg theraf så mycket uti Klöfwen eller Hornet, som går thit, och

D

blan-

blanda thetta alt warmt tilsamman med ett par Knifsvoddar Håning, och I eller halftannat Lod Warg-Pulfrwer, packa thetta sedan uti Klöfwen eller Hornet, at thet blifwer måst fullt, sedan tag af these Gråfwer, som blandas med Råf-Smör och packas ofwan oppå; så får Råfwen Smaken theraf, och som han hindrar sig och thet med; emedan thet intet går så fort för honom, när han åter: så blifwer han medlertid yr och stjalper strax, eller intet långt ther ifrån;

eller,

Tag ett Skålpund färskt Kjøtt, af hwad Djur man wil, blandat och hackat med ett fierdendehls Skålpund Warg-Pulfrwer, eller Råf-Kakor, på samma Sätt, som man gör Fricadeller; sedan gör runda Kulor theraf, som wåga hwarthera I Lod: hacka therefter ett Skålpund färskt Kjøtt för sig apart, så at ingen Smak af Råf-Kakorna kommer på thetsamma. Öfwerhölj sedan the förra Kulorna, som äro så stora, som en Walnöt, med thetta Kjøttet, och besmyk thet med Wädric, och lägg, när

Snö

Enjö fallit, ett steg ifrån hwar annan thesa Kulorna; så åter han theraf, tills han intet lång ther ifrån stjelper: och har han af 2 eller 3 stycken nog; men när Appetiten ibland drifwer honom, åter han wäl 10 à 12 stycken, och således jumehra han åter, ju närmare han blifwer ther wid död liggande.

15. Huru Råfwar och War- gar vti Saxar tagas och fångas.

§. I.

Sömlige Åhr, när lindrig Winter är, och thet icke wäl lyckas med Råf-
Groperna eller med Luder; äro the Ber-
linske Saxarna, eller the, som efter
samma Sätt gjorde äro, bättre, hwilke
här i Wärmeland goda göras, med en
Ståhl-Sjäder och runda Bågar, at hon
liknar en Cirkel, när hon vpgildrad, eller
vpspänd är, och en halfmåna, när hon
är igen hopslagen. These smörjas med
Råf-Smör, eller Wädriek rundt om-
kring; sedan stekes Flåsk, stort som en
liten Théé-Coup, eller Bröd vti Gås-
Ister, litet brunt stekt, hwarpå Råf-

Smöret strykes, när thet är kallnat; sedan sättes thet med ett Segelgarn genomdragit på Pipan wäl täpt; therefter skjåres eller hugges med en Yra uti Jorden, eller Gräs-Torfwan, en sådan Form, som Saran utwisar, när hon är vppånd, halft Dwarter djupt, och thenna Bthugning fylles sedan halft full med Råg-Alnar, Hö-Frö, eller med något tagit af en Myrstack, hwarpå Saran lägges, och sedermera strös ther öfwer samma slag, som vnder henne lades, til thes thet blifwer jämnt med Marken; doch at Brödet eller Glåsket, som med vppå sitter, litet synes; åfwen lägges 3 stycken Bröd-Betar lösa omkring, och några hår och ther fram för Saran.

§. 2.

När hon nu så är utlagder, tages en Klåts, hwilken, med gammalt Klåde, öfwerdrages, och med Råf-Smör bestrykes; thenne begynnar man at draga och slåpa fram för Saran, och rundt ther omkring uti Marken, så wådrar Råfwen therefter. Uti hårda och kalla Wintrar, måste man slåpa thenne Klåt.

Klåtsen, hwar åttonde Dag; ty
Wådningen bortt fryser eljest vti
Kjölden.

§. 3.

Öfwer *Saxan* må te man intet tjocka-
re, än en *Tum* högst, med *Ugnar* täcka,
och så laga, at hon intet lägges för
djupt. Glåsket sättes mitt vti, på *Pi-
pan*; ty *Brödet* läsnar ifrån *Bandet*,
vti wåt *Wäderlek*. *Brödet* måste wara
af samma storlek, som *Glåsket*, en liten
Thée-Coup stort, ungefär, så fattar
han therom ingen *Mistanka*. Således
låter man *Saxan* liggja 8 à 14 *Dagar*;
ehuruwål thet vnder stundom kan nap-
pa, then andra eller tredje *Dagen*, alle-
nast man observerar, at hon intet vti
fuhlt *Wäder*, som *Regn*, *Snjö* eller
Fräst, fast fryser och insnjögas; utan,
om så sker, måste hon vptagas, och se-
dan på nytt, wid stadig och wacker *Wä-
derlek*, vtläggjas. Men, som *Korpar*,
Kråkor och *Skator* gärna äta på thesa
Betar, och komma therigenom vti
Saxan; så kan man om *Dagen* lägga
något öfwer them, och om *Ufstonen*
taga thet af. Men skjuter man en af
the

thesa ofswannämnde Foglar och hänger them på en stör, 20 å 30 Schritt ifrån Saran, eller på then närmaste Gjärdes-Gården, så gå the intet thit sedan.

§. 4.

Saran bör wäl ren hollas, men intet smörjas uti Gångarna med Bomolja; ty then uplöser Järnet, och Råfwen hafwer theraf Wäder. Wil man achta henne för Råst, så bör hon skuras först blankt med Sand; och sedan med litet Jster, eller Mandel-Olja, hwaruti litet Camphert är upplöst, bestrykas.

§. 5.

Råf-Sarans Nyttas består theruti:
 1) Att hon kniper Bågarna fast tilhopa, til en god span, när hon spennes up, och sedan går lätt, til thes hon upgildras;
 2) Låter sig löst gildra, så at när Råfwen rörer wid henne, hon strax slår up; ty sitter Beten fast, så tager han en hastig stuts tillbaka, och Saran kan slå mista; i synnerhet, när hon ligger under litet Snö, therest Råfwen är alltid råddare at taga, än på barr eller rim fräst; och för thet 3die, måste hon hoppa

hoppa half *Uln* i högden, när hon slår vp: therföre bör ock, wid *Vtlegningen*, vnder *Hjådrén* en flatt sten läggjas, så stuzar hon båtne vp, än som af the mjuka *Ugnorna*. På thetta sättet äro, innom 9 *Åhrs* tid, 135 *Råfwar*, vti omrörde *Saxar*; och med *Luder*, som förr är nämndt, på twenne *Åhrs* tid, 26 stycken *Wargar*, en half å tre fierdendehls *Mil* omkring *Drebro* tagne.

§. 6.

Att *Wargar* ock gå på sådana *Saxar*, och warda slagne vti hårda *Wintrar*, är wist; men då måste *Saxans* *Bågar* en *Gång* vidare, och *Hjådrarne* en *Gång* större göras, åtminstone af halftannat *Lispunds* wigt. På then ena *Bågan* skrufwas ett *Järn* med djupa och långa *Taggar*, såsom på en såg, hwilket wid *Bågan* med 3ne skrufwar eller *Naglar* fästes således; at, när *Wargaxan* slår ihop, theße *Taggar* gå vnder then andra *Bågen*, på thet the må djupt vti skinet sig intrynka, besynnerligen, när thet träffar *Wargen* vnder *Dronen* eller *Foten*, och intet omkring *Halsen*, då han spenner med *Fötterna* *Saxan* af

Nåsan; ty förvtan sådan säg, eller sådanne Taggar på then ena sidan, hon må wara så hårdt spend, som hon någonsin kan, är han lika fullt capabel, at henne afdraga.

§. 7.

På thesa senare Saxar sättes en Höna, Skata eller Kråka, efter han sål lan går på Råf-Wädrick, samt utläggas the, therest Utel ligger nära wid, eller ther man förmärkt Wargar hafwa sitt strek och stråk; som likwål bör ske uti ett omkring stengt Gårde eller en Äng, at han icke må släpa Saxan med sig; ty öfwer Gårdes-Gården kan han intet komma. Uti sadane store Saxar tagas och Råfwar; ehuruwål the gå hållst uti the små.

16. Om Warg och Råfwe Gropars anläggjande och byggjande.

Deha Fällor äro mycket bekante, och för Landmannen öfwer måttan gagnelige; när the eljest rätt, och på en bequwemlig Plats byggas, samt therhos skjötas

skjötas rätt, som måst är angelägit, samt när the intet gjöras för myckit wi-
da eller stora.

§. I.

Man vtser sig först, en vti ett Gjärde,
i en Äng, eller vppå en högd belägen
jämn Plats, som hafwer omkring sig
ett widt Fält, något ifrån Byen, Går-
den och Stogen, therest man har för-
nummit Wargarna hafwa sitt stråk,
eller sin Gång, samt at Jorden intet
håller länge Watten vti Gropen. Wid
sidan af thenna höga slätten eller kullan,
gräfwes en Grop vti fyrkant halffemte
Alln lång och bred, och 4 Allnar djup;
vti hwilken Grop, på Botten knäppas
4 stockar fyrkantigt efter Gropen; på
hwar Kant, eller Hörn af thenna fyr-
kanten, sättas tjocka stälpar, hwilka
räckja vp, jämnt med backen; på thesa
knäppas åter 4 stockar, så at Gropens
Öpning blifwer i fyrkant 4 Allnar bred
och 4 Allnar lång; ty the ofwantil
öfwer knäpte stockarna måste liggja
half Alln vtöfwer sielfwa wäggarna.
Bak efter thesa stockar vpresas ifrån
Botten flufna tallstockar, Teljor eller

tjocka Bräder, som wäl tillsammans fogas, och jämne göras på sidorna omkring hela Groppen, så at inge Odjur, ther emillan, må kunna komma vp. Mitt uti Groppen sättes en stolpe, tjock som en lagom stor Tak-Nhs, nästan af ett Dwarterns tjocklek; på thenne stolpe, göres en trykka ett Dwarter och 2 Tummbred, och 2 à 3 Tummbred, som omkring bäras med små Hål, en Tummbred emellan hwart och ett, och en god Tummbred djupt uti trykkan inborade; så at then öfwersta Kanten, eller Randen omkring trykkan, går en Tummbredare ut, än then nedersta; på thet icke these Hål uti starkt Dö eller Regn, måge blifwa med Watten upfylte, och spån, som ther utinnan stickas, sedermera fast frysa, när Fråst therpå följer. Somlige spanta ut en Tummbred Rand omkring trykkan, ther spån läggjas uti, at the så mycket bättre och snarare må falla neder, när Odjur therpå komma. På trykkan göres en Järn-Ring med en Sgla, som går omkring, at, när Ankkan fast bindes med en Rem, eller ett Band, hon må kunna sig omkring wända; sedermera fastes trykkan på stäcken, som står
mitt

mitt vti Gropen. Therefter borttäljes, eller vtrundas the fyrkantige Hörnen, och omkring Gropen fylles öfveralt jämnt; så at backen gjöres slätt och bolas eller lägges öfver med jordtorfswor, hwilka läggjas öfver stockarna enda vp til Spningen, så at goda 5 Qwarters Spning emellan bohren och tryßan blifwer. När man på henne, Gropen/om Wintren gildra wil, så stickas spön vti tryßan med then tjocka Qndan, och then andre lägges på staken eller Bordet, omkring Spningen, tätt tilsamman; sedan bäddas öfver spöna små- eller brott halm, som för Kreaturen, eller vnder Swinen tilförene har legat, helt jämnt, och med ett spö litet klappas, så at ingen Spning synes. Spön böra intet wara stadigare och starkare, än at the allenast kunna bära Halmen. I Tyskland och på somliqa Orter här vti Sverje, taga the, i stället för spö, flata, tunna och långa spåner, lika them, som the vti bergslagen falla blåß. Sedan Gropen är wäl omkring täpt, sättes, som förr bemält är, en Unke-Hona på tryßan, som hårdt skrifer, eller och ymsom en liten Hund, synnerligen om

om man blifwer warße, at Wargarna ther stryfa. Råfwar gå helst på Unkor, och Wargar på Hundar.

§. 2.

Gjöres Gropen om Sommaren eller om Hösten, så stänges Gjårdet eller Angen, ther hon är, med en Gjårdes-Gård omkring. Om Sommaren, bör hon utwädras, i the warma Månaderna; men man må ej låta henne så länge på Hösten stå öpen, til thes Råfwarna börja snoka ther omkring, som skjer efter första Rinfrost wid Lark- eller Michelsmåsko Tiden, då hon måste åter läggas, och med Utel strax förses hela Wintern igenom. Om Odjuren then änteligen vpätit, som Korparna mehrendehls äro capabel til at uti 3 à 4 Dagar en hel Håst i sig sluka, och således förskingra Utelen; har thetta wäl sin Nyttä med sig therwtinnan, at theße Korpar slåpa Wädrick af Utelen med sig uti Skogen och Marken, samt at Råfwar och Wargar liksåledes hafwa theraf sina Teken, at, hwarest thessa Foglar skrifa och församla sig, skal för them också något wanka, hwaraf the

thit låckas; men, som ibland, är ondt efter Vitel, och man intet alltid wil hafwa Korpar thit, at the ej må Vitelen aldehles vpåta; kan man tå något af annat, som af en præparerad död Råf, eller Hund ther läggja, och jämtväl thertil taga af sådana Medel, som wid Korpars och Kråfors vtödande äro nämnde; ty sålunda fly the en Tid ther ifrån, särdehles, när ock en död Kråfa eller Korp, wid påß 40 steg, eller litet mehr ifrån Gropen hängias på en stör, eller på en hög sten läggias, hwilket wid en Råf-Saras vtläggande ock ibland bör observeras, så wida man eljest med Misnöje se måste, rätt så snart en Korp, som en Råf, vti Saran. Ty theße Foglar hafwa ock starckt Wäder efter thenna Wädricken, och måste man, strax efter Michaëlis-Fest, läggja Vitelen wid Gropen, så hafwa the emot Wintern starck Lukt theraf. Therföre måste man ock en frisk Vitel, vti starck Winter eller Kjöld, låta liggja hela 14 Dagarna, och grafwa en Häst wäl ned emellan Halm, och läggan vti D yng-stack, eller Hög, at han litet putrificeras; och therefter låter man läggja honom wid Gropen,

så lockar thenna Wädriken oförlifeligen
Odjuren thit.

§. 3.

Intet måste man emellan Buskar,
Trån, Stenrösior, eller nära wid
Skogen, göra Groperna, så framt
icke hela Gårdet, eller Marken, äro
så beskaffade; at icke Odjuren, om
ljusa Dagen, må göra sig säkre, samt
gå och se på Gropen; utan är tå bätre,
at hafwa Groperna närmare wid Byen,
hwarest Odjuren måste likasom stjåla sig
på them, och vti en hast taga af Gildret:
thes utan och eljest taga the eller nappa
bätre på slätten. Wid Skogen äro the
rådde före, at gå på Luddret och til Gro-
pen. När Råf-Saxar vtläggjas, bör
observeras, at sådant skjer på ett slätt
och widt Fält.

§. 4.

Öpningen emellan tryßan och bordet,
på berörda Groper, måste intet vidare
än 5, å 6 Qwarter högst, göras; är
then mehr och större, märker Odjuret
sådant snarare. Så ofta och strax efter
ett Odjur har varit inne vti Gropen,
kan

Kan hon litet röfas med Halm; men vti Februario, i Löpetiden, och i synnerhet tå, när en Hona varit theruti, behöfves thet intet.

§. 5.

När man änteligen funnit en läglig Plats, och gjordt Gropen riktig, så at man vti henne både Råfwar och War- gar fångat; hånder thet likwål somliga Uhr, at man får intet i henne, och tå säger Landmannen: Hon är förgjord; som dock icke så är, utan äro thertil andra riktiga och giltiga raisoner, kan thet ock Ugarens egen skuld wara, såsom, när han af Okunnoghhet, eller Wårdslöshet, låtit om Hösten Watt- net stå för länge vti Gropen, så at hon theraf illa luktar och stincker, eller när han om Höste-Tiden intet i rättan Tid henne igen täpt, at Råfvarna fått se Spningen, tå the börjat at omkring stryfa; jemwål, när vti swaga Wintrar, eller Löpetiden, tå måstedehls tvenne Råfwar fölias åt, en af them kommer eller faller vti Gropen, och then andra ser Spningen, samt sin Kamerat theruti fången, så at Hannen mister Honan, eller

eller twert om Honan Hannen; om tå thet är en gammal Råf, aktar han sig hela Åhret igenom therföre; ja så länge han är på then tracten, håller han mehrendels andra Råfwar åfwen therifrån. Är thet en Hona, som vndanflupit, så är thet Råfwa-Årt, at hon på then Platsen intet gjärna kan sina egna Ungar tåla förr, än Löpetiden är; och så snart the äro ett halft Åhr gamle, och sielfwe kunna sin Födo sökia, lockar hon them ifrån then Platsen, til at på ett annat ställe taga sig Födan. Therföre, när ingen Råf går in i Groppen, och man likwål förmärker spår efter them, och the eljest intet äro uttagne af Groppen, eller Grannarna yti Sochnen hafwa utkastat för mycket Luder, therwid the sig hålla och vnderholla; måste man med all möjlig Flit sökia at then gamla Råfwen ör Wågen skaffa, med Råf-Sarar, eller thy Medels, at man skjuter honom på Luder, eller gjør Ballar, som en Walnöt stora, af Swin- eller Gås-Åster, Ljus-Grefwar, eller Ljus-Smolke, med Cornachium, Warg-Pulfwer, wål blandat, eller oc the förenämnde præparerade Dre-Klöfwar för honom

velägger, at han theraf dödas, så blifwer Gropen sedan snart botad; men skulle man aldehles inga *Råfwar*, eller *Råf-spår* förspörja; så kan man Gropen på ett *Uhrs-Tid* igen-läggja, tils the fått *Tid* och *Tilfalle* at öka sig igen.

§. 6.

Men skulle någon hafwa skadat Gropen, kan man, med thenna berörda goda *Wådring*, smörja stockarna och trykkan uti Gropen; när man doch först uti Gropen, wid en lindrig *Eld*, följande steker;

Tag *Bard* af färskt *Möß-Tråd*, på latin kalladt *Dulcamara*, som luktar, såsom *Möß-Urin*, samt wårer wid *Gjårdes-Gårdar*: thetta *Trådet* står hela *Wintren* grönt, och äro thes *Bär* röda om *Hösten*, tag här af en *Hand* full, samt *Dyfwelsträck*, och *Camphor*, af hwart thera i *Qwintin*; sönderskuren *Röd Lök*, och *Hwit Lök*, af hwart thera i *Lod*, som uti färskt *Smör* stekes;

eller,

Tag *Råf-Smör*, eller *Wådring* på *Apotheket*; stek en *Sill*, eller *ströming* uti

vti thensamma, neder i Gropen, sakta, långsamt, och något litet; smörg sedan themed stocken och tryßan, samt slåpa Sillen omkring Gropen, en Gång eller flera hwar Wefa, så skadar thet intet hwad Dwännen må gjordt hafwa.

§. 7.

Ofta händer thet, at stora Bglor och Bfwar taga bortt Unforna ifrån Gropen; när så skier, tag twenne Spikar, som spetsige och hwase äro på Andan, liksom en Järn-Tagg eller Pinna på Håcklan, eller Lin-Repan, doch litet högre, och slå them Brede wid Unfan; bög sedan Bddarna, såsom ett Korß litet öfwer Unforna: theraf sker, at, så snart bemelte Foglar komma thit, stöta the sig så, at the glömma af, at komma tillbaka.

Ibland fångar man thesa nu nämnda Ros-Foglar, som ock Mårdar, uti Gropen, och thet ännu mycket snarare, om man sätter en halfwuren grå Katt på tryßan, och omwänder spön, så at the tunnaste Andarne stickas uti tryßan, då thet säkert griper Bglor, Bfwar och Mårdar; emedan the snälare slå efter Kattor, än några andra Djur: men,
när

när man förmärker, at *Wårdar* äro å *Fårde*, måste *Gropen* bittida om *Morgonen* vppåås; ty eljest gå the merendehls therifrån vt igen.

Råfwen är ej eller en *Föraktare* af thessa lådra *Betan*, eller *Kosten*; ty theraf ser man *Exempel*, och klara *Prof*, hos the *Bönder*, som bo ensamme vti *Skogen*, hwilkas *Kattor* för thessa *Gåsten* sällan få wara fri.

Hwar *Sommor* måste *Gropen* intet allenast vtvädras; utan ock ränsas, samt hwart 4de eller 5te *Uhr* med nytt *Wercke* vti henne ombyggas.

17. Huru *Höfar*, *Bfwar* och *Örnar* fångas.

§. I.

Skefe *Kof-Djur* göra stor *Skada*; *Höfar* på *Höns*, *Dufwor*, *Unkor* och *Harar*, i synnerhet på allehanda *Skogs-Foglar* och *Ufer-Höns*; hwilka sidstnämnda the så vtöda, när om *Wahren* mycken *Snö* länge på *Jorden* ligger, at these *Ufer-Höns* på 3 å 4 *Uhr* intet förkofra sig igen; ehuruwäl the, *Uhret* förrot, vti någon *Myckenhet*, låtit sig se.

§. 2.

Til at benämnda skadeliga Hof-
 Foglar fånga, brukar man Hög-Buror,
 af hwilka the bästa äro the, som äro
 fyrkantiga och lika ett Flug-Skåp, på
 följande Sätt så gjorde, at man tager
 wirke och vptålijer 6 stycken stolpar, af
 hwilka man förfärdigar en Hög-Bur,
 så stor, at han blifwer 5 Qwarter bred,
 och äfwen så många Qwarter djup,
 samt 8 Qwarter lång. Lång-sidorna
 böra allenast hafwa sina Hörn-stolpar;
 men Twär-Sidorna en stolpa mitt uppå.
 På then ena af mellan-stolparna vthug-
 ges eller vtskiäres ett Qwarter, eller
 något mehr; på then andra allenast så
 mycket, at Gildret får ther sitt Rum,
 som gjöres af en bråd-flå; doch, at thet
 pakas så, at Vtskiärningen på stolpar-
 na, therest Gildret liggja skal, blifwer
 halfttredie Qwarter ned på stolparna
 ofwan ifrån; vti then ena stolpen fästes
 Gildret fast, med en Trå-Pinna, och
 vti then andra, som är til ett Qwarter
 vthuggen, ligger thet löst; likwål så, at
 thet, med then ena Andan, går litet
 fram om stolpen, ett Qwarter vnges-
 fähr. Sedermehra slås rundt omkring
 Buren,

Buren, emellan hwar och en stolpe, ett lagom glest nät til *Wäggar*. Öfwer Buren, wid hwarje *Lång-sida*, fast spikas en *Jern-Tehn*, på hwilken löpa *Jern-Ringar*, och på then ena *Twär-sidan*, äfwen en thylit *Tehn*, hwilken lägges på the *Jern-Tehnar*, som wid *Lång-sidorna* äro, utan *Ringar*, men hafwa doch på hwar *Ända* en *Ögla*. Emellan thesa *Jern-Tehnar* utbredes ett *Nät*, hwilket wid then ena *Twär-sidan* fast slås uti stolparna, och wid then andra bindes uti *Jern-Tehn*, och wid *Lång-sidorna*, uti *Jern-Öglor*, som löpa på *Tehnen*. Mitt uppå *Twär-Tehnen*, hänger man en *Pinna*, hwarmed *Gildret* upgildras, och, uti the omtalta *Öglor*, ett snöre, som trådes igenom the *Hörne-stolparna*, hwarwid *Jern-Tehnen* ligger, hwilke uthugne äro, och hafwa en trycka in uti, therpå snöret löper. Medan til snöret, och bak om stolparna och Buren, hänges ett *Lod*, at *Nätet* må så mycket snarare öfwerspringa, eller fästa sig öfwer Buren. När Buren upgildras, så skjutes thetta *Nätet*, lika som *Gardiner* på *Fenster*, tillbaka, eller til then *sidan*, hwaråst man står,

står, och vpgildrar med then Trå-Pinnan, som mitt på Lång-Zehnen sitter, således, at then ene Andan af Pinnan sättes tvvert emot Twär-sidans mellan stolpa, och then andre emot Gildret, på lika Sätt, som man en Rätte-Fälla vpgildrar. Under thetta Gilder är Hönan eller Dufwans Rum, som til tak hafwer ett utspändt Rät, emillan alla stolparna. Så snart Höken kommer flygande, och får se thetta förmenta sitt Hof, flyger han til, och sätter sig på Gildret, då thet nedfaller, och the twenne Loden, som på berörda snören hänga, draga Rätet uti en hast öfwer honom, at han således fångas i snaran. Then vndersta Botten, hwarpå Dufwan eller Hönan står, gjöres af torra och gamla Bräden, som intet lysa. Härwid är ock at märka, at then omtalte Twär-Zehn, Loden och Pinnan, icke böra wara på the Twär-sidan, hwarpå Gildret är; utan på then andra sidan, mitt emot. Eljest kan man få se til fyllest Buhrens rätt Beskaffenhet på Apotheket.

§. 3.

Eller man tager en Räf-Sax, och sätter en hwit död-Dufwa, eller Höna

på henne, then man vtläger på ett högt Berg, eller Sten, nära wid en Ålpe, eller Eke-Lund, och täcker Saran med något, af en Myrstack, som förr sagt är, och vtbreder eller bryter sönder Dufwo-Wingarna litet, at the, wid Blås-Wäder röra sig, så slår han the-
 efter, och fastnar vti Saran: efter thenna Låcke-Maten taga och Bglor, Bfwar, Korpar och Kråkor.

§. 4.

Wil man hafwa Ornar vti thenna snaran, så måste man läggja henne wid en Åtel, eller Åls, som om Barge-Fång nämnt är; ty Åtelen, som lockar Ornen hårtill, måste man ock sättja hårpå, och läggja honom wid sidan, eller ock en grå Höna. Ornar tagas ock på præpareradt Luder, hwaras the hastigt dö.

§. 5.

Wid thesse Skade=Foglaris fångande, hafwer man ej nödigt, at läggja Saran så djupt neder, som wid Råfwefångandet behöfwes; emedan man hafwer märkt, at, när Kråkan hafwer suttit vti Saran, och hon hafwer warit hopslagen, Höken likafullt tagit henne vti Saran och vpåtit.

§. 6.

Eljest, när man sätter en Dufwa ut på slätten, och med ett sling-nät henne öfwerdrager, slår och Höken efter Dufwan. Wil man tå fånga honom lefwande, så sättes Dufwan ut, med en snara på ryggen af tagel gjord. Men, som för Landmannen nödigt är, at vtöda Hökarna, så äro förrnämnda Saxar och Burar the båtsta Medel thertil, och erfordra mindre möda; efter man vti them, Odjuren både lefwande och döda fånga kan. Om Wåhren, vti Aprili, och om Hösten i Augusto, in til October-Månad tagas Hökarna sålunda båtst.

§. 7.

Som måstedehlen af Landmännerna ei äro så myckit angelagne om, at fånga, eller taga Hökarna, som the allenast och helst önska, at the måtte få these obudna Gjäster borttdrefna ifrån sine Ladugårdar, hwaräst the borttsnappa theras Höns och andra thylika små Kreatur; så bruka somlige af them, at taga en lång staka, på hwilken the tråda en stor Björcke-Qwast, som the eljest sopa sina Gålf med, eller ock binda the honom ofwan på stakan, then the sedermebra

vt.

utsättja på Taket, något lutande öfver Gården, eller Hönshuset, theråst these Kreatur innehållas, så frukta Hökarna för thenna Stakan, när the slå neder på Gården, befahrande, at han skal slå neder vppå them.

18. När och huru Korpar och Kråkor tagas bäst.

När these Kor- & Foglar, wid Sådes Bergnings-Tiden, förorsaka och tilfoga Landmannen stor skada; så at man med fasa hafwer sedt, thet på en Korn-Åker, några tusende Kråkor, inom några Timar så många År afbrutit, at man på Åker-Renarna näst intil mehr, än en Utting Korn vpsökja funnat. These tagas lättast och ymnigast vti Septembri, Octobri, Martio och Aprili, Månader, på följande Sätt.

Alt alt af Nars, eller annan Gisskräm, som then Tiden wankar, samlas ihop vti Hushålningen och blandas wäl med Warg-Pulswer, eller Nars-Kakor och läggjes thit, hwaråst the hålla sig mest, i synnerhet, ther Utel ligger, eller wid en Bäck; ty the hålla the sig, och behöfwer man då intet förgifta Utelen:

utan på thet the intet må wänjas therifrån bortt på Marken, ther the få äta af thet ena så wäl, som af thet andra och ther falla, så måste man dageligen, ibland och 2ne Gånger, taga bortt them, som hafwa dödt. Ty eljest, när the andra märka, eller se, at theras Camerater liggia döda, fly the en tid bortt, ifrån thesa ställen; men är ther Snö, och är thertil kallt, komma the efter några Dagar thit igen. Med Kjøtt af en Ekhorn heit smått hackadt, tillika med så mycket Warg-Pulswer, som kan få Rum therpå, ty thet måste wara wäl tilsamman præpareradt, har man fått 8 stycken Korpar; och therpå äta the mest, och hålst. Afwenledes och med Gris- och annat Kjøtt, hackadt ihop med Warg-Pulswer, dödas och fångas the, så at man then Tiden hafwer kunnat 50 à 60 stycken således taga: ther man eljest uti Wintren intet eller knapt har fått 20 stycken på en Utel, som warit præpareradt. Eljest gå the och på Luder; men så snart en, eller flere falla, fly the ibland hela Wintern therifrån.

När man plöger uti Sädes-Tiden, och wil wänja them ifrån the Gården, theråst

theråst Säden är ; så är thet båtsta Medel thertil , at man gifwer acht på then Vikren, ther hele thenne Swärmen är , och skjuter ther ibland en eller två, samt binder them på en vstucken stör, mitt på Gjärdet, så at these vti Blås - Väder röra sig, ty sedan fly the andra ifrån thetta Gjärdet.

Vti August: och Septemb: Månad, när Kråkorna mest samla sig, och vti skäckar på Gjärdet finnas, tag en Bgla, och sätt henne på Gjärdes - Gården, eller på en stör, samt gör nära ther wid, en grön Koja, eller ett litet täckt Rum, vti hwilket någre med Bökor stå kunna. När nu Kråkorna se Bglan, komma the med stort skri tillsammans och vndra på henne, emedan the, om Dagen, henne intet tåla kunna. I brist af en Bgla, tag en lefwande Kråka, och sätt henne om Halsen en Pappers - Kraga, en half Hand bred, så komma the andre til en Myckenhet med skri tillsammans, och stura eller föra på henne: när då någre vti förr nämnda Koja eller Rum, med sina laddade Bökor, hålsa på them, finner man med Nöje huru the nederfalla til en Myckenhet; Men man måste

ett

ock ibland flyttja Bglan eller Kråkan til annat Rum; ty the qvittera gjärna then Platsen, ther theas Kammerater nys tilförene hafwa stulpit. Bglor finnas gjärna uti Junii och Julii Månad, på stora Ängar, och i Hö-Lador, i synnerhet, när Ladorna stå wid Skogar, eller lundar. Bglorna kunna så länge vnderhållas med Kjøtt, til förenämnde Ro.

19. Om Zättingars och Bosfinkars samt Gröningars fångande.

SOm thesa Foglar, om Sommaren, Sädes-Gjårderna, och, om Wintren, til stor Myckenhet Ladugårdarna besöka, och Sädes-Kornen utur Åren pläcka; samt, om Währen, the nys framkomne Frön uti plant-skullarna, eller lastvarna, vpåta och således Trågårdsmästarena stor skada gjöra; Så är thet bäst, at taga them med Nät om Wintren, uti Ur-Wäder, eller när mycken Snjö fallen är; ty då hålla the sig mest framme. The äro ock gode och hälsofame at äta; men som the äro nog sluge, til at wakta sig, och icke just strax gå vnder Nätet, utan fordras en lång Vppasning til ett så-

sådant theras fångande: förthen skul är lättast och beqwämast, at man gör en rund eller fyrkantig skifwa eller tafel af Bräder, hwilken halftredie Fot öfwer Diametern bred wara bör. Uti samma Bråde, eller Skifwa, bårar man rundt omkring med Ränder; men tre Tumm innan til små Hål så tätt tillsammans, at ingen Tätting eller Sparf kan thes igenom utflygga. Uti alla thesa Hål fast sättas tunne och släte Spö af wide, 5 Qwarter länge, som, 4 Tumm ifrån Brådet, slätas omkring Spön, och sedan litet båtne ut, och thestefter ännu 2 Fot högre, på thet widet må så mycket stadigare hålla tillsammans. Öfwan för then öfwersta Flåtningen, böjes widet något, och sedan hopslätas, at thestaf ett Tak, öfwer Korgen eller Buren gjordt warder. Uppå Taket göres en liten Dör, eller Lucka, genom hwilken man kan insticka Armen, och the fångna Tättingarna eller Sparfswarna icke uttaga. På fyra Sidor af thenna Korgen, eller Buren, utskjår man öfwer then vndersta Flåtningen, något af Widet, och gör ingångar af wide, til formen lika säcker-täppar, ett halft, eller ett Qwar-

Dwarter ungefähr långa, sådana, sont
 ingången är in vti en fist-mjåhla, eller
 som i en tratt; så at the äro wide utan
 til ett Dwarter ohngefähr, och trånge
 inman til; på thet Tåttingarna och flere
 sådanne små Foglar må kunna wäl ther
 infomma, men intet så lätt ther vtur
 igen: Swarföre the ock måste wara
 spetsade åt then inra Ändan. Thessa
 sätter man vti the Håhlen, som äro på
 sidorna utskurne. Utan för hwarje In-
 gång göres och sättes ett Bråde, en
 Hand bredt, på hwilket Foglarna må
 kunna vphoppa, til Håhlen; eller ock in-
 böjes litet then Rånden, ther första
 Flåtningen är nedan til. Inne vti Kor-
 gen lägges Hampe-Frö, Hafre eller an-
 nor Såd och läggas åfwen något om-
 fring Korgen eller Buren Ågnar och Såd
 vti Rånderna, hwaraf the lockas thit.
 När the borttåtit then vtom fring ströd-
 da Maten, wilja the in, til then vti
 Buren liggjande; men sedan the infom-
 mit, kunna the icke komma vt igen: ty
 ingångarnas hwassa Spetsar förhindra
 them therifrån. En sådan Bur kan ock
 göras af ståhl-tråd, hwilken kan i mån-
 ga Åhr brukas, samt wara myckit nyttig
 för

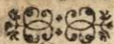
för hwar och en Landmann, til at hafwa, vti Ladugårdar, Trågårdar och Gården. Om Wåhren på Planteskullar, eller Laffwar, när Bosfinckar framkomma, och om Sommaren på Åkrar, hwaråst Hampefrö är sådt, samt om Wintren vti Ladugårdar kunna the sättjas, och då man vti them lägger sådan Mat, som nu förenämnd är, får man allehanda slags Foglar; allenast man för Tåttingar ställer thetta vt, på ett wist Rum, thit man som oftast med Måsk, Ugnar eller Såd wånjer them. Och bör Buren intet ofta flyttas. Sålunda kan man 30 å 40 stycken, efter Hand, vti thessa Burar, hwar Dag fånga om Winter-Tiden; men för Slag-Burar sky Tåttingar, Grönningar och Bosfinckar mehr, än andra Foglar. NB. Wil man på Locket och gjöra en sådan Ingång, som på Sidorna, så kan man gjöra honom lös, så at man må kunna then uttaga och åter insättja, när man så behagar. Om Hösten kan man sätta honom, vti rönne-trå, och hänga-buren full med rönne-bark, så följa Siden-swantsar och med ther in.

Thesse små Hål eller Ingångar omkring på buren måste intet wara wid botten;

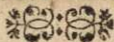
ten; ty då gå the snarare fram för Hålet, och twinga sig ther vt igen; men äro the öfwer then första Randen, eller Flåtningen, eller 4 Tumm öfwer botten, så flyga the omkring inne vti Buren, och komma intet vt för thessa Hålen, vtan flara, med Wingarna för them, eller ock sättja the sig altid åfwan ther vppå, theråst the ingen Vtgång se; therföre kan man them så stora innan til gjöra, at en Fogel lätt kan gå ther in.

Åf thesa Burar kan ock Fasson på Apotheken ses, samt en courieuse Skifwa med ett litet Slag-Nät, thermed man allahanda slags små Foglar på Taket, i Trågårdar och nära wid Husen, til en Myckenhet taga kan; Hvarpå man bör sättja en Lockare-Fogel af then Sortens Foglar, som man wil hafwa: och tagas the hela Vintern, doch vndantagande Grönziskor ock Bosfinckar, som tagas om Hösten, mest vti Septembri-Månad allenast; men sedan fångas intet förr, än vti Aprili igen.

Som jag vti thenna lilla Tractat lagt mig vinn om, the mest brukliga, säkraste, och af mig sielf approberade Medel, samt påliteligaste manieren, på Swenska at öfwersättja; så önskar jag ock, at thetta mitt wälmenta Arbete hvarjom och enom Hushållare til Tienst vara måtte; Hvilket ock, när ett rätt och försicktigt brukande i ått tages, ej fehla lærer.



* * *



Ne



Register.

A.

- A** Bortus, vid. Missfall.
- A** Absorbentia, vid. serbrystande Medel.
- A**conitum coeruleum, en ibland the förgiftigaste Orter här i Orten 178
- A**ffecter, oordentlige, huru mycket the skada 126
- A**fförande Medel hos Barn 47
- A**lterationer, på them bör ej strax Kräcke-Medel intagas 36
- E**åke = Medel ther emot 22. 28. 190
- A**mma, hennes Alder, och Constitution 220
- B**ör ej gå tunn = klädd i Kjölden 227
- H**uru thes Mjölk förmehras och förbättras 215
- T**hes Måring och Dixt ibid.
- M**inter ibland sin Mjölk af Omväxling i Mat, hwad då ther emot är at gjöra 216
- T**hes Passioner smitta Barnen 219
- M**jölcken, til utwärtens anseendet, är intet at lita på 221
- A**naleptica, Nerv-styrckjande Medel 15. 25. 41. 89. 108.
- A**nde = täppa, hwar af hon förorsakas 124. 143. 191
- A**phthæ, vid. Torsten hos Barn.

Register. A. B:

Apotheque, Specification på the thertilhöriga Medicamenter	239. 240
Appetit görande Medel	17. 40
Arthritis, vid. Gicft.	

B.

B alsamus Burrhi, gör samma Nytt, som Hallissa Magen- und Haupt-Balsam	41
Balsamus Cephalicus Liquid:	46
Balsamus Cephal: Stomach: D. R.	108
Balsamus Embryon: Kinder-Balsam	48
Pectoral: Meybohm:	ibid.
Vitæ	15
Barnen, böra af renliga Personer skjötas	214
Böra intet twingas med Mat	218
Ej eller them gifwas Tuggor af gammalt Solck, som en illa luktande Unda hafwa	216
Huru första Drenligheten, som af Moder- lifwet them medföljer, afföres	212
Swar af the blifwa hudlöse	213
Och Præservativ ther emot	ibid.
Swar af the så ibland Hjertesprång	218
Præservativer therföre	ibid.
	15. 22. 26. 28. 31
Hitlige Dricker äro them skadelige	137
När the hafwa Tänder, hwad då bör i acht tagas vid. Tänder.	
När the hafwa Diarrhoea vel Dyffenteria	29. 47
Alt rätt wänja Barn ifrån Brösten	228
	Barns

Register. B.

Barns Wårckar at befordra och lindra	28
Barns Sångs-Hustrurs Wårckar, vid. Ester- Wårckar.	
Bastarder af Canarie-Foglar, hwilke the äro	302
Björnar, huru the tagas	332
Blodgång vid Rödsofen.	
Huru Blod-Fluskar afstanna	23. 28. 196
Hösta Blod	19. 48. 196
Om gammalt Folck bör helre köpa sig Blod i Kroppen, eller låta taga thet ther ifrå	192
Blodet är Liffens Balsam	195
Blod-Kräkning	28. 74. 196
Blod-Spottning	19. 28. 30. 48. 74. 191
Blod-Urin	28. 30. 74
Blodstörtning	28. 48. 74. 123. 191
Orsaken thertil	138
Blodrenande Krydder	44
Huru wida Aderlåtning för Blod-fulla Personer nödig är	191
Tobak 186. och Tjäre-Watten äro them tjenliga, vid. Företalet.	
Lindrig Motion nyttig	196
Blod-stillande Medel	28. 29. 144. 190
Blodens Circulation/blifwer genom bårstande och gnidande, hos Mjält-sjukan, samt them, som til Slag inclinerade äro, och hos gammalt Folck bättre befördrad	39
Boskap, thes Betes förändrande, gör Bos- skapen suka i Bårjan	246
Na 2	Bo

Register. B.

Boskaps = Sjukan, hwilka Åhr then måst går i swang	250
Thes Skjöttsel bör förr i acht tagas, än och innan man skrider til Läkemedlen	242
Sommarsjukan	256
När then kastar Blod = Watten	257
Skabb	262
Intet kan wäta	258
Hostar eller har Lungsjukan	259
Boskaps = Sjukdom genom Tjära förorsakad	249
Thes rätta Skjöttsel, är ett af the bästa Præservativer	244
Boskapen, när the intet kunna trecka	261
Intet wilja taga Stut	263
Intet kunna kalfwa	264
Hafwa Löf	265
Och blifwa wräkte	266
Præservativ; uti smittosam Lands = Sjukan	250. 254. 266. 269
Brand = Galswa	50
Brunnar, Loca - ;	164
Och Drebro =, thesas Nyttä, Bruk och Misbruk.	172
Bul = ref eller flehn	15. 16. 29
Bränwin, en af the bästa Basibus uti Apothe- qven	143
Thes Nyttä och Skade	144. 145
Med Camphert blandat fördehlar Swul- nader och Inflammationer	ibid.
Bränwins = Medicinerares Grasskrift	146
Bröste	

Bröst = Medel	18. 47. 48. 155. 164
Balsam	10
Thée	47
Böld = fördehlande Plåster	43
Vi, hwad the ålsta	296
Hwad them är emot och skadeligit	297
Förkunna Wäderlek	ibid.

C.

Cachexia, som en orenlig Blod, och siukelig hy byser	25. 173
Caffee	151
Betager Sömn	152
Hwem thet bästst bekommer	153
Rätta Tilredelsen	252
Thet tjocka, som sätter sig til Botten, är skadeligit	153
Canarie-Foglars afwel, Bysftring och Skidtsel	298
Hwar af en god Hane igen kånnes	303
Catarrhus	18. 22. 24. 48
China de China, thes rätta Bruf, är uni- versel vti wiße Sjukdomar	40
Chiragra, vid. Gickt.	
Chocolata, thes Tilredelse och Nyttä	154
Choleriska Complexioner, hwad them är ska- deligit	189
Dixt	133
Citron-Safft, hwad then gör blandad med Arrak	147
En Skifwa ferst om Morgnen vti Mun- nen	

Register. C. D.

nen tuggad, är ett Präservativ för Sangvinniska Personer vti osund Lust	177
Colica, Låke, Medel therföre	15. 16. 28. 29. 77. 173. 181
Colostrum, hward thet är	212
Convulsioner, hwaraf the hos Barn förorsakas	15. 122. 124. 125. 147
Medel ther emot	22. 25. 28. 48
Cordialia	15. 147. 155

D.

Örrande Lemar, hwaraf the förorsakas	124. 151
Decoctum Febrile, ett af the säkraste Fräses Medel	49
Diarrhoea	15. 20. 31. 47. 68
Hwaraf hon förorsakas	125
Diascordium, thes Nyttia och Bruk	30
När thet bör brukas vti Rödsoten	31
Digestiv-Pulsver, när the äro nödige	37
Universal-	73
Dixt, en god Dixt är thet bästa Lefnads sätt	109
Dåningar, när the påkomma, hward tå thes före bör brukas	18. 26. 46
Döfhet, Medel ther emot	15. 18. 52.
Drastiska Örter gjöra intet sin Effect, när the äro rått torra	178
Drömar, hwaraf the onde måst komma	122
Duncans Warning wid Théé och Caffée driickande	153

Register. D. E. F.

Durchlopp, hwarmed thet botas 20. 30. 33. 74. 85
 Dysenteria, vid. Rödsoten.
 Dysuria, vid. Kall Piß.

E.

Esterwårckar 17
 Efter Måltiden, huru man thet wid bör för
 hålla sig 130
 Eckel eller Wåmjelse för Mat 125
 Elixir Hysteric: 16
 Stomachalis aper: 23
 Emplastr: Norimb: comp: 42
 Epilepsia, vid. Hjertesprång.
 Essentia Amara 17. 95
 Alexipharmaca 24
 Antihypochondriaca, vid. Mjålt-Essentz.
 Dulcis, hwaraf hon består, vid. Företalet.
 Om thes Bruf, vid. Halliska Medicam: 103
 Mirabilis 18

F.

Fall = Pulsver 30
 Fastande utgå i osund Lustt huru skadelig, eller
 nyttig 177
 Catarrh 23. 25
 Feber = Dricka 40. 49
 Fleck = Feber 20. 25
 Hetsiga Febrer 20. 22. 26. 28. 30. 73. 148
 Intermittentes, the båtsta Medel thesfore
 40. 49
 Kall Feber, vid. Frostan.
 Na 4 Feber-

Register. F.

Feber - Mos	40
Quartan - , vid. intermitt:	
At hon intet förhastigt afstannar	41
Ginnar	28.44
Gläder = Safft	24
Gläck = Feber, vid. Feber,	
Glehn	29. 173
Flugor at fördrifwa	322
Fluß = Essentz	22. 24
Hwita Flußar, vid. Fluor albus,	
Fluß = Rök = Pulfwer	51
Fluß = fördehlande Medel	22. 24. 46
Fluß = Feber, vid. Catarrh.	51. 181
Fluor albus	37. 44. 62. 173
Got = Watten, huru, och när thet brukas bör	51. 52
Froskan at fördrifwa	20. 21. 30. 40. 49
Fullblodighet at afhjelpa	28. 156. 172. 196
Hwad then skadar,	186
Och hwaraf then förorsakas	138. 142
Fåregräs nyttigt	249
Hwad Fåren skadar	280
Får = Pulfwer, Pomerst	281
= Pulfwer	283. 285
Therom nyttiga Anmärkningar	287
Fårens Sjukdomar	279
Hwilket thet bästa Medel i Åhr thet emot warit	281
Fördehlande Plåster	22
Förstoppad Gyldene Åder at hjelpa och låta	24. 196
För	

Förstoppadt Lif	23
Menfes	23. 196
Förvirrade Sjukdomar, vti sådane bör man en Läkare tillita, vid. Sjukdom.	
Föräldrars öma Omsorg, för ett spädt Barns Opfostring, och til at thes naturliga Sundhetsstånd vnderhålla v.	211

G.

Gyft, vid. Torrwärck.	
Gift, hwad thet är, och huru man thet med bör omgås	225
Girighet, hwad hon gör vti Sjukdom för Skada	123. 124
Gladt Hjerta är en Menniskjas Lif	119
Gonorrhoea	37. 44. 173
Gratias - probatum, hwaraf thet består, vid. Företalet.	

H.

HAlliska Medicamenter, theras Tilredelse, Nyttä och rätta Bruk	11. 54
Balsamus Cephalicus Stomach: Nervinus	108
Elixir Antihypochondriac:	108
Essentia Amara	95
Dulcis	97
Pilulæ Contra Obstructionem	65
Polychrestæ	57
Purgantes	68
Pulvis ad Acredinem	85
A a 5	Hal-

Register. H.

Halliska Pulvis Antispasmodicus	71
Betzoarticus	76
Vitalis	89
Halß = Brenna, hwar af hon förorsakas	169
Hjelp = Medel theremot	29. 77. 85. 88
Hat förtärer Kroppen	123
Helande Blåster	42
Hemicrania, Werck öfwer halfwa Hufwudet	18
Hjelp = Medel therföre	18. 26. 46
Heshet uti Bröst och Hals	19
Hästar at hålla wid godt hull	291
Theras goda ryckt är halfwa Födan	244
Skabb	295
Swarcka	294
Hetan dämpande Medel	20. 21. 24. 25. 28. 29
Hicka	17
Hwar af hon förorsakas	129
Hjertklapningar	15. 22. 25. 28. 191
Hwad an the förorsakas	121. 125. 224
Hosta	19. 47
Hufwud = Glufar	18. 19. 23
Werck	ibid. 41. 46. 51. 152. 191
Sår eller Utslag	37. 46
Hwar af man känna kan, om en Menniska	
wårckeligen frisk eller siuk är	117
Hwar igenom Halsen bibehålles	118
Hwita Feber- eller Fråß = Viller	39
Hyoscyamus, Bolmgräs, när hon är grön,	
lindrar Podagra	178
Hypochondriacum malum, vid, Mjåltfiska.	
Hålla sig ledig efter Måhltiden	130
Håll	

Register. H. I. K.

Häll och styng	19. 28. 30. 48. 191
Hålfan en ädel Ting	109
Hvarigenom hon conserveras och bibes hålles	118
Hälso = Dagar äro somlige icke nöjde med, utan wilja och sina tilkommande öden weta	113
Hökar at taga	355. 358
at bortskrämma	363
Höle = Burar äro the säkraste at fånga them med	358
Theraf wisas Modellen	ibid.

I.

Icterus; vid. Gulsot.	
Idiosyncrasia, hwad hon är	199
Inflammatio, vid. Rosen.	
Intertrigo, Hudlösheit hos Barn	223
Hjelpe = Medel therföre	ibid.
Jungfrurs Blekhet	69

K.

Kallt Dricke skadeligit, när Bloden är up- hetad	143
Efter och uti påstående Koppor	233
Uti Rödsothen	34
Kall Piss	23. 29. 77
Kattor, för hwilka somlige en särdehles Aver- sation af Naturen hafwa	199
Och hwar med the sig præsservera	ibid.
Kinder = Balsam, vid. Balsam: Embryonom.	
	Kläs

Register. K. L.

Klåde, vid. Skabb.	
Koppor hos Barn, och theras Känmärken	229
När the rått böra slå vt	231
Hitzige Dricker skadelige	230
Huru man sig wid them förhålla bör	233
Heta Rum och Sångar skadelige	230
Hjelp=Medel ther emot 20. 22. 25.	232.
	233
Korpar och Kråkor, när the båtst på Luder tagas	361
Skjutas på ett nöjsamt Sätt	363
Huru the hållas ifrån Atelen, at then intet förstöres	349
Huru the hållas ifrån Sædes=Gjården	363
Kor och theras Ans, vid. Boskap.	
Krampe, vid. Senedrag.	
Kråkningar	20. 26. 27. 173
Hwaraf the förorsakas	125

L.

QAmhet	45
Lienteria	47
Liktornar at fördrifwa	43. 51. 179
Liquor Corn: Cerv: Succinat:	22
Vitrioli anodinus	25
Loca-Brunn, til thes Bruk och Misbruk, och hwad therwid är at observera, vid. Brunnar.	

Register. L. M.

Lochia, om hon hos Barnsängs = Hustrur afstadnar	28. 74
Lodjur tagas på Luder och med Saxar	324
Luder rått at präparera til Odjurs dödande	324
Rått at lägga	326
Når Odjur bäst tagas therpå	327
Lucht = Spiritus	26
Luft, then renaste at wälja är Eiswets och Hålsans wid macht hållande	175
Osund, förorsakar Sjukdomar	176
Präservativer theremot 22. 24. 25. 26. 31. 144. 147. 149. 177. 182	
Läkjare, sin egen at wara, och huru wida	197
Falska bör man achta sig före	210
Läkja = Sår	41. 144
Läkje = Medel, hwarföre the så många skilgaf- tiga Effecter utwisa	197
Läkje = Medel, hwad förnämligast ther wid i akt tagas bör	203
Hallise	57
Boskaps, vid. Boskaps = Medel.	
Läkjarens Närwarelse gör mycket til Sjukdo- mens förekommande	204

M.

M Agewerck	26. 42. 192
Slapphet at hjelpa	172
Syra, vid. Halsbränna.	
Magen, når han holler up at smälta Maten	23.
	122. 129
	Mag

Register. M:

Mag = styrkjande Medel	15. 17. 23. 25. 49. 96.
	144. 147. 243
Balsam	41. 108
Dråppar	17. 23
Mahl, och om Medel therföre	319
Mat = Nummet bör ej wara för myckit warmt, vti hwilket man spisar	130
Mat = smältningen at befordra	23. 97. 144. 152
Matst = Medel	13. 17. 23. 28. 31. 32. 33. 36. 38
Then bästa Tiden at thesa bruka	33
Meconium hos Barnen bör afföras	212
Melancholia, hwaraf hon kommer	121
Hjelp = Medel therföre	122. 181
Menses, them befordrande Medel	23. 64. 73.
	173
Swerfslödiga at hielpa	28. 173
Menniskjan bör ej af Stjernornas Influence lita på tilkommande Ting	114. 115. 116
Menniskjans Oförsiktighet och Okunnighet vti Läkemedlens brukande är Orsaken, til thesas ringa Nytt	2. 14. 69. 122. 123.
	146. 153. 162. 199
Mictus cruentus, vid. Blod = Urin.	
Mjelt = Essentz Hallist gör ingen Nytt i thens na Passion	13
Sjukdom, en förwirrad Passion, til hwilken en god Diet är ett af the bästa Medel	122
Hjelp = Medel	16. 24. 25. 49. 77. 85
Millefolium bruka somlige til Thé	149
Minnet at styrckja	16. 26. 41
	Mis =

Register. M. N.

Missfall at afwända	28
Mixtura Simplex, thes Bruf och Nyttä	21
Mjölk = Feber	ibid.
Then första Moders = Mjölkten gagnelig, vid. Colostrum.	
Sfverfödlig skadar Barnen wid Febers Hetan	222
Pulsiver, hwarigenom Mjölkten kan ökas och förbättras	215
Moder = Batten blekt, thes Nyttä och Bruf	27
Passion lindrande Låke = Medel	16. 23. 26.
	27. 49. 173
Epilepsie	ibid.
Morbilli, vid. Måfling.	
Morbi chronici, inrotade Sjukdomar, hwilka the äro, och om the stå at hjelpa	207
Mullsfärklar utur Trågårdar med Medel och be- händigä Gällor at borttstafsa	311
Mund = Dragning vid. Krampa.	
Myror utur Trågårdar och Husen at fördrifwa	313
Mättelighet uti Mat och Dricke är hälsofam	128
Mårdar at taga och fånga	354
Måfling, thes Skidtsel	235
Låke = Medel theremot	20. 22. 25
Möfs, at borttstafsa	310

N.

N Apellus, vid. aconitum coeruleum.

Nar-

- Narcotiska örter; och hvilka the äro 178
 Natur, huru hennes Verkan, hos the Sjuka,
 noga i acht tagas, understöddjas och i tid
 hjelpas bör 112
 Naturen at åtskilja gör Läkare-Konsten swår
 197
 Nausea, vid. Ekel.
 Nerven-styrckjande Medel, vid. Analeptica.
 Näseblod at hjelpa, och när thet nödigt är
 28. 74

O.

- Obstructions - Piller, theras Tilredelse, rått
 Bruk och Kraft, vid. Pilul: contra Ob-
 structionem.
 Obstructiones mensium, vid. förstoppade
 Menses.
 Omåttelighet, i Mat och Driicka, är en Am-
 ma för Läkare 128
 Onde Affecter, vid. Affecter.
 Otålighet är skadelig hos en sund, så wål som
 en sjuk Memmissja 119. 121

P.

- Patient; vid. Sjuke.
 Pepulus, hwar igenom hon gör god Effect
 sti Wårters och Viktorars borttagande,
 när then är grön, men intet tå hon är
 torr 178
 Pilulæ Antifebril: albæ, thes Nyttä och Bruk
 39
 Pilulæ

Register. P. Q. R:

Pilulæ Contra Obstructionem	38. 65
Contra Vermes 68. vid. Matf = Piller.	
Purgantes, Purger = Piller	37
Polychrest	57
Pleuritis, vid. håll och styng.	32
Podagra, på hwad sätt hon genereras	138
Mögelig uti grund at curera	208
Uindra	41. 45. 179
Pontac, nyttigt wid Rödsoten, när Skarphe-	
ten genom Rhabarbara tilförne afförd är	34
Pouch, hwaraf then består, och hwar til han	
nyttig är	146
Thes rätta Bruf	147
Prinzens Gubla Dråppar	22
Præservativer för Landsjukan, vid Osund Luft.	
Pulv: Antispasmodicus, thes Nyttia	28
Thes Tilredelse och rätta Bruf	71
Absorbens, thes Nyttia	29
ad Acredinem, thes Tilredelse och rätta	
Bruf	85
Contra Vermes	31
Fumalis catarrhal: vid. Fluß = Röf = Pulsiver.	
Rhabarbaræ, thes härliga Nyttia och Bruf	
uti Rödsoten	33
Ipecacuannæ	34
Purger = Medel, när the äro skadelige 3. 69. 70. 165	
Piller, vid, Pilulæ Purgantes.	

Q.
Quartan-Feber, Medel theremot nyttige 39. 49

R.

Rhabarbara, vid, Pulvis.

B b

Ref

Register. R. S.

Reswid och yti Barnsångar, vid. Efterwårkar, Mage= eller Bul=ref	16.20.29.30.47.173.217
Resoluerande Plåster	42
Roob Sambuci, vid. Glåder= Saft.	
Rose= Passion, och Låke= Medel therföre	18.
	20.23.24.43.44.45.144.173
Hwaraf then förorsakas	125.150
Rus hastigt at fördrifwa	36
Råttor at bortskaffa	305.307
Råf=ormar at fördrifwa	46
Råfwar tagas utan Grop	337
Yti Gayar	339
Gropen	344
På Luder och med Kulor	338
Råf= Gropars anläggjande	344
=Gay, huru hon bör wara gjord och läggjas	340
Råf= Wådriek	335
Råfwar, när the intet wilja gå in yti Gropen, hwad therwid lå är at observera	352
Röd Pomada	46
Når hon bör brukas	47
Rödsot, Medel ther emot	20.30.33.34.47.74.
	173

S.

Skilt Mat förorsakar skarp Mjölck hos Am=	
man	213
Åstads Kommer torr wårck	163
Samwets Ro och Sinnets Förendjelse måste en Menniskja beslita sig om, yti Sjuk= dom så wål, som yti Hålsodagar	119.203
Senedrag	15.23.26.28.73
Sido=styng, vid. Håll och Styng.	Siden=

Register. S.

Sidenswantsar at taga	369
Sjuk, hans förnämsta gjöromål bör wara, at holla en god Diæt, och hwarvti then består	119. 203. 206
Hans Plicht emot Läkjaren	205. 206
Sjukdomar, inrotade mögel: at curera	7. 20. 208
Mistänckte böra intet i förstone länge up- pehållas	201
Skabb	20. 24. 37. 44
Skorf = salswa	46
Skjörbjugg	22. 25. 37. 44. 173
Slag	15. 23. 26. 28. 144
Slem afförande Medel	17. 37. 47. 68. 262
Smittosamme Sjukdomar at præservera sig före, vid. Luft osund.	
Smusa förmycket, hwad thet skadar	185
Soda. vid. Mag = syra.	
Sofwa på Maten, hwilkom thet nyttigt är, och hwilkom thet skadar	132
Gammalt och siukligt Folck tillåtit	133
Sorg, oordentelig hwad och huru myckit then wåra Kroppar skadar	121
Species Antiscorbaticæ	44
Spiritus Arthriticus, v. Berck = Lindrande Balsam.	
Spöke, hwilka Subjecta therom måst tala	122
Squirners Elixir, hwaraf thet består, v. Företalet.	
Sten = Passion	23. 25. 28. 148
Hwaraf then kan förorsakas	138
Stranguria, vid. Kall Piss.	
Sundhets = Reglor	6. 101
Nimm	210
Sur = Brunnar, v. Brunnar. B b 2	Swetz

Register. S. T.

Swett-Medel	20. 21. 22. 24. 28. 30. 76. 89. 97
Swimmingar	23. 26
Swine = död, hwaraf then förorsakas	271. 273
Hjelp = Medel ther emot	278
Swindel	23. 46. 152
Swulnade Fötter	25. 37. 44. 144
Swulnad hos Boskapen, vid. Boskapen.	
Swulnad = fördehlade Medel	43. 45
Syrbrytande Medel, vid. Halsbränna.	
Syrfor at fördrifwa	321
Sömn = befordrande Medel	29. 41. 129. 280
Sömn = fördrifwande Medel	69. 152
T.	
And = werck	18. 22. 24. 51. 181. 191
Temperament, sitt måste hwar och en beslita sig om at tjänna	200
Tenesmus	16. 23. 173
Thés, thes Nyttia, Bruf och Misbruf	148
Theriaca Diatesseron, vid. Boskaps = Theriac.	
Venedigs	20
Tinctura Bezoartic:	ibid.
Pectoral:	18
Rhei Compos:	47
Tjår = Watten, för hetsiga och swaga Personer skadeligit, vid. Företalet.	
Biskopens historiska Berättelse och Profintet at lita på	ibid.
Tobaks Beröm	180
Thes Nyttia och Skada	182
Tobak, curieuse och nyttige Reflexioner och Anmärkningor therom	190
	Corr

Register. T. V.

Torr werck	44. 45. 164. 173
Tungan, när henne förefaller swårt at tala	16. 28
Twinesot, hwar af hon förorsakas	138
Hwad thet emot nyttigt är	47. 155
Tänder, hwad thet wid i acht tagas bör, när the hos Barn framkomma	225
När the komma fram på en gång, är thet fahrligit	ibid.
Tättingar, eller Sparfwar på behändigt Sätt at taga	364

V.

Varioli, vid. Koppor.

Veronica brukas, som Thée	149
Unguentum ad Ambustum, vid. Brandsalswa.	
Pomadin: rubr: vid. röd Pomada.	
Vomitiv, när thet är nyttigt	35
Och när thet intet nyttigt är	36
Ufwar at taga i Grop och Gay	354. 355
Ugglor, hwarest the om sommortiden tagas	363
Universalia, hwilka the äro, och huru wida thetas råttta Nyttia går	118. 198
Uplästning, för mycken, och om Läkje-Medel thet emot	20. 26. 27. 47
Urin - drifwande Medel	22. 25. 97
Utslag hos Barn bör intet hastigt fördrifwas	213. 227
Wahnen är then andra Naturen	134
Gjør, at många förgift tåla kunna	ibid.
Warg - Gropars anleggiande	344
Theras råttta ans	348
Warg - Pulsvers brukande	324

Register. W.

Wargar tagas på Luder,	326
Vti Gropar	353
Och Gayar	343
Hwarföre the somlige Åhr ej taga eller nap-	
pa på Luder	330
Huru the vpletas böra, när någon åtit på	
Luder, och kommit vndan therifrån	327
Watten, thes Nyttä och Skada	156
Ar then innocenteste Drick	161
Vti hetsiga Sjukdomar	159
Hvilket thet bästia är at wätja til Thé-	
och annat drickande	161
Odugeligt, som intet gagnar våra Kropp-	
par	162
Hwad man therwid måste i Consideration	
taga	164
Wattu = sot	17. 25. 91. 97
Wärkar i Barnsång at afhjelpa	26
Win, thes Nyttä, Skada och Misbruk	135
Alt rätt igen kända thet, som är godt	139
Wrede gör mång skadelig Effect vti våra	
Kroppar	124
Wärter, huru the tagas bortt	179
Wäder = drifwande Medel	15. 16. 22. 25. 26
Wädric på Råfwar, vid. Råf = wädric.	
På Wargar	331
Wäggelöf, på hwad sätt the fördrifwas	315. 316
The fly för Myror	315
Wållust, skadelig	126
Wämjeller at afhjelpa	17. 35
Wärk lindrande Medel	25. 28. 44. 45. 73
	Å. Åder,

Register Å Ä Ö

- Alder then gyldene, thes befordrande 23.73.
 Och förstoppaude 28.74.173.
 Alder-Rätning 190.
 Huru man sig ther till steela och förhålla
 bör 192.
 Then bör man intet, utom nödvändighet
 företaga 193.
 Hvarigenom fullblodigheten eller blodens
 öfverflöd afhjelpes 192.
 När Alder-Rätning behöfves 191.
 Man bör intet sig med dag väljande ther-
 ifrån afhålla när nödvändigheten then
 erfordrar 194.
 Och intet eller otidigt vänja sig ther vid 193.

Ä

- Ängslan, hoaraf hon för orsakas, 121.124.
 Räkemedel therföre 15.23.26.28.
 Äta, huru mycket och huru ofta, 127.
 Svad mot mat man äta bör 129.

Ö

- Ögon blånad 42.
 Öl. thes egenkap och Nyttan, när thet
 bör brukas ibid 141.
 Öppnande och afförande medel. 23.38.
 Örebro-bruns nytta, vid brunnar. Öron-
 värel

Register Ö.

Väret och Dron-Susning	16. 18. 52.
Örnar att fånga	359.
Örter, som skadelige äro för Vår	280.
samt nyttige för them	281. 285.
Svulle intet hafva then verkan, när the äro	
torre, som när the äro gröne	178.



